

ГРАЂАНСКО ОБРАЗОВАЊЕ

УЏБЕНИК ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА

8

Мр Билјана Синадиновска Шотаровска
Мр Татјана Ђеоргиевска
Др Пеце Трифуновски

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАЊЕ 8 учебник за осми разред основног образовања

Ауторска права © 2026, Арс Ламина – публикациије

Издаје

Арс Ламина – публикациије, Скопје 2026.

Главни уредник

Бранка Бугариска

Уредник

Татјана Димовска-Атанасова

Автори

Мр Билјана Синадиновска Шотаровска

Мр Татјана Ѓеоргиевска

Др Пеце Трифуновски

Превод са македонског

Сашо Христовски

Наслов оригинала: „Граѓанско образование 8 учебник за осмо одделение во основно образование“

Језичка редакција

Снежана Ивановић

Стручна редакција

Проф. др Зоран Матевски – УКИМ, Институт за социологију, Скопје

Проф. др Македонка Радуловић – УКИМ, Институт за породичне студии, Скопје

Симона Петковска Илиеска – ОШ „Владо Тасевски“, Скопје

Проф. др Трајче Стојанов, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет образовних наука

Графичко и техничко уређење

Арс Ламина – публикациије

Дизајн

Pointer Creative Agency

Штампа

Арс Ламина, Скопје 2026.

Тираж

25

Сва права су задржана. Ниједан део ове књиге се не сме прештамповати или преносити у било каквом облику или било каквим средствима, електронским или механичким, укључујући и фотокопирање, документовање или бити сачуван у систему ради поновног проналажења без писане сагласности издавача.

Овај учебник је одобрен за употребу у деветогодишњем основном образовању. Одлуком о одобравању и употреби учебника из наставног предмета Граѓанско васпитање за VIII разред основне школе број 26-640/1 од 20.05.2026 године, Министарства образовања и науке Републике Северне Македоније

CIP - Каталогизација во публикациија

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.016:37.035(075.2)-163.41

СИНАДИНОВСКА Шотаровска, Билјана

Граѓанско образование 8 : учебник за осми разред основног образовања / Билјана Синадиновска Шотаровска, Татјана Ѓеоргиевска, Пеце Трифуновски ; превод са македонског Сашо Христовски. - Скопје : Арс Ламина – публикациије, 2026. - 115, [4] стр. : илустр. ; 29 см

Превод на делото: Граѓанско образование 8 : учебник за осмо одделение во основно образование.

- Речник појмова: стр. [116-117]. - Библиографија: стр. [118-119]

ISBN 978-608-280-332-6

1. Ѓеоргиевска, Татјана [автор] 2. Трифуновски, Пеце [автор]

COBISS.MK-ID 69112837

УВОД

Драги ученици,

Кроз садржај овог уџбеника, имаћете прилику да истражите теме „Људска и дечја права“ и „Друштво, држава, грађани“, предвиђено за осми разред из предмета Грађанско образовање. Кроз радионице о садржајима и понуђеним активностима, очекујемо да вас инспиришемо да критички размишљате и решавате проблеме о важним темама у вашем свакодневном животу.

На почетку ћете се упознати са организацијама и документима на светском нивоу за заштиту људских права и слобода, као што су Уједињене нације, Универзална декларација о људским правима, међународни пактови и њихов утицај на наше законодавство. Моћи ћете да разумете концепт људских права, слобода и одговорности и зашто су оне важне у животима људи. Такође ћете открити како се права штите и које институције и инструменти постоје за промоцију и заштиту људских и дечјих права. Упознаћете се са улогом институција и деловањем цивилног друштва у заштити људских права у нашој земљи. Сазнаћете о правима деце, зашто су посебно заштићена и како се поштују, и ко их може заштитити у случају њиховог кршења.

Затим ћете открити шта су друштво и држава, како људи сарађују и како су повезани у друштву. Моћи ћете да разликујете друштво од државе.

Моћи ћете да препознате и објасните различите врсте државних уређења у савременом свету. Кроз понуђени садржај, примере и активности, открићете зашто је важно учествовати у доношењу одлука у друштву путем гласања и других облика учешћа, као што су волонтирање, акције солидарности, учешће младих као израз грађанског активизма. Грађанско образовање ће вам помоћи да схватите зашто би требало да прихватите ове вредности и постанете одговорни и активни чланови друштва.

Моћи ћете да разумете и објасните улогу државе и шта она може и треба да учини да заштити права и интересе грађана. Надамо се да ће вас представљени садржај и понуђене активности мотивисати и пробудити ваше интересовање за истраживање, постављање релевантних питања, откривање проблема, анализирање и процену ситуација и нуђење предлога и решења за превазилажење изазова са којима се суочавате. На овом путу ка остваривању ваших друштвених улога, желимо вам да постанете активни чланови друштва.

Група аутора

КАКО КОРИСТИТИ ОВАЈ УЏБЕНИК

Овај уџбеник се састоји од две области:

Људска права и права деце

Друштво, држава, грађани

Кратак цитат на почетку лекције.

- Подстиче те да размишљаш о теми;

Фотографије и илустрације

Фотографије ти помажу да:

- Лакше разумеш тему;
- Визуализујеш садржај;
- Повежеш са реалним животом.

Главни текст

Ту је објашњења нова лекција:

- Јасно и разумљиво;
- Са примерима;
- Прилагођено твој узрасту.

Анализирај и размишљај критички

Овај одељак те подстиче да:

- Примишљаш шта је најважније;
- Размишљаш зашто и како се то дешава;
- Донесеш сопствени закључак.

Издвоји најважније информације

Овај одељак ти помаже да:

- Издвојиш најважније појмове;
- Поновиш кључне информације;
- Лакше запамтиш шта си научио.

Активности

Активности ти помажу да:

- Учиш са разумевањем;
- Размишљаш и дискутујеш;
- Радиш сам или у групи.

Питања за размишљање

Ова питања:

- Немају увек један тачан одговор;
- Уче те да критички размишљаш;
- Помажу ти да изразиш своје мишљење

Истражи више

Овај део те подстиче да:

- Сprovedеш сопствено истраживање;
- Користиш интернет и књиге;
- Прошириш своје знање.

QR-код

Скенирањем QR - кода:

- Идеш на посебно дизајнирану веб страницу;
- Гледаш видео записе или читаш више;
- Добијаш додатне активности за талентоване ученике.

Табеле и иконографија

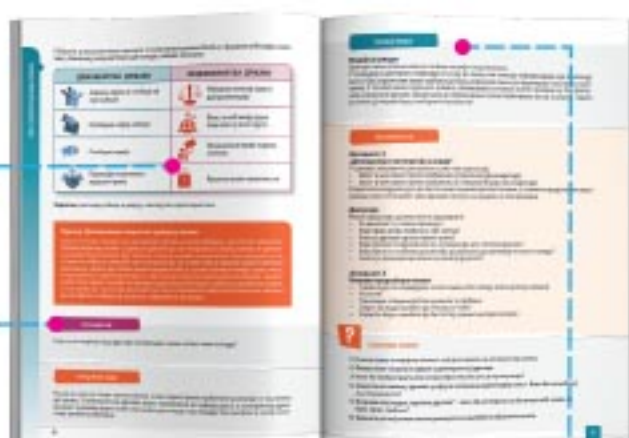
Помоћу њих:

- Упоредјујеш информације;
- Лакше памтиш концепте;
- Истичеш најважније делове.

Размисли

Овај део те подстиче да:

- Размислиш о прочитаном;
- Повежеш то са свакодневним животом;
- Изразиш своје мишљење.

Сазнај више

Овај део те подстиче да:

- Стекнеш нова знања;
- Истражиш нове појмове и примере;
- Прошириш разумевање теме

САДРЖАЈ

I. Тема 1: ЉУДСКА ПРАВА И ПРАВА ДЕЦЕ	8
Организација Уједињених нација и Универзална декларација	10
Људска права, слободе и одговорности	14
Међународни пакт о грађанским и политичким правима	18
Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима	22
Утицај међународних уговора на законодавство у нашој земљи	26
Европска конвенција о људским правима	30
Савет Европе	34
Европски суд о људским правима	38
Конвенција о правима детета	42
Права и обавезе деце	46
Државни правобранилац (онбудсман) у нашој земљи	50
Улога Уставног суда у заштити права грађана	54
Грађанско друштво као промотер и заштитник људских права	58
Медији као заштитници људских права	62
Тема 2: ДРУШТВО, ДРЖАВА, ГРАЂАНИ	66
Друштво и држава – карактеристике и разлике	68
Демократска и аутократска држава	72
Државе по облику владавине	76
Државе по облику владавине	80
Република – парламентарна и председничка демократија	84
Државно уређење наше земље	88
Активни грађанин у демократском друштву	92
Грађански активизам и волонтирање	96
Од учионице до природе: наша грађанска одговорност	100
Држава као заштитник права и чувар реда	104
Јавна добра и услуге	108
Регулација тржишта и спољна политика	112
Речник	116
Извори	118

Тема I

ЉУДСКА ПРАВА И ПРАВА ДЕЦЕ

ПРЕГЛЕД ТЕМЕ

Шта ћу научити:

1. Објаснити концепт људских права и пратећа документа и механизме за њихову заштиту на глобалном и европском нивоу.
2. Објаснити концепт права детета и улогу Конвенције о правима детета.
3. Објаснити улогу институција и деловање цивилног друштва у заштити људских права у Републици Северној Македонији.
4. Развити свест о поштовању и заштити људских и права детета.

Организација уједињених нација и Универзална декларација

„Освет није пун зла због оних који чине зло. Пун је зла због оних који не чине ништа.“

- Алберт Ајнштајн

За мотивацију

Шта значи реч „права“? Можеш ли да наведеш неки пример права које сви имамо?

Оснивање Организације уједињених нација (УН)

Идеја о оснивању Организације уједињених нација (УН) појавила се током Другог светског рата (1939–1945), када је свет био сведок огромних страдања, разарања и милиона људских жртава. Земље су схватиле да је неопходно постојање међународне организације која би одржавала светску безбедност, спречавала будуће ратове и штитила **људска права и слободе**.

Иницијативу за оснивање УН покренуле су четири велике силе тог времена – Сједињене Америчке Државе, Велика Британија, Совјетски Савез и Кина, а касније су им се придружиле и многе друге земље. Оснивачки документ – Повељу УН – потписало је 50 земаља, док се Пољска прикључила нешто касније, чиме је број оснивачких чланица порастао на 51 земљу.

Главни циљеви ОУН (УН) су:

- Одржавање међународног мира и безбедности.
- Подстицање пријатељства и сарадње међу народима.
- Заштита људских права и основних слобода.
- Помоћ у решавању међународних проблема као што су сиромаштво, болести и неписменост.

Уједињене нације (УН) су основане 24. октобра 1945. године у граду Сан Франциску, САД. Тог дана потписана је Повеља Уједињених нација, документ којим је званично основана ова организација.

Данас, УН (УН) броје 193 државе чланице, што значи да је скоро цео свет део ове организације. Седиште УН (УН) налази се у Њујорку, САД, а канцеларије постоје и у Женеви, Бечу и Најробију.

УН (УН) представљају место где земље разговарају, преговарају и траже мирна решења за проблеме у свету, како би се избегли нови сукоби и обезбедио достојанствен живот свим људима.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај QR код и прочитај преамбулу Универзалне декларације о људским правима.

**Прочитај, размисли
и дискутуј!**

1. Да ли сви људи на свету треба да имају иста права, без обзира где живе, како изгледају или у шта верују?
2. Шта би се по твојем мишљењу десило са светом када не би постојала правила која штите људска права и слободе?

Универзална декларација о људским правима

Након стварања УН, свет је и даље био потресен страхо-тама Другог светског рата - концентрационим логорима, уништењем читавих градова и страшним страдањима цивилног становништва.

Људска права никада нису била толико угрожена и близу потпуног уништења, као што су била током Другог светског рата. Нацисти и њихови савезници су побили 55 милиона људи, нанета је огромна материјална штета, читави градови су били сравњени са земљом, људи, међу којима и велики број деце, протерани су из својих домова и расељени. У тим страшним догађајима, прекршена су сва правила Женевских конвенција о хуманом поступању са цивилима и цивилним објектима. У Другом светском рату, након бруталног „истребљења“ и расељавања народа од стране нацистичких и фашистичких држава, македонски народ, као и остало становништво које је живело у Македонији је такође страдало.

Догађаји током Другог светског рата су оно што је ставило људска права у центар пажње међународне јавности. Уједињене нације, вођене хуманитарним разлозима, прогласиле су промоцију и унапређење људских права својим примарним циљем.

Стога су државе чланице УН схватиле да се мора створити једноставан универзални документ који би штитио права и слободе сваке особе, без обзира на националност, вероисповест, расу или пол. Тако је Генерална скупштина УН (UN) 1948. године усвојила Универзалну декларацију о људским правима (УДЉП) (UDHR – Universal Declaration of Human Rights).

Универзална декларација о људским правима настала је под вођством Еленор Рузвелт, супруге бившег председника САД Френклина Рузвелта, која је имала огромну улогу у њеној припреми и усвајању.

Холокауст је термин којим се означава највећи злочин, геноцид у којем је убијено шест милиона Јевреја, од којих је 1,5 милиона било деце. Жртве Холокауста су били и Роми, људи са физичким и интелектуалним инвалидитетом, затвореници и други, који су убијани у огромном броју. Ради масовног и потпуног уништења Јевреја, створени су концентрациони логори са гасним коморама, у којима су жртве најпре биле гушене отровним гасом, а затим спаљиване.

Меморијални центар Холокауста
Јевреја Македоније

Првобитне Женевске конвенције, које су обухватале „побољшање положаја рањених војника на бојном пољу“, први пут су усвојене 1864. године на предлог Анрија Динана, оснивача Међународног комитета Црвеног крста. Данас су од 1949. године на снази четири Женевске конвенције за заштиту жртава рата:

1. Конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату;
2. Конвенција о побољшању положаја рањеника, болесника и бродолоника у оружаним снагама на мору;
3. Конвенција о поступању са ратним заробљеницима;
4. Конвенција о заштити цивилних лица у време рата.

Основна људска права наведена у Декларацији

Универзална декларација садржи 30 чланова, у којима су наведена основна права свих људи – као што су:

- Право на живот, слободу и безбедност.
- Право на образовање.
- Право на рад и пристојан живот.
- Право на мишљење и изражавање.
- Право на једнакост пред законом.
- Право да не буде мучен, лишен слободе или понижаван.

Свако дете има право на образовање.

Универзалном декларацијом промовишу се грађанска, политичка, економска, социјална и културна права људи, без обзира на њихову националност, вероисповест, пол, расу, боју коже, имовински положај, језик, доб. Донешена је као израз добре воље и препорука свим демократским државама да у своје уставе уграде и заштите сва основна људска права као највећу демократску вредност. Овај документ је основа за многе будуће конвенције које регулишу заштиту људских права. То је прва повеља о људским правима у историји, која проглашава људска права и слободе за све људе на свету, без дискриминације. Из разлога јер се односи на све људе на свету, има универзалну важност. У декларацији се наглашава да је основни циљ Уједињених нација спашавање будућих генерација од ужаса рата и „утврђивање вере у основна људска права, у достојанство и вредност човека, као и у једнака права мушкараца и жена“. У каснијем периоду међународна заједница је усвојила низ кључних правних инструмената како би заштитила принципе Декларације.

Сазнај више

Иако Уједињена декларација о људским правима нема снагу закона, има огроман утицај. Постала је основа за многе уставе и законе широм света, као и за друге важне међународне документе – као што су Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (два документа усвојена 1966. године).

Открили смо

Како су повезане УН и Универзална декларација?

УН је организација која је створила и усвојила Декларацију. Њен задатак је да осигура да земље поштују права наведена у декларацији и да им помогне у стварању праведних друштава. Другим речима, УН су чувар, а Декларација је срце међународне борбе за људска права.

Активност 1

Поделите се у мање групе и такмичите се ко може брже да одговори на питања која поставља наставник (30 секунди за свако питање). После сваког питања, запишите одговор, а група са највише тачних одговора побеђује.

Питања:

1. Када и где су формиране УН?
2. Колико земаља их је основало и колико чланица имају данас?
3. Када, где и од стране које организације је усвојена Универзална декларација о људским правима?
4. Колико чланова садржи декларација?

Након такмичења следи кратка дискусија.

1. Зашто су формиране УН?
2. Који је био разлог за доношење Универзалне декларације о људским правима?

Активност 2

Прочитајте чланове 1 и 2 Универзалне декларације о људским правима, и анализирајте их у групама укратко.

Члан 1

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Обдарена су разумом и савешћу и треба да се односе једни према другима у духу универзалне људске припадности.

Члан 2

Сва права и слободе наведене у овој Декларацији припадају свим људима, без обзира на њихове разлике, као што су: раса, боја коже, пол, језик, религија, политичко или друго убеђење, национално или социјално порекло, имовина, рођење или други статус. Даље, неће се узимати у обзир политички, правни или међународни статус земље или територије којој особа припада, без обзира на то да ли је земља независна, под старатељством, без самоуправне власти или под било којим другим обликом ограничења њеног суверенитета.

Разговарајте о следећим питањима:

1. На кога се односе права из Декларације и да ли се она примењују увек и свуда?
2. Како чланови наглашавају једнакост и недискриминацију?
3. Како се уочава да се права не заслужују, већ припадају свим људима због њихове људске припадности?

Свака група укратко представља своје одговоре.

Провери знање

1. Објасни зашто су земље одлучиле да оснују УН (UN) после Другог светског рата.
2. Замисли да си амбасадор у УН. Које три ствари би предложио да би се заштитила људска права у свету?
3. Како су УН и Универзална декларација о људским правима повезане? Објасни како једна подржава другу.
4. Ако би морао да напишеш нови члан у Универзалној декларацији, које право би додао и зашто?

Људска права, слободе и одговорности

„Много значи онима који су утњетавани да знају да нису сами. Никада не дозволите никоме да вам каже да је оно што радите безначајно.“

- Дезмонд Туту

- јужноамерички активиста за људска права

За мотивацију

Шта је то што би свака особа на свету требало да има, без обзира на узраст, вероисповест или националност?

Да ли права долазе сама по себи или уз њих следе и дужности?

Шта би се десило када бисмо сви имали потпуну слободу, али без никакве одговорности?

Разгледајмо концепт људских слобода, права и одговорности описаних у Универзалној декларацији о људским правима и да разумемо зашто ове идеје представљају темељ праведног и мирног друштва.

Шта су људска права?

Људска права су основна права и принципи који припадају сваком човеку само зато што је људско биће. Она су урођена, што значи да их добијамо рођењем; универзална, јер припадају свим људима; неотуђива, јер нам не могу бити одузета без разлога; и једнака, јер се подједнако примењују на све људе. Људска права важе увек и свуда, без обзира на националност, вероисповест, пол, доб или било коју другу разлику.

Зашто су људска права важна?

Она штите нашу слободу, достојанство и безбедност. Спречавају злоупотребе, дискриминацију и неправде и постављају минималне стандарде за то како треба поступати са сваком човеком.

Примери из Декларације:

- Право на живот;
- Право на образовање;
- Право на једнак третман;
- Право на слободу изражавања;
- Право на приватност;
- Право на рад и праведне услове.

Примери из Декларације:

- Слобода говора – можеш да кажеш изразиш, своје мишљење;
- Слобода вероисповести – можеш да верујеш или да не верујеш;
- Слобода кретања – можеш да путујеш или живиш где желиш;
- Слобода мисли – нико не може да контролише твоје мисли.

Шта су слободе?

Слободе су посебна врста људских права која људима омогућавају да мисле, говоре и делују без смтњи – све дотле, док не крше права других.

Зашто су слободе важне?

Оне нам омогућавају да правимо изборе, да се развијамо и да активно учествујемо у друштву. Без слобода, живот би био ограничен и неправедан.

Шта су одговорности?

У концепту људских права, одговорности су дужности које имамо према другим људима и према заједници. Декларација јасно наглашава да уколико желимо да се наша права поштују, и сами морамо поштовати права других.

- Како заједно функционишу људска права, слободе и одговорности?
- Ова три концепта стварају равнотежу:
- Људска права штите наше достојанство.
- Слободе нам омогућавају да делујемо и да се изражавамо.
- Одговорности осигуравају да наша слобода неће повредити друге.
- Пример равнотеже: Ученик има право на образовање, слободу да се изрази на часу, али и одговорност да поштује наставника и другове из разреда како би сви могли да уче.

Примери одговорности:

- Имаш право да изразиш своје мишљење, али и одговорност да не вређаш или понижаваш друге.
- Имаш право на образовање, али и одговорност да поштујеш наставнике и школске другове.
- Имаш право на безбедност, али и одговорност да не угрожаваш безбедност других.
- Да поштујемо слободе других.
- Да не наносимо штету – ни физичку ни вербалну.
- Да доприносимо заједници.
- Да створимо праведно и поштовано окружење.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Зашто су одговорности важне у концепту људских права? Људска права не могу постојати без одговорности – то су две стране исте медаље.

А. Одговорности штите права других. Ако сви користе своје слободе без одговорности, настаће хаос.

Пример: Ако неко користи слободу говора да би увредио, крши част и достојанство других.

Б. Одговорности чине друштво безбедним и праведним. Оне подстичу поштено, мирно и поштовано понашање.

В. Одговорности спречавају злоупотребу слобода.

Пример: Слобода протеста не значи слободу вршења насиља или уништавања.

Г. Одговорности нас подсећају да смо део заједнице. Људска права нису само за „ја“. Она се такође односе на „ми“ – јер живимо заједно.

Открили смо

Људске слободе, права и одговорности су темељ праведног и хармоничног друштва. Универзална декларација о људским правима гарантује да свако људско биће заслужије достојанство, једнакост и заштиту. Али ова права могу функционисати само ако прихватимо и своје одговорности – да поштујемо друге, следимо правила и да мудро користимо своје слободе. Разумевање ове равнотеже помаже нам да постанемо одговорни грађани који штите и своја права као и права других.

Активности

Активност 1

Поделите се у групе и узмите копију Универзалне декларације о људским правима и радни лист са следећим групама права и слобода: (1) Право на живот, слободу и безбедност, (2) Слободу мисли, уверења и вероисповести, (3) Слободу изражавања и право информисања, (4) Слободу окупљања и удруживања, (5) Право на праведно суђење и правну заштиту, (6) Право на образовање, (7) Право на рад и пристојан животни стандард, (8) Право на брак и оснивање породице и (9) Право на здравствену заштиту. Ваш задатак је да у радном листу поред сваке групе права/слобода назначите број члана декларације (од 3 до 28 члана) који припада тој групи. Када кроз презентацију свог рада утврдите тражене одговоре, ваш задатак је да издвојите оне чланове који се односе на слободе и објасните зашто су дефинисани као слободе, а зашто се остали чланови не односе на слободе.

Активност 2

Поделите се у групе и прочитајте члан 29 Универзалне декларације о људским правима са задатком да утврдите које су људске одговорности према концепту људских права. У отвореној дискусији, изнесите ставове групе или своја лична мишљења о значењу одговорности. Затим, свака група извлачи једну ситуацију у којој је поштовање права једне особе проузроковало или могло проузроковати штету, опасност или кршење права других (на пример: ширење лажних информација које вређају нечије достојанство или подстичу предрасуде; невакцинисање детета и преношење болести другима; учешће у масовним скуповима у време пандемије и ширење заразе). Задатак група је да идентификују права и одговорности присутних у примеру и да наведе сличну ситуацију из стварног живота. На крају, свака група износи своје решење.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и следи упутства за игру „Промени своје наочаре“ што ће ти помоћи да развијеш свест о једнакости у друштву и подстаћи те да би био солидаран и праведан.

Провери знање

1. Наведи три основне карактеристике људских права према тексту.
2. Објасни својим речима шта значи да су људска права и одговорности „две стране исте медаље“.
3. Замисли ситуацију у учионици: један ученик гласно говори док други раде. Која права, слободе и одговорности из текста су повређене? Примени концепте у примеру.
4. Анализирај како људска права, слободе и одговорности стварају равнотежу у друштву. Откриј како сваки од та три концепта доприноси тој равнотежи.
5. Процени: да ли је оправдано ограничити неку слободу ако се тиме штити достојанство или права других људи? Објасните свој став примером из текста.
6. Састави кратко правило или „кодекс понашања“ (у 3-4 реченице) које би важило у једној школи и које одражава равнотежу између људских права, слобода и одговорности.

Истражи

Истражите једно људско право по твом избору (нпр. право на образовање, право на слободу изражавања, право на једнакост, право на свом здравственој заштити).

У истраживању одговори на следећа питања:

Шта представља то право?

- Објасни својим речима.
- Где је загарантовано? Наведи документ (нпр. Универзална декларација о људским правима, Устав Републике Северне Македоније).
- Како се ово право поштује у твом свакодневном животу? (у школи, породици или заједници).
- Да ли постоје примери његовог кршења? (из медија, интернета или стварног живота, без навођења имена)
- Шта млади људи могу да ураде за боље поштовање овог права?

Метод рада:

- Индивидуално или у паровима;
- Користи најмање два извора (уџбеник, интернет страна, медијски текст).

Презентација:

- Кратак писани текст (1/2 – 1 страница) или постер/презентација са кључним информацијама и сликама

Питање за размишљање:

Зашто је важно да се људска права поштују од малих ногу?

Међународни пакт о грађанским и политичким правима

„Неправда било где је претња правди свуда“

- Мартин Лутер Кинг

За мотивацију

Одакле долазе људска права? Ко их одређује? Како су заштићена?

Два најважнија међународна документа у историји људских права су Међународни пакт о грађанским и политичким правима (МПГПП) и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (МПЕСКП). Заједно са Универзалном декларацијом о људским правима (УДЉП), они чине такозвану Међународну повељу људских права.

У Другом светском рату, свет се суочио са ужасним злочинима: геноцидом, концентрационим логорима, масовним убиствима, цензуром и неправедним суђењима. Новоформирана Организација Уједињених нација (УН) одлучила је да се морају створити заједнички стандарди за заштиту људског достојанства како би се спречило понављање таквих патњи и злочина.

Универзална декларација о људским правима је основа за многе касније конвенције које регулишу заштиту људских права. То је прва повеља о људским правима у историји која проглашава људска права и слободе за све људе на свету, без дискриминације. Из разлога што се односи на све људе на свету, има универзалну важност. У Декларацији се потенцира да је основни циљ Уједињених нација да спаси будуће генерације од ужаса рата и да „поново потврде веру у основна људска права, у достојанство и вредност људске личности, у једнака права мушкараца и жена“. Универзална декларација је препорука, израз добре воље за праведнији и бољи свет. Декларација набраја универзална права, али није правно обавезујућа. Из тих разлога међународна заједница је касније створила правне инструменте попут Међународних пактова ради безбедног очувања принципа Декларације.

Уништени градови и животи људи за време рата

Оригинална верзија универзалне декларације

У годинама после Другог светског рата, свет је био подељен између западних демократија и источних социјалистичких држава, које се нису слагале око приоритета. Западне државе су истицале важност слободе, демократије и правде, док су социјалистичке државе и многе земље у развоју истицале потребу за образовањем, здравством и праведним условима живота. Због ових разлика, УН су одлучиле да уместо једног створе два међусобно повезана пакта, који су касније постали темељ модерног међународног права за људска права.

Веза између Универзалне декларације и оба пакта

Зато су створена два пакта – Међународни пакт о грађанским и политичким правима (МПГПП) и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (МПЕСКП) – који претварају исте принципе у обавезујуће договоре - споразуме за државе.

Веза између декларације и пактова је трострука:

1. Пактови развијају и правно учвршћују садржај декларације.
2. Права су подељена у две групе, али се сматрају подједнако важним.
3. Заједно са декларацијом, стварају Међународну повељу о људским правима.

Суштина: Декларација пружа идеале; пактови их претварају у правне обавезе.

Универзална декларација је препорука, израз добре воље за праведнији и бољи свет.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Један од кључних правних инструмената за сигурно очување принципа Декларације, који је био усвојен од међународне заједнице, био је МПГПП. Овај пакт је усвојен 1966. године и ступио је на снагу 1976. године. Данас га је потписало више од 170 држава. Овај пакт штити права која се односе на личну слободу, безбедност, правду и учешће у јавном животу. Обухвата права као што су право на живот, слободу говора, слободу вероисповести, право на правично суђење, заштиту од мучења, слободу од произвољног хапшења, право на приватност и право гласа. Циљ је да се према свакој особи поступа праведно као и да се учествује у друштвеном животу без страха.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Дана 11. марта 1943. године, сви Јевреји са територије данашње Македоније били су ухапшени, а затим је у три наврата, 98 одсто њих депортовано. Веома мали део јеврејског становништва успео је да се спаси депортације. 7.144 македонских Јевреја из Битоља, Скопља и Штипа депортовано је у концентрациони логор Треблинка, од којих нико није преживео.

Анализирајте пример и дискутујте о кршењу људских права.

Грађанска и политичка права: слобода говора, политичка слобода, право на правично суђење, приступ информацијама, право гласа и слобода медија

Право гласа значи да свака особа има право да бира. Путем гласања на изборима, грађани одлучују ко ће их представљати, а сваки грађанин такође може да се кандидује за било коју јавну функцију у земљи.

Пример члан: Члан 19 – Слобода изражавања

„Свака особа има право на слободу мишљења и изражавања; ово право обухвата слободу да се траже, примају и шире информације и идеје свих врста.“

Овај члан омогућава грађанима да изражавају мишљења, критикују власти, пишу, стварају уметност и буду слободно информисани – наравно, без угрожавања права и безбедности других.

Открили смо

Циљ права обухваћених Пактом о грађанским и политичким правима (МПГПП) био је да утичу на политике које су се односиле на све грађане у друштву, али и то да се ограничи моћ влада. Борбу за ова права, сачињавале су две основне идеје: лична слобода и заштита појединаца од узнемиравања које му чини држава.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и прочитај незванични резиме МПГПП.

Активност 1

Поделите се у групе и такмичите се која ће група да направи најбољи постер (у сликама или цртежима, без текста), који ће илустровати Члан 2 Уједињене декларације о људским правима. После завршетка рада, свака група објашњава шта је представила на постеру. Када будете изложили све постере, бодујте једни друге на основу следећих критеријума које сте написали на табли: сва права и слободе припадају (1) људима широм света, (2) и старима и младима, (3) и мушкарцима и женама, (4) људима свих раса и боја коже, (5) људима различитог етничког и верског порекла, (6) и особама са сметњама у развоју. Свака група добија 1 поен за јасно представљање онога што је наведено у критеријуму.

Активност 2

Поделите се у групе, пронађите на интернету и анализирајте члан 1 и члан 2 Универзалне декларације о људским правима.

Провери знање

1. Које године је усвојен МПГПП и које године је ступио на снагу?
2. Објасни зашто УДЉП није била правно обавезујућа, али је ипак имала огроман глобални значај.
3. Из примера о депортацији македонских Јевреја, наведи која би конкретна права из МПГПП била прекршена да је пакт постојао и био примењен у то време.
4. Анализирајте однос између УДЉП и МПГПП. Како се идеали преливају у правне обавезе?
5. Да ли државе данас заиста испуњавају своје обавезе према МПГПП? Објасните аргументима.
6. Замисли да је потребно да креираш нови члан који би био део МПГПП, прикладан савременом времену (сајбер безбедност, дигитална приватност, вештачка интелигенција). Напиши како би овај члан звучао.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

„Ова људска бића су по природи слободна и једнака у правима.“

– Џон Лок

За мотивацију

Које право, по твом мишљењу, људима дозвољава да живе од сопственог рада?
Шта значи да људи имају основну здравствену заштиту?
Да ли сваки човек треба да има основне услове за пристојан живот? Зашто?

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима усвојен је 1966. године, а ступио је на снагу 1976. године. Данас га је ратификовао велики број држава и фокусира се на обезбеђивање услова за достојанствен живот, развој и људско благостање. Он штити права на рад и праведну плату, право на основно социјално осигурање, као и права на храну, становање, одећу, здравствену заштиту, образовање и учешће у културном животу.

Свако има право на поштене услове рада

Свако има право на здравствену заштиту

Свако има право на бесплатно образовање

Свако има право учешће у културном животу

Пример: Члан 12 – Право на здравствену заштиту

„Државе признају право сваке особе на највише остварљиви ниво физичког и менталног здравља.“

Овај члан обавезује државе да развијају здравствене услуге, обезбеде адекватне хигијенске услове, приступ лечењу и вакцинацији, као и снабдевање чистом водом. Такође захтева креирање политика које штите здравље и благостање целог становништва.

Обавезе држава

Потписивањем Пакта, државе се обавезују да ће постепено побољшавати животне услове и пружати услуге које омогућавају свакој особи да напредује. Пакт обухвата економска, социјална и културна права и гарантује једнак третман за све грађане.

Економска и социјална права

Ова права укључују:

- Право на запослење под праведним и повољним условима;
- Право на храну и пристојан животни стандард;
- Право на становање;
- Право на здравствену заштиту;
- Право на пензије и социјално осигурање;
- Социјалну помоћ за незапослене.

Ова права наглашавају потребу за минималном материјалном сигурношћу за достојанствен живот и обавезују државу да обезбеди услове за запошљавање, образовање, становање и приступачне услуге.

Културна права

Културна права се односе на учешће у културном животу и очување културног идентитета заједница. Ту припадају:

- Право на образовање;
- Ауторска права за заштиту научних, књижевних и уметничких дела;
- Право на недискриминацију и једнаку правну заштиту.

Ова права омогућавају мањим заједницама да очувају своју културу и традицију.

МПЕСКП (ICESCR) признаје право сваког појединца на заштиту његових научних, књижевних или уметничких творевина

МПЕСКП обавезује државе да обезбеде ефикасну правну заштиту за остваривање и заштиту права утврђених Пактом

Стварање и спровођење

Пакте су израдиле комисије спровођење и радне групе УН кроз дуге дебате и међународне преговоре. Већина држава их је потписала 1966. године, а данас их скоро све земље признају и активно спроводе.

Зашто су ови документи важни за ученике?

Ови документи штите права на образовање, слободу мишљења, школовање, здравствену заштиту, праведан третман и слободу избора, као и право да се не буде злостављан од стране државе. Потврђују да свака особа има своју вредност и да су државе дужне да поштују и штите ту вредност.

Право на слободу мишљења гарантује слободу сваког појединца

Право на здравствену заштиту подразумева једнаку здравствену услугу за све грађане

Прочитај, размисли и дискутуј!

С. С. је радила у текстилној фабрици пет година. Има дете са здравственим проблемима. Из тих разлога понекад мора да одсуствује са посла и користи боловање. Власници фабрике су је отпустили уз образложење да превише одсуствује, а да је њима потребан радник који не користи боловање. Након што је добила отказ, поднела је тужбу суду, наводећи да је остала без средстава за егзистенцију.

У случају суђења, размислите која су права С.С. повређена и разговарајте о томе каква је била судска одлука. Изнесите свој став и аргументе о томе како бисте одлучили да сте у улози судије.

Текстилна радница спава на радном месту

Открили смо

МПГПП и МПЕСКП су међу најважнијим уговорима у светском праву. Рођени после ужаса Другог светског рата и инспирисани Универзалном декларацијом о људским правима, они су трансформисали људска права из моралне визије у правно обавезујућу норму. Први пакт штити слободе, правду и учешће грађана у друштвени животу, док други штити основне услове за достојанствену егзистенцију: образовање, здравље, становање, културу и благостање. Заједно, они граде темеље мирног, праведног и хуманог друштва.

Активност 1

Истражи и објасни зашто је неопходно и корисно за грађане да поштују право сваке етничке заједнице, да се користе својим језиком у процесу образовања?

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и прочитај незванични резиме Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

Активност 2

Поделите се у групе и прочитајте два пакта која произилазе из Универзалне декларације о људским правима и, извлачењем бројева, изаберите два од следећих чланова Међународног пакта о грађанским и политичким правима: 3, 6, 18, 19, 24, 27 и два од следећих чланова Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима: 10, 12, 13. Задатак група је да напишу триминутни говор у којем ће за сваки члан који су изабрали да објасне шта под њим подразумевају и дају пример ситуације из стварног живота када се то право поштује и пример ситуације из стварног живота када се то право крши. Прво се читају говори (као са подијума) о члановима једног пакта, према редоследу у пакту, а затим говори о члановима другог пакта. Када завршите са свима њима, прво сумирајте на која права се односи један, а на која права се односе на други пакт, а затим водите отворену дискусију.

Провери знање

1. Која је главна област на коју се фокусира Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима?
2. Објасни својим речима шта Члан 12 Пакта захтева у вези са здрављем.
3. Примени концепт економско-социјалних права: наведи два примера из свакодневног живота где држава треба да обезбеди услове за достојанствену егзистенцију.
4. Анализирај случај С. С.: која су конкретна права из текста која су прекршена и како се то може доказати?
5. Процени: шта мислиш, да ли је фабрика имала правни и морални основ да отпусти С. С.? Објасни свој став.
6. Замисли да мораш да припремиш кратак говор за ученике: састави 3–4 реченице у којима објашњаваш зашто су ови пактови важни за њихове животе, и њихову будућност.

Утицај међународних пактова на законодавство у нашој земљи

„Људска права су у срцу владавине права.“

– Ван Џи-Мун, генерални секретар (2007-2016)

За мотивацију

Да ли може држава да доноси законе не водећи рачуна о човековим правима?
Шта се дешава ако нови закон није у складу са слободама грађана?
Како међународна правила усвојена много пре него што је Северна Македонија постојала као независна држава, и данас обликују нашу законодавну политику?

Ова питања нас не уводе у општу садржину пактова – већ у њихов утицај на македонско законодавство, односно на то како се наши закони пишу, мењају и примењују.

Председник државе има улогу у потписивању и ратификацији међународних уговора, чинећи их делом националног законодавства

Место међународних споразума у правном поретку наше земље

Кључ разумевања ове теме је уставна одредба према којој међународни споразуми које је ратификовала Република Северна Македонија постају део унутрашњег правног поретка. То значи да држава не може да ратификује документ, а да га након тога игнорише; напротив, њени закони морају бити усклађени са документом.

Утицај на уставно право

Уставни суд игра кључну улогу у осигуравању да је сваки закон у складу са Уставом, а самим тим и са међународним пактовима, чија су начела уграђени у њега. Уколико неки закон крши право на слободу мисли, вероисповести или ограничи право на образовање на начин који није дозвољен међународним пактовима, Уставни суд може да поништи тај закон или његов део. Ово функционише као додатни механизам заштите; чак и ако се донесе закон који случајно или намерно крши одредбе Међународног пакта о грађанским и политичким правима или Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Уставни суд је институција која штити грађане и брине да држава поштује међународне стандарде.

Парламент анализира законе пре него што их усклади са међународним пактовима

Након ратификације МПГПП и МПЕСКП, ови пактови су постали обавезни правни извор који законодавац мора поштовати. Стога, свака измена закона, доношење новог закона или правна реформа треба да буде у складу са обавезама утврђеним у овим међународним документима.

Како законодавац користи пактове приликом креирања закона

Приликом израде новог закона, радне групе и одбори у Скупштини редовно анализирају међународне обавезе које је држава преузела. То значи да, пре усвајања сваког закона, правници и стручњаци пажљиво проверавају да ли је он у складу са принципима садржаним у Међународном пакту о грађанским и политичким правима и Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима.

На пример, приликом израде закона у области правосудја, као што је Кривични законик, мора се водити рачуна да се обезбеди право на правично суђење, право на адвоката и право на жалбу. Ови принципи су део међународних докумената и законодавац не сме да усвоји поступак који би их кршио. У супротном, Република Северна Македонија би поступала супротно обавезама које је сама добровољно прихватила.

Такође, када се доносе закони о образовању, здравству, социјалној заштити или култури, мора бити признат утицај Међународног пакта о економским, културним и правима (МПЕСК). Овај пакт захтева од државе да обезбеди приступ образовању, здравственим услугама и културним правима. Стога, приликом измене закона о основном или средњем образовању, законодавац мора да обезбеди да је образовање доступно свој деци, без дискриминације. Другим речима, пактови не замењују домаће законе, већ стварају оквир унутар којег законодавац мора да делује.

Анализирајте пример из образовања.

Идеја да образовање треба да буде доступно, квалитетно и бесплатно на основном нивоу је принцип МПЕСК-а. Зато је у македонском законодавству образовање обавезно и бесплатно у основном и средњем образовању. Када држава уводи реформе у наставни план и програм или у финансирању, мора да узме у обзир да право на образовање треба да буде обезбеђено свим ученицима.

**Прочитај, размисли
и дискутуј!**

Пример из социјалне политике

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (МПЕСКП) захтева од држава да обезбеде одређени ниво социјалне сигурности. Зато постоје закони који регулишу социјална права: право на социјалну помоћ, дечји додатак, здравствено осигурање за рањиве групе, помоћ социјално угроженим породицама, бригу о деци без родитеља, бригу и помоћ деци са тешкоћама у развоју. Македонија је обавезна да развије систем који ће постепено побољшавати услове живота, управо у духу МПЕСКП-а. Разговарајте о томе да ли ученици који дужи време одсуствују са наставе, могу да остваре своје право на образовање.

Утицај на креирање националних стратегија и политика

Поред закона, пактови утичу и на националне стратегије које припремају министарства. На пример, стратегија људских права, стратегија социјалне инклузије или стратегија за младе морају да садрже принципе као што су једнакост, недискриминација, приступачност услугама и слобода избора. Ове стратегије нису закони, али оне усмеравају законодавца како да делује у будућности.

Пактови утичу на стратегију у образовању

МПЕСКП (ICESCR) утиче на државу са циљем да се обезбеди образовање свима

Деца имају право на бесплатно образовање

Право на бесплатно здравство је заштићено међународним стандардима

Зашто је ово важно за ђаке и младе људе?

Утицај међународних пактова на законодавство има реалне последице по свакодневни живот. То значи да је ваше право да учите бесплатно, да се лечите, да имате своје мишљење, да се осећате безбедно и да не будете дискриминисани заштићено, не само македонским законима већ и међународним стандардима.

Чак и ако би неки закон покушао да умањи ова права, пактови постоје као „штит“ који то спречава.

Пактови утичу на право на безбедност и заштиту од дискриминације.

Открили смо

МПГПП и МПЕСКП нису само међународни документи – они су темељ на којем Македонија гради свој законодавни систем. Кроз Устав, судове и кроз процес доношења закона, ови пактови воде државу ка стварању праведног, безбедног и једнаког правног поредка.

Они не замењују македонске законе, али стварају стандарде које наши закони морају да следе. Тако свака генерација – укључујући и данашње ђаке – има јаснију заштиту људских права и боље услове живота.

Стога, утицај пактова на законодавство није само правни, већ и друштвено значајан – они нам помажу да градимо државу у којој је људско достојанство увек на првом месту.

Активност 1

Поделите се у групе, истражите на интернету и припремите презентацију на тему:

(1) Како Устав наше земље штити права и слободе грађана, наводећи најмање 5 чланова који се баве тиме, и (2) који су закони у нашој земљи директно повезани са правима наведеним у оба међународна пакта, наводећи најмање 6 закона из различитих области. Презентујте свој рад један по један, а након сваке презентације, резимирајте на табли чланове Устава и законе које сте идентификовали.

Активност 2

Изаберите случај кршења људских права, кроз дискусију о њему или проналазећи чланак у новинама или пак наводећи личне примере. Анализирајте случајеве кршења људских права. Утврдите да ли у нашој земљи постоје закони који би требало да штите права у изабраном примеру.

Провери знање

1. Шта значи када држава ратификује међународни уговор?
2. Објасни зашто законодавац мора да узме у обзир МПГПП и МПЕСКП приликом доношења нових закона.
3. Наведи пример како би се примењивао МПЕСКП приликом измене закона о здравственој заштити.
4. Анализирај улогу Уставног суда у заштити права која произилазе из МПГПП и МПЕСКП. Како спречава усвајање неуставних и несавесних закона?
5. Процени да ли држава заиста може имати „праведан правни поредак“ без поштовања међународних пактова? Објасни.
6. Замисли да Министарство просвете припрема нову стратегију. Осмисли кратку препоруку (2–3 реченице) у коју ћеш укључити принципе из МПЕСКП који би требало да буду обавезно поштовани.

Европска конвенција о људским правима

„Порицати људима људска права значи довести у питање њихову човечност.“

– Нелсон Мандела

За мотивацију

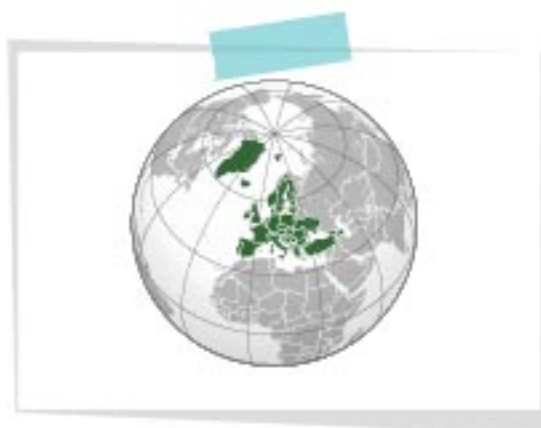
Да ли сви људи у Европи имају иста основна права?
Ко штити људска права када држава не успева у томе?
Када и како су европске државе одлучиле да заједно гарантују људске слободе?

Европска конвенција је потписана у Риму 4. новембра 1950. године и ступила је на снагу 1953. године. То се догодило након Другог светског рата, у време када су европске државе схватиле да морају да створе заједнички систем који ће спречити понављање масовне злоупотребе људских права. Конвенција је настала под покровитељством Савета Европе, организације основане ради промоције демократије, људских права и владавине права.

Зашто је Конвенција створена?

Главна сврха стварања Европске конвенције о људским правима била је гарантовање да ниједна европска држава више никада неће кршити људско достојанство. Након ратних страха, државе су схватиле да сами национални закони нису довољни. Био је потребан међународни документ који би поставио заједничке минималне стандарде.

Истражите које су земље потписнице Европске конвенције о људским правима

Прочитај, размисли и дискутуј!

Ако грађанин неке земље није имао праведно суђење, није имао прилику да се брани или је незаконито ухапшен, Конвенција пружа спољашни, независни систем да би испитао случај. Конвенција се примењује на све људе који живе у државама чланицама Савета Европе, без обзира на националност, вероисповест, пол или етничку припадност. Размотрите могућности које су доступне грађанима држава чланица Савета Европе које су потписале Конвенцију.

Ко је предложено идеју?

Идеју о стварању заједничког европског система за заштиту права у почетку је подржала група политичара и интелектуалаца који су веровали да Европа мора постати безбедније и праведније место. Један од најгласнијих промотера био је британски државник Винстон Черчил, који је веровао у „уједињену Европу“ у којој су људска права заснована на миру.

Како изгледа Конвенција?

Конвенција је састављена као међународни правни документ који државе добровољно прихватају и тиме се обавезују да ће га поштовати.

Она садржи:

- Преамбулу – укратко објашњава зашто Конвенција постоји.
- Основна права и слободе – као што су право на живот, забрана мучења, право на приватност, слобода мисли, праведно суђење итд.
- Механизме заштите – објашњава како грађани могу да поднесу жалбу ако сматрају да је држава прекршила њихова права.
- Додатне протоколе – документе који касније додају нова права или проширују постојећа.

Европски суд за људска права налази се у Стразбуру, у Француској.

Ради се о веома снажном тексту који данас чини основу модерног европског система људских права. Главно тело које тумачи и спроводи Конвенцију је Европски суд за људска права. Суд се налази у Стразбуру, у Француској, и познат је по томе што сваки грађанин може да му се обрати уколико сматра да је нека држава прекршила неко право из Конвенције. Ово представља прекретницу у историји – грађанима је први пут дата прилика да туже државу на међународном нивоу, што је огроман корак напред за људске слободе и правну заштиту.

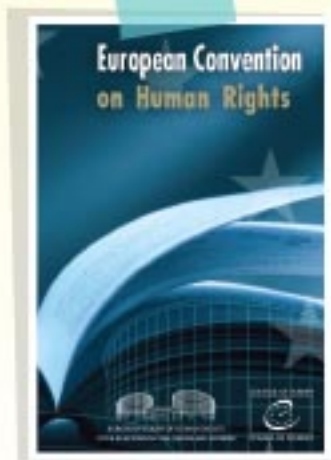

Винстон Черчил је одиграо кључну улогу у промоцији идеје Европске конвенције о људским правима, подржавајући је као основу за заштиту слободе и демократије у послератној Европи.

Веза са Универзалном декларацијом о људским правима Европска конвенција о људским правима настала је као европска верзија Универзалне декларације о људским правима, коју су усвојиле Уједињене нације 1948. године.

Разлика је важна:

- Декларација је вредносни документ – она поставља идеале, али се не може све директно тужити на основу ње.
- Конвенција је правно обавезујућа – државе морају да је поштују, а Суд у Стразбуру може да донесе пресуду против њих. Другим речима, Декларација поставља опште моралне принципе, а Конвенција те принципе претвара у правно обавезујућа правила која европске државе морају да поштују.

Открили смо

Европска конвенција о људским правима представља један од најважнијих корака ка уједињеној, безбедној и праведној Европи. Њена снага не лежи само у тексту, већ и у чињеници да свака особа, и без новца или моћи, може да потражи правду на највишем нивоу.

Активности

Активност 1

Поделите се у групе и истражите четири различита члана Европске конвенције.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирајте QR код и он ће вас одвести до текста Европске конвенције за заштиту људских права.

Отворите дискусију о питању како се Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода повећава примена и поштовање људских права?

Активност 2

„Када право постаје стварност“

Упутства:

Поделите се у групе, изаберите једну од доле наведених ситуација и одговорите на питања повезаних са њима. Свака група добија један пример и треба да одговори на доле наведена питања.

Примери ситуација:

- Новинар је кажњен због јавног критиковања владе.
- Особа је задржана у притвору без образложења.
- Ученик је дискриминисан због своје вероисповести.
- Породица не сме да се врати у свој дом без образложења.

Задатак за ученике:

1. Које право из Европске конвенције је можда прекршено?
2. Да ли држава има обавезу да реагује?
3. Шта грађанин може да уради ако не добије заштиту у својој земљи? Објасните!
4. Зашто је постојање Европског суда за људска права важно у таквим случајевима?

Презентација:

Свака група укратко представља свој случај (1–2 минута).

Провери знање

1. Где и када је потписана Европска конвенција о људским правима?
2. Објасните зашто су земље након Другог светског рата осетиле потребу за заједничком европском заштитом људских права.
3. Замислите да грађанин није добио праведно суђење у својој земљи. Објасните како може да користи Конвенцију да би тражио заштиту.
4. Упоредите Универзалну декларацију о људским правима са Европском конвенцијом: које су две кључне разлике у њиховој правној снази и функцији?
5. Процените значај Европског суда за људска права: зашто је важно то да сваки грађанин може директно да поднесе жалбу Суду?
6. Замисли да мораш да направиш кратак слоган који описује суштину Конвенције. Запиши га, користећи не више од једне реченице.

Сазнај више

Европска конвенција о људским правима првобитно је садржала само **грађанска и политичка права**, а током времена је проширена путем додатних протокола. На пример, право на образовање и право на слободне изборе нису били део оригиналног текста, већ су додата касније.

Европски суд за људска права не разматра да ли је неко „крив“ или „невин“, **већ да ли је држава поштовала права** гарантована Конвенцијом. Чак и када је особа починила кривично дело, држава и даље има обавезу да поштује њена људска права.

Истражи

„Један члан – једна прича“

Метод рада:

индивидуално или у пару

Задатак:

1. Изаберите један члан из Европске конвенције о људским правима и истражите:
2. Шта тачно тај члан гарантује? (објасните својим речима)
3. Које људско право га штити?
4. Наведите стварни или измишљени пример где је то право прекршено.
5. Објасните како би Европски суд за људска права могао да реагује у таквом случају.
6. Зашто је овај члан важан за свакодневни живот грађана?

Облик рада (изаберите један):

1. Кратак писани текст (½ – 1 страница);
2. Постер;
3. Презентација са 3–5 слајдова;
4. Кратак говор (2 минута).

Савет Европе

„Европа неће бити створена одједном, нити по једном једином плану. Виће изграђена кроз конкретна достигнућа која ће прво створити фактичку солидарност.“

– Роберт Шуман

За мотивацију

Ко штити ваша права ако твоја сопствена земља донесе неправедну одлуку?

Како 46 земаља у Европи успева да се договори о заједничким правилима о слободи, демократији и правди?

Које европске институције су створиле најважнији документ о људским правима у Европи?

Савет Европе

Савет Европе је најстарија европска организација, која уједињује 46 држава чланица (скоро све европске земље) које деле заједничке вредности у областима људских права, демократије и владавине права. Основан је 1949. године, после Другог светског рата, у Лондону. Његова главна мисија је заштита људских права, унапређивање демократије и обезбеђивање владавине права.

Замислите то као велики европски „клуб“ у којем скоро све европске земље раде заједно како би обезбедиле слободу и безбедност људи. Важно је запамтити да Савет Европе није исто што и Европска унија, нити су то Уједињене нације. Савет Европе се највише фокусира на људска права и правду.

Зашто је основан?

После ужаса Другог светског рата, европски лидери су схватили нешто важно: Ако државе не поштују људска права, мир може пропасти.

Зато им је била потребна организација која:

- Ће штитити људско достојанство;
- Ће спречавати диктатуре;
- Ће обезбедити праведне законе и судове;
- Ће створити заједничке стандарде за све државе.

Године 1949, десет држава је основало Савет Европе, а касније се проширио на скоро цео континент. Циљ Савета Европе је да Европу учини безбедном, слободном, праведном, демократском и да створи заједничке европске стандарде за људска права, образовање, заштиту мањина, слободу медија, културну сарадњу и борбу против корупције и дискриминације.

Савет Европе основало је десет држава, а данас броји 46 држава чланица

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и сазнај више о Савету Европе.

Примери из свакодневног живота: заштита новинара од цензуре, обезбеђивање праведних суђења у државним судовима, заштита мањина, унапређење правних система у земљама, помоћ у борби против корупције.

Структура Савета Европе

Савет Европе има неколико кључних тела:

а) Комитет министара

Састоји се од министара спољних послова свих земаља чланица. Доноси важне одлуке, усваја правила и нове конвенције.

б) Парламентарна скупштина (ПССЕ)

Састоји се од чланова националних парламената. Разматра питања као што су слобода говора, једнакост, права мањина и корупција.

в) Генерални секретар

Лидер организације. Стара се да се одлуке заиста спроводе.

Судица Европског суда за људска права

г) Европски суд за људска права (ЕСЉП)

ЕСЉП је најпознатија институција. Разматра случајеве у којима људи тврде да су им права повређена.

д) Конгрес локалних и регионалних власти.

Ради на јачању демократије на локалном нивоу (општине, региони).

ђ) Разне комисије и тела за праћење.

На пример: комисија против мучења, група за борбу против корупције, комисије за борбу против дискриминације. Ова тела проверавају да ли државе поштују и следе правила о људским правима.

Дана 9.11.1995. године, тадашња Република Северна Македонија постала је пуноправни члан Савета Европе, као 38. држава чланица Организације. Наша земља је председавала Комитетом министара Савета Европе од маја до новембра 2010. године.

Главно Седиште Савета Европе је у Стразбуру, у Француској, симболичном граду на граници између Француске и Немачке – подсетник на потребу за миром и сарадњом. Тамо се налази и Европски суд за људска права, најпознатија институција Савета Европе.

Од 1972. године, европска химна била је одломак из прелудија Оде радости из Бетовенове Девете симфоније.

Савет Европе и Европска конвенција о људским правима

Највеће достигнуће Савета Европе је усвајање Европске конвенције о људским правима 1950. године. Овај документ утврђује основна људска права и слободе и правно је обавезујући за земље које су га ратификовале. Конвенција омогућава грађанима да поднесу жалбу Европском суду за људска права када сматрају да је држава прекршила њихова права.

Савет Европе прати спровођење Конвенције и осигурава да државе поштују пресуде Суда. Тиме Савет Европе ствара, штити и обезбеђује примену једне од најважнијих гаранција људских права.

Веза са Универзалном декларацијом о људским правима

Универзална декларација о људским правима, која је 1948. године усвојена од стране УН, претходи Европској конвенцији. Док Декларација утврђује моралне принципе о вредности и достојанству сваког људског бића, Европска конвенција претвара те принципе у правно обавезујућа правила. Другим речима: Универзална декларација наводи „сва су људска бића једнака у достојанству“, а Европска конвенција захтева од држава да поштују и штите та права. Усвајањем Конвенције, Савет Европе је трансформисао идеал Декларације у конкретну и применљиву правну заштиту.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Размисли о структури и раду Савета Европе. Он функционише кроз:

- Конвенције (више од 200 међународних уговора);
- Мониторинг (механизме праћења) који проверавају да ли државе спроводе своје преузете обавезе;
- Програме за јачање демократије;
- Активности за учешће младих, образовање, спорт, културу;
- Као и правну помоћ за побољшање правосудних система у земљама чланицама.

Дискутујте:

Да ли би државе у Европи биле подједнако демократске, праведне и стабилне да Савет Европе није постојао? Објасните своју тезу примерима.

Открили смо

Савет Европе је један од темеља модерне Европе. Делује у служби људског достојанства, правде, демократије и једнакости. Кроз своје институције, бројне конвенције и кроз рад Европског суда за људска права у Стразбуру, Савет Европе штити милионе људи на континенту и претвара људска права од идеје у стварну и доступну заштиту.

АКТИВНОСТИ

Активност: „Ућуткани новинар“

1. Поделите се у три групе:

- Новинари
- Представници владе
- Посматрачи Савета Европе

Поделите улоге написане на папирићима (или их прочитајте наглас).

2. Улоге

Група 1: Новинари

Желите да објавите чланак о загађењу у вашем граду. Влада покушава да вас ућутка.

Ваш задатак: Припремите три аргумента зашто слобода изражавања мора бити заштићена.

Група 2: Представници владе

Мислите да би чланак могао изазвати „панику“ или нарушити „углед институције“. Желите да забраните чланак.

Ваш задатак: Припремите 3 аргумента зашто је „неопходно“ забранити објављивање чланка.

Група 3: Посматрачи Савета Европе

Ви сте представници Савета Европе. Потребно је да одлучите да ли забрана крши Члан 10 Европске конвенције о људским правима.

Ваш задатак: Припремите три питања за обе стране и донесите коначну одлуку.

3. Мини дебата

Новинари износе своје аргументе.

Влада презентује своје.

Савет Европе поставља питања обема странама.

4. Пресуда

Група Савета Европе треба да одговори:

- Да ли је забрана оправдана према Конвенцији?
- Која од две стране више поштује демократске вредности?
- Шта је влада требало да уради уместо забране?

Питајте своје школске другове:

Како су се осећали када је њихова „слобода говора“ била ограничена?

Зашто постоји Савет Европе?

Када демократска држава може да ограничи говор (објасните у којим ситуацијама је ограничено право говора).

Провери знање

1. Које године је основан Савет Европе и где се налази његово седиште?
2. Објасни својим речима зашто је Савет Европе основан после Другог светског рата.
3. Наведи пример када би грађанин поднео жалбу Европском суду за људска права.
4. Упореди Универзалну декларацију са Европском конвенцијом. Које су сличности и разлике?
5. Да ли је важно да државе имају заједнички систем људских права? Објасни зашто.
6. Замисли нови проблем људских права који није постојао 1950. године. Напиши нови кратак члан који би додао модерној конвенцији.

Европски суд за људска права

„У нашој потрази за правдом, судови су чувари слободе и заштитници људских права.“

– Френклин Д. Рузвелт

За мотивацију

Да ли постоји место где свака особа – без обзира на моћ, богатство или статус – може тражити истину и правду?

Европски суд за људска права (ЕСЉП) је међународни суд који разматра случајеве у којима појединци, групе или државе тврде да су им је нарушено право загарантирано према Европској конвенцији о људским правима. Овај суд је основао Савет Европе и задатак му је да штити појединце од стране државне власти. То је један од најутицајнијих и најцењенијих судова на свету када је у питању заштита основних људских слобода. Наиме, суд је познат по томе што људима даје могућност да туже своју државу када су им прекршена права. Ово је изузетно важно јер показује да ниједна држава није „изнад“ људских права.

Европски суд за људска права (ЕСЉП)

Прочитај, размисли и дискутуј!

Случај „Осман против Уједињеног Краљевства“ (1998. године)

Отац и син су били жртве озбиљних претњи и насиља од стране криминалца. Иако су институције биле упознате и свесне ризика, полицијске службе нису предузеле довољне мере да би спречиле напад и заштитиле породицу.

Европски суд за људска права пресудио је да је Уједињено Краљевство прекршило право на живот (члан 2 Конвенције), јер држава има обавезу да спречи стварне и познате ризике по живот грађана, а у овом случају то није било учињено.

Овај пример показује да и обични грађани, не само јавне личности или политичке фигуре, могу добити правду када су им прекршена основна људска права.

- Да ли држава мора увек да штити грађане од опасности, чак и када не може да предвиди све ризике?
- Како бисте се осећали да ваш живот није довољно заштићен од стране институција које би требало да брину о јавној безбедности?

Европски суд за човекови права

Европски суд за људска права (ЕСЉП) основан је 1959. године као резултат обавеза преузетих Европском конвенцијом о људским правима из 1950. године. Од самог почетка, Суд је имао задатак да осигура да свака држава која је потписала Конвенцију поштује њен садржај. Данас се Суд налази у Стразбуру, у Француској, у модерној згради симболично изграђеној близу реке Ил, као знак отворености и приступачности.

ЕСЧП има организиран и прецизан систем рада:

- Свака држава чланица Савета Европе бира по једног судију;
- Судије су потпуно независне – не раде за своју земљу, већ за правду;
- Мандат судија је девет година и не може бити обновљен;
- За лакше случајеве формирају се одбори од 3 судије, за веће и сложеније случајеве – веће од 7 судија, а за најважнија и најтежа питања – Велико веће од 17 судија.

Саслушање странака пред судијама
Европског суда за људска права

Када један грађанин исцрпи све могућности пред домаћим судовима, а ипак се није изборио за правду, може да се обрати Европском суду за људска права (ЕСЉП). Да би жалба грађанина била прихваћена, морају бити испуњени следећи услови:

- Прво је морао да се жали свим судовима у својој земљи;
- Повреда мора да се односи на право утврђено Европском конвенцијом;
- Земља мора бити чланица Савета Европе.

Када су ови услови испуњени, Суд разгледа жалбу и утврђује да ли је земља заиста прекршила људска права. Одлуке Суда су обавезујуће – земља мора: да исплати одштету, да промени своје законе или да побољша рад својих институција.

Зашто је основан Суд?

Суд је основан у циљу:

- Да би био гарант људских права;
- Да би спречио државе да поново чине злоупотребе;
- Да би пружио грађанима осећај правде и сигурности;
- Да би створио заједничке европске стандарде за поштовање људских слобода.

Идеја је била да права морају постојати не само „на папиру“, већ и у пракси.

Судије Европског суда за људска права бирају се на девет година. Они обављају свој посао независно и не могу бити поново бирани.

Открили смо

Европски суд за људска права је „глас правде“ у Европи. То је место где свака особа – без обзира на националност, моћ или богатство – може тражити своју истину. Својим радом Суд гради безбеднију, праведнију и хуманију Европу.

Активности

Активност 1

Отворите дискусију: Ко може да тражи заштиту права пред Европским судом када сматра да су повређена?

Активност 2

„Ви сте Стразбушки суд“

У паровима или малим групама анализирајте ситуацију.

Грађанин тврди да је ухапшен без објашњења, да није имао приступ адвокату и да годинама чека судску одлуку.

Одлучите које право из Европске конвенције може бити повређено (на пример: право на слободу, праведно суђење итд.).

Објасните зашто.

Изнесите своје мишљење разреду као „судије“.

Отворите дискусију:

Да ли је свака неправда и кршење Конвенције?

Зашто је важно постојање међународног суда, а не само националних судова?

Провери знање

1. Где се налази седиште Европског суда за људска права?
2. Зашто постоји услов да се најпре исцрпе све правне могућности у земљи?
3. Замисли да је твоје право на приватност повређено. Које кораке би предузео пре него што се обратиш Европском суду за људска права?
4. Који делови структуре Суда гарантују независност?
5. Да ли мислиш да пресуде Суда треба да буду обавезујуће? Објасни зашто.
6. Предложи како би Суд могао да буде још приступачнији младима.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и сазнај више о Европском суду за људска права, чиме се бави и која права штити.

Истражи

„Када суд мења државу“

Задатак:

Појединачно или у паровима, истражите случај Европског суда за људска права и одговорите на следећа питања:

1. Ко је тужио државу? (грађанин, група, организација)
2. Које право је било повређено?
3. Каква је била одлука Суда?
4. Шта је држава морала да уради након пресуде?
 - Да исплати одштету;
 - Да промени закон;
 - Да побољша рад институција;
5. Зашто је овај случај важан и за друге грађане, не само за тужиоца?

Извори (предлози):

- Званична веб страница Европског суда за људска права; (European Court of Human Rights/ ECHR.)
- Веб страница Савета Европе; (Council of Europe)

Напишите то у једном од понуђених облика:

- Кратак истраживачки текст (1 страница);
- Постер „Пре и после пресуде“;
- Презентација (4–5 слајдова);
- Кратка усмено излагање (2–3 минута).

Додатно питање за размишљање:

Како би Европа изгледала када државе не би морале да поштују одлуке Европског суда за људска права?

Конвенција о правима детета

„Ова мудрост овог света није вредна ни једне дечје сузе“

– Ф. М. Достојевски

За мотивацију

Да ли си знао да постоје посебна права која штите децу?
Како свет може омогућити да сва деца одрастају безбедно, здраво и слободно?
Зашто су деци потребна посебно издвојена права, другачија од права одраслих?
Одговори се налазе у Конвенцији о правима детета (CRC), међународном уговору који гарантује и штити права сваког детета.

Од тренутка рођења, свако дете има одређена права – она се називају људска права. Људска права припадају свим људима и нико им их не сме одузети. Деца имају и додатна права јер им је потребна посебна заштита док одрастају. Ова права су записана у Конвенцији о правима детета, првом међународном документу који штити децу широм света. Дечја права се односе на сву децу до навршене 18 године.

Важно је знати своја права. Она штите тебе и твоје вршњаке – и сва деца имају иста права, без обзира где живе, ко су или како изгледају. Ако неко повреди твоје право – затражи помоћ!

Деца имају право на игру

Прочитај, размисли и дискутуј!

Да ли основне потребе деце за храном, домом, породицом, бригом и негом, безбедношћу, образовањем и сл. треба да буду заштићене као основна људска - дечја права?

Потребе

Сви људи имају жеље. Жеља је нешто за чиме жудимо и прижељкујемо, али без чега можемо да живимо. Она је део нашег унутрашњег света и, када се испуни, чини наш живот удобнијим или лепшим. Али постоје ствари без којих не можемо да живимо или би нам без њих било веома тешко. Оне се називају потребе. На пример: вода, храна и одећа која нас штите су потребе. Сладолед или најновије патике су жеље – желимо их, али нам нису неопходне. Потребе могу бити: материјалне – храна, вода, дом, нематеријалне – безбедност, припадност, поштовање. Ове основне потребе су темељ људских права. Када их држава призна и заштити законом, оне постају права која се односе на све људе.

Свако има право на безбедност и заштиту

Конвенција о правима детета

Конвенција о правима детета је правно обавезујући међународни уговор који је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 20. новембра 1989. године у Њујорку, САД. Из тих разлога се овај дан сваке године обележава као Међународни дан детета. За спровођење конвенције и њеним управљањем одговорна је Канцеларија Високог комесара УН за људска права у Женеви у Швајцарској. У њој се састаје Комитет за права детета, који прати спровођење Конвенције од стране држава.

Конвенција за права деце

Државе ратификују Конвенцију званичним прихватањем њених правила. Конвенција о правима детета је правно обавезујућа за земље које су је ратификовале. То значи да су владе обавезне према међународном праву да штите права деце. Македонија је ратификовала Конвенцију 1993. године, обавезујући се да ће штитити права све деце у земљи. Државе потписнице морају редовно извештавати о томе како спроводе права гарантована Конвенцијом.

Конвенција о правима детета је посебан документ јер се фокусира само на децу – (особе млађе од 18 година). Иако Универзална декларација о људским правима промовише људска права за све људе, деца се суочавају са специфичним изазовима – она су рањивија и зависна од заштите одраслих. Управо зато постоји Конвенција о правима детета, као посебан и специјализован уговор: како би се осигурало да се права деце признају у закону и у свакодневном животу.

Главни циљеви Конвенције о правима детета су:

- Заштита од злостављања и занемаривања;
- Приступ образовању и здравственој заштити;
- Право на изражавање мишљења, игру и целосни развој;
- Посебна пажња у вези са правним, социјалним и економским питањима.

Пример: Три члана Конвенције

Члан 2 – Недискриминација:

Свако дете, без изузетка, има ова права.

Члан 6 – Право на живот, опстанак и развој: Свако дете има право да расте здраво и безбедно.

Члан 12 – Право на изражавање мишљења.

Дете има право да изрази своје мишљење и да се оно узме у обзир.

Поштовање: Ученици могу слободно да изразе своје мишљење у разреду или на школским састанцима.

Кршење: Када се мишљење детета игнорише или му се не дозвољава да говори.

Чланови Конвенције о правима детета

Конвенција о правима детета има 54 члана подељена у одељке, укључујући:

- Опште принципе – као најбоље интересе детета и недискриминације;
- Грађанска права и слободе – право на име, држављанство и слободу изражавања;
- Породично окружење и алтернативна брига – заштита деце у породицама и институцијама;
- Здравље и благостање – обезбеђивање безбедног и здравог детињства;
- Образовање, слободно време и културне активности – приступ до школе, игре и културе;
- Посебне мере заштите – деца у сукобу са законом, избеглице или жртве експлоатације.

Образовање, слободно време и културне активности, приступ школи, игра и култура – само су нека од дечјих права обухваћених Конвенцијом

Ова Конвенција је важна јер поставља међународне стандарде за поступање са децом. Подсећа владе, наставнике, родитеље и друштво да деца нису само „мали одрасли“ – потребна им је брига, заштита и могућности за развој.

Захваљујући Конвенцији о правима детета, милиони деце имају бољи приступ образовању и здравству, дечји рад, експлоатација и злостављање су препознати као глобални проблеми, а деца могу да учествују у одлукама о својим животима.

Открили смо

Конвенција о правима детета је историјски документ који показује да свет цени децу као пуноправне појединце са правима, а не само као појединце са одговорностима. Ратификовањем, земље попут Македоније се обавезују да ће штитити, оснаживати и пружати могућности сваком детету за праведну шансу у животу. Конвенција гарантује да деца увек имају право на глас, бригу и заштиту која им је потребна да би постали здрави, образовани и одговорни људи.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Поделите се у групе. Скенирајте код и погледајте линк после чега ћете извући по три броја, од којих сваки представља следеће чланове Конвенције: 6-9, 12-20 и 24-29 (укупно 19 чланова).

„Детективи дечјих права“

Свака група треба да припреми по два сценарија како би представила „своја“ три права, један сценарио који приказује ситуацију кршења права, и други који приказује ситуацију поштовања тог права. Затим, групе одглуме ситуације за свако право посебно, а остали ученици погађају о ком се праву ради и објашњавају на основу чега су истакли конкретно право (на пример: Дете не може да иде у школу, дете је жртва онлајн насиља, дете нема право да учествује у породичним одлукама).

Провери знање

1. Када и где је усвојена Конвенција о правима детета (КДП) и када је Македонија ратификовала овај документ?
2. Зашто Конвенција о правима детета постоји као посебан документ, другачији од Универзалне декларације о људским правима?
3. Наведи пример како се члан 12 (право на слободу мишљења) може применити у школи.
4. Упореди Члан 6 (право на живот и развој) са Чланом 2 (недискриминација) и објасни зашто су оба важна.
5. Да ли је по твом мишљењу Конвенција о правима детета учинила стварну разлику за децу широм света? Објасни.
6. Предложи нови члан који би се додао Конвенцији о правима детета како би се решио савремени проблем деце (на пример, безбедност на интернету или на друштвеним мрежама).

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и прочитај примере критичког размишљања и активности у решавању проблема.

Права и обавезе деце

„Нема јаснијег огледала душе једног друштва од тога како се односи према својој деци.“

- Нелсон Мандела

За мотивацију

Шта мислиш да ли деца, поред права, имају и обавезе?
Да ли знаш коме треба да се обратиш ако ти је неко право прекршено?

Поштовање принципа Конвенције о заштити дечјих права је предуслов за уживање дечјих права. Конвенција има за циљ да заштити дете као равноправно људско биће. Од држава које су је ратификовале захтева се да не дозволе дискриминацију детета и да обезбеде пуно остваривање његових права. Конвенција посматра децу као правно лице. Она промовише идеју да су деца особе са правима која треба поштовати:

1. Промовише учешће детета у процесу доношења одлука о питањима која га се тичу према његовом узрасту и зрелости (узимајући у обзир породицу и друштво у целини);
2. Потенцира право деце да би била заштићена од свих облика злостављања, насиља и дела која угрожавају њихова права;
3. Прописује права која обезбеђују услове за правилан раст и развој детета.

Конвенција обезбеђује услове за правилан раст и развој детета

Конвенција штити децу од злостављања

**Прочитај, размисли
и дискутуј!**

У вашој школи постоје ученици са посебним потребама, ученици из породица са ниским приходима, ученици који не разумеју добро македонски или албански језик или имају потешкоће у учењу. Сви они припадају рањивим групама деце. Размисли и разговарај о томе како ћеш им пружити подршку и помоћи им.

Права и одговорности

Деца имају права, али и одговорности у породици, школи и широј заједници. Требало би да уживају у правима своје деце, али и да испуњавају своје одговорности како би касније у животу постали одговорни и успешни грађани.

Дете треба да буде одговорно за свог кућног љубимца

Дете мора да испуни своје обавезе.

Постоје и правила која се називају друштвена правила или друштвене норме. Ова правила прописују прихватљиво понашање. Непоштовање правила предвиђа казне. Свако право подразумева испуњавање неке дужности/одговорности.

Сигурно си приметио да на улазу у твоју школу постоји табла на којој пише Кућни ред. Правила понашања наћи ћеш и у свим другим јавним објектима: зградама, музејима, здравственим центрима, биоскопима, позориштима. На пример, правила Кућног реда у згради пружају смернице за заједнички живот. Ова правила постоје да би сви станари у згради били безбедни. Понекад се неки станари не придржавају договорених правила. Ако твој комшија слуша музику касноу ноћ, нећеш моћи да спаваш. Које твоје право се тиме крши? Да ли је комшија одговоран према другима?

Ако дете жели да има животињу у свом дому, да ли треба да има одговорности према њој? Неки људи нажалост, нису одговорни власници и не брину се правилно о својим љубимцима. Неки их чак и напуштају. Занемарене, зостављане, напуштене и повређене животиње прихватају одговорни грађани, попут појединаца или удружења. Они често помажу у усвајању кућних љубимаца. Закон о заштити животиња нас обавезује да бринемо о својим љубимцима и њиховим потребама и да не угрожавамо друге животиње или људе. За неодговорне власнике закон предвиђа одређене мере и новчане казне.

Деца треба да воде рачуна о хигијени у школи и ван ње

КОДЕКС ПОНАШАЊА ЋАКА

Ћак је дужан да долази на час на време;
Ћак је дужан да води рачуна о школским просторијама и имовини;

Ћак је дужан да води рачуна о хигијени у школи и непосредној околини;

У школи ыак треба да буде савестан, одговоран, са дужним поштовањем према свима;

У школи ыак треба да долази у школу уредно;

На часу ыак треба пажљиво да слуша и да школске обавезе извршава на време и у потпуности.

Заштита права деце

Родитељи (старатељи) имају посебну улогу у заштити права детета зато што су они први позвани да обезбеде заштиту права своје деце кроз одговарајуће поступке пред државним органима.

Држава је дужна да унапреди механизме заштите права детета и да донесе одговарајуће законе и правила којима ће заштитити децу.

Најважнији орган у заштити права детета је Центар за социјални рад, као главни орган старатељства. Суд, опет, има улогу у доношењу одлука за остваривање заштите права детета.

Полиција има улогу у обезбеђивању опште безбедности. Улога полиције је кључна у спречавању насиља или других врста кршења права детета.

Јавно тужилаштво треба да игра улогу у заштити права детета када је у питању насиље и извршавање кривичних дела против деце.

Школа има обавезу да обезбеди поштовање свих права детета у оквиру образовног процеса.

Поред државних органа и институција, невладине организације (удружења грађана) играју значајну улогу у заштити права деце кроз своје програме и пројекте за заштиту од насиља, експлоатације, трговине децом и слично.

Народни правобранитељ (Омбудсман) је тело које поступа по жалбама грађана/ деце и штити њихова права. Он говори у њихово име и покушава да побољша њихове животне услове.

Заштита дејих права је обавеза институција, породице и школе

Школа има обавезу да обезбеди поштовање свих права детета

Открили смо

Дечја права постоје да би се осигурало да свако дете одраста безбедно и уз подршку, без обзира на његове способности, порекло или породичну ситуацију. Конвенција о правима детета утврђује обавезе и за државу и за одрасле да спрече злостављање, занемаривање и дискриминацију. Институције, породица и школа имају заједничку дужност да обезбеди средину у којој свако дете може да напредује. Само уз активну подршку и поштовање права и одговорности можемо изградити одговорне, срећне и успешне младе људе.

АКТИВНОСТ

Активност 1

Направите постер за промоцију Конвенције о правима детета и изложите га у школском фоајеу. Изаберите пет чланова из Конвенције о правима детета и одредите које одговорности произилазе из тих права.

Активност 2

„Форум позориште: Стоп насиљу!“

Поделите се у мале групе. Свака група осмишља кратак сценарио који приказује вербално насиље (на пример: исмевање на друштвеним мрежама) или физичко насиље (на пример: гурање у ходнику).

Група треба да одглуми сценарио пред разредом. Остатак ученика има улогу „активне публике“. У сваком тренутку, неко из публике може да викне „Стоп!“, да замени ученика који је жртва или сведок и да предложи и покаже нови начин супростављања насиљу.

Питања за дискусију:

Како се осећала жртва у сценарију?

Које реакције су помогле да се смањи насиље?

Зашто је важно да сведоци не ћуте?

Како можемо да пружимо подршку ученику који доживљава насиље?

Активност 3

„Скала последица“

Последице нису увек видљиве.

Подреди следеће поступке од најмање штетног до најштетнијег: вређање, игнорисање, претње, гурање, ударање, исмевање на друштвеним мрежама.

За сваки поступак напиши по једну могућу последицу за особу која је доживљава.

Не размишљај само о физичком болу, већ и о страху, тузи, стиду и губитку самопоуздања.

На крају, напиши једну реченицу која би подстакла особу која доживљава насиље да потражи помоћ.

Провери знање

1. Које државне институције имају најважнију улогу у заштити права детета?
2. Зашто Конвенција децу сматра особама са правима, а не само особама које треба заштитити?
3. Како би поступио уколико би приметио да је ученик у твом разреду жртва малтретирања или искључења? Којој институцији или особи би се обратио?
4. Упореди улогу родитеља са улогом државних органа власти у заштити права детета. По чему су сличне, а по чему се разликују?

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и научи како да препознаш, суочиш се и пријавиш насиље.

Омбудсман у нашој земљи

„У ери људских слобода и права (после 20. века), главни покретач је омбудсман или народни правобраниоц, чија онага лежи у савести и одговорности.“

- „Уставно право“ – С. Шкарић; Сиљановска-Давкова, Г.; (2007).

За мотивацију

Да ли си чуо за термин омбудсман?
Шта по твом мишљењу значи народни правобраниоц?

Функција народног (државног) правобраниоца - омбудсмана постоји још од најстаријих цивилизација, као што су Кина, Египат и Рим. Данас се у свету најчешће користи међународни термин омбудсман, који значи заступник-заштитник народа. Реч „омбудсман“ се први пут појавила у Шведској и постала је део шведског устава 1809. године. Финска је била друга земља која је увела ову институцију у свој устав, 1919. године. Педесетих година 20. века придружиле су им се и остале скандинавске земље – Данска (1953) и Норвешка (1962). Од тада, број земаља које уводе ову институцију брзо расте, и данас скоро свака земља на свету има свог омбудсмана као део свог државног уређења.

НАДЛЕЖНОСТ

ПОЛИТИКА

ЖАЛБЕ

ГРАЂАНИ

ПОСРЕДНИШТВО

ОПШТЕ ПИТАЊЕ

НАДЗОР

ИСТРАГА

НАДЛЕЖНОСТ

ПРЕПОРУКА

ЗАКОН

ЉУДСКА ПРАВА

ПОМОЋ

ПРАВОСУЂЕ

ИЗВЕШТАЈ

ОМБУДСМАН

ПРОБЛЕМ

ДРУШТВО

ЗАШТИТА ДЕЦЕ

ЗАКНОДАВСТВО

ВЛАДА

Функција омбудсмана

Главни циљ државних институција је организовање и побољшање живота грађанина у друштву. Оне штите слободу и права људи. Ипак, понекад државне институције, намерно или ненамерно, могу прекршити ова права и тиме погоршати положај грађанина.

Омбудсман има задатак да контролише рад државних институција и реагује када су права и слободе грађана повређени. Он располаже са различитим механизмима за заштиту људских права и слобода.

Када грађанин сматра да му је нека државна институција или организација повредила права, има право да потражи помоћ од омбудсмана.

Омбудсман у Републици Северној Македонији

Институција омбудсмана, у нашој земљи названа народни правобраниоц уведена је 1991 године новим Уставом Републике Македоније. Тако је, по први пут, постала део уставног поретка државе.

Избор и мандат

Народног правобраниоца и његове заменике бира Скупштина Републике Северне Македоније. Мандат траје осам година, са могућношћу још једног реизбора.

Организација и институције

Институцију омбудсмана чине:

- Омбудсман (народни правобраниоц);
- Десет заменика, од којих четири раде у Скопљу, а шест у различитим градовима широм земље.

Улога и задаци

Главни задатак народног правобраниоца је да штити уставна и законска права грађана када их крше државни органи или институције.

Сваки грађанин може да потражи помоћ, савет или реакцију уколико сматра да су му права повређена.

Примери кршења права

Грађанин се може обратити народном правобраниоцу ако:

- Сматра да је дискриминисан приликом запошљавања;
- Није поштован споразум са државном институцијом;
- Његово право је било прекршено и сл.

Заштита права деце

Деца такође могу приметити неправде. Из тих разлога, у оквиру институције постоји посебно одељење за заштиту права деце, како би се деца више укључила у заштиту својих права.

Иако га бира Парламент, Омбудсман (народни правобраниоц) ради независно и аутономно. Његова/њена овлашћења су одређена:

- Уставом из 1991. године;
- Законом о Омбудсману из 1997. године.

Транспарентност и доступност

Рад Омбудсмана (народног правобраниоца) је транспарентан. Сваки грађанин – али и особа која није држављанин државе – може контактирати или добити информације о његовом/њеном раду.

**Прочитај, размисли
и дискутуј!**

Када је шведски краљ, Карло XII, након пораза у рату са Русијом (1709. године), отишао у Турску, у његовој земљи су избиле многе побуне. Да би побољшао ситуацију, именовao је омбудсмана, позицију чија је сврха била спровођење закона и контрола рада јавних службеника.

Шта мислиш да ли је овај поступак краља Карла XII био исправан? Објасни своје мишљење пред друговима из разреда, саслушај њихово и дискутујте.

Открили смо

Разлог постојања Омбудсмана јесте заштита уставних и законских права грађана, осигуравање да не долази до њиховог кршења и непоштовања од стране државних институција. У нашој земљи, институција Омбудсмана је уведена 1991. године, његов рад је независан и аутономан од свих државних институција, а обавља га Омбудсман и десет његових заменика.

Активности

Активност 1

Истражите (индивидуално или у групама) и сазнајте о својим правима за која је Омбудсман, или Народни омбудсман, посвећен осигуравању да нису кршена. Покушајте да наведете свој пример када и како бисте затражили помоћ од Омбудсмана.

Активност 2

Истражите где се налази најближа канцеларија Омбудсмана, у односу на ваше место становања. У којим градовима постоје канцеларије Омбудсмана - правобраниоца?

Провери знање

1. Ко чини институцију Омбудсмана у нашој земљи?
2. Покушајте да објасните улогу Омбудсмана.
3. Зашто је, по вашем мишљењу, институција Омбудсмана у нашој земљи уведена тек 1991. године?
4. Зашто је неопходно да рад Омбудсмана буде независан и самосталан од свих државних институција?
5. Да ли мислите да Омбудсман може сам да контролише рад државних институција или би савесни грађани требало да се укључе и пријаве ако примете да се крше њихова права и слободе? Замислите да сте Омбудсман - шта бисте прво урадили да заштитите права деце?
6. Одакле је, по вашем мишљењу, проистекла потреба за оснивањем посебног одељења за заштиту права деце?
7. Замислите да сте Омбудсман - шта бисте прво урадили да заштитите права деце?

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и научи више о овлашћењима народног правобраниоца.

Улога Уставног суда у заштити права грађана

„Ова земља, са овим овојим институтима, припада људима који је насељавају.“

– Абрахам Линколн

За мотивацију

Да ли сте упознати са постојањем институције Уставног суда? Можете ли објаснити улогу Уставног суда у нашој земљи?

Уставни суд у Републици Северној Македонији

Уставно судство у нашој земљи уведено је 1963. године. Његово дугогодишње функционисање доприноси развоју и успешном раду Уставног суда, који данас игра важну улогу у примени принципа владавине права.

Подела власти и улога Уставног суда

Према Уставу, Република Северна Македонија је демократска држава са поделом власти на три дела:

- Законодавна;
- Извршна;
- Судска.

Уставни суд осигурава да свака власт поштује своје уставне надлежности и да се не меша у рад других. Уколико се ови принципи прекрше, Уставни суд треба да реагује и заштити демократски поредак и људска права.

Уставни суд је дефинисан Уставом из 1991. године декларацијом о независности Републике Македоније

Судије Уставног суда Републике Македоније

Независност Уставног суда

Уставни суд је **посебна и независна институција** са сопственим статутом, организацијом и овлашћењима утврђеним Уставом. Захваљујући овој независности, суд може да ради непристрасно и без спољашњег утицаја.

Састав и избор судија

Уставни суд се састоји од девет судија.

- Бира га Парламент већином гласова од укупног броја представника;
- Мандат судија је девет година, без права реизбора;
- Председник Уставног суда се бира из редова судија, са мандатом од три године, такође без права реизбора;
- Судије морају бити истакнути правници.

Зграда Уставног суда Републике Северне Македоније, у којој се налази и Археолошки музеј

Надлежности Уставног суда

Главни задатак Уставног суда је заштита уставом загарантованих права и слобода грађана.

- Одлучује о сагласности закона са Уставом;
- Одлучује о сагласности других прописа и колективних уговора са Уставом и са законима;
- Штити слободе и права човека и грађанина која се односе на слободу уверења, савести, мисли и јавног изражавања мисли, политичког удруживања и деловања и забрану дискриминације грађана на основу пола, расе, верске, националне, социјалне и политичке припадности;
- Одлучује о сукобу надлежности између носилаца законодавне, извршне и судске власти;
- Одлучује о сукобу надлежности између органа Републике и јединица локалне самоуправе;
- Одлучује о одговорности председника Републике;
- Одлучује о уставности програма и статута политичких странака и удружења грађана.

Право на иницијативу пред Уставним судом

Сваки грађанин или правно лице које сматра да су му повређена уставна права може поднети иницијативу Уставном суду. Поступак се може покренути и када је Устав повредила институција, чак и ако подносилац захтева није директно погођен.

Принцип уставности значи да државна власт мора бити организована и функционисати у складу са основним правилима и нормама утврђеним у Уставу. Нико – ни институција ни појединац – не може имати већа права или овлашћења од оних прописаних Уставом. Овим се обезбеђује владавина права и заштита демократског поретка.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Шта би се десило ако би се прекршили или не би поштовали принципи уставности? Ако државне институције не поштују уставна правила, могу настати озбиљне последице, као што су:

- Мешање једне власти у рад друге (на пример, мешање извршне власти у судство);
- Злоупотреба моћи и неједнакост међу грађанима;
- Кршење људских права и слобода;
- Губитак поверења грађана у државу;
- Нарушавање демократског функционисања и појава произвољности или неправде.

Зато је важно строго поштовати уставност.

Зашто мислите да грађани губе поверење у државу када се крше уставна правила?

Открили смо

Уставни суд контролише рад три гране државне власти – законодавне, извршне и судске – како би спречио њихово мешање и обезбедио поштовање Устава. То је посебна и независна институција са сопственим статутом, састављена од девет судија, од којих се један бира за председника. Његов најважнији задатак је да штити уставом загарантована права и слободе свих грађана, при чему је Устав највиши правни акт у држави.

Активност 1

Подељени у групе од 4 до 6 ученика, спроведите истраживање о томе шта је наведено у Уставу наше земље у вези са институцијом Уставног суда. Направите заједничку кратку презентацију о надлежностима Уставног суда. Направите поделу између група у вашој редом, забележите шта је заједничко у истраживању сваке групе, а шта је различито.

Активност 2

Подељени у парове, спроведите истраживање о томе како и где можете покренути судски поступак пред Уставним судом. Затим замислите да је једно од ваших уставних права повређено покушајте да припремите документ који бисте поднели Уставном суду.

Активност 3

Поделите се у групе и покушајте да представите институцију Уставног суда. Свакој групи је дат следећи случај: Грађанин Ј.Р. сматрао је да му је повређено право на политичко деловање неприхватањем његове кандидатуре за градоначелника на локалним изборима упркос чињеници да је његову кандидатуру подржала група грађана. Суд је утврдио да је одбијање кандидатуре грађанина настало као резултат нетачних података које је издао орган државне управе. Ваш задатак је да анализирате случај како бисте открили које је право грађанина повређено. Свака група представља своје налазе, након чега започињете дискусију о томе да ли су све групе добиле исте резултате и који је био разлог за то.

Провери знање

1. Ко бира судије Уставног суда и ко бира њиховог председника?
2. Која је главна улога Уставног суда у земљи?
3. Можете ли дати пример како Уставни суд контролише спровођење закона у границама устава?
4. Који фактори могу позитивно или негативно утицати на рад и развој Уставног суда?
5. Предложите мере којима би Уставни суд могао да побољша свој рад и заштити права грађана.
6. Да ли сматрате да ви, као грађанин, имате право да поднесете иницијативу пред Уставним судом ако сматрате да је повређено уставно право? Објасните зашто.

Истражи

Уставни суд у пракси – Заштитник грађанских права

Истражите и одговорите на следећа питања:

Које уставно право штити Уставни суд?

Изабери једно од следећих права:

- Право на једнакост и недискриминацију;
- Слобода мисли и јавног изражавања;
- Политичко удруживање и деловање.

Како грађани могу тражити заштиту?

Истражи:

- Ко има право да поднесе иницијативу Уставном суду;
- Да ли је потребно да особа буде директно погођена;
- Шта се дешава након што је иницијатива поднета.

Грађанско друштво као промотер и заштитник људских права

„Не питај шта твоја земља може да учини за тебе – питај шта ти можеш да учиниш за овоју земљу.“

– Џон Ф. Кенеди

За мотивацију

Како разумеш термин грађанско друштво?

Објасни како разумеш функцију невладиних организација у нашој земљи.

Идеја цивилног друштва је стара. Филозоф Аристотел је говорио о њој, а многи велики мислиоци после њега истраживали су потребу да грађани активно учествују у друштву, изван основних институција. У демократским земљама, цивилно друштво је уско повезано са демократијом и постаје важан покретач њеног здравог функционисања. У демократском друштву, појединац је део три главне сфере: породице, државе и економије. Ван ових сфера развија се цивилно друштво које промовише и штити људска права.

Цивилно друштво

Цивилно друштво је део демократског друштва у којем се грађани добровољно удружују како би остварили индивидуалне и групне интересе, поштујући државне и међународне законе. Главни циљ цивилног друштва је брига о људима, односно промоција и заштита њихових права. Састоји се од организација које осигуравају да се права људи не крше, да се она унапређују и промовишу. Ове организације могу деловати у различитим областима друштва где су људска права угрожена, као што су здравство, образовање, правосудје, екологија, социјална интеграција и борба против дискриминације. Организације цивилног друштва делују независно, одвојено од државних институција и званичних влада, али увек у оквиру закона. Они се разликују од пословног сектора јер нису забринути за материјалну добит, већ теже побољшању општег добра.

Заштита људских права - један од циљева цивилног друштва

Организације грађанских друштва раде за опште добро

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и прочитај пасус под називом Облици учешћа и сазнај више о осам нивоа укључивања младих.

Невладине организације (НВО)

Свака група људи која се окупила да заступа заједничке интересе део је цивилног друштва. Последњих деценија, невладине организације (НВО) су постале главни покретач цивилног друштва.

Невладина организација је цивилна организација створена на добровољној, непрофитној, некомерцијалној и нестраначкој основи. Идеја за њено стварање потиче од групе грађана са циљем промоције и заштите људских права, као и задовољавања индивидуалних или заједничких потреба, независно од државних институција.

Класификација НВО

1. Према финансијском функционисању:

- Удружења – активисти улажу знање, рад и слободно време;
- Фондације – улажу се финансијска и материјална средства.

У оба случаја циљ је исти: остваривање интереса за опште добро.

2. Према територији деловања:

- Националне НВО – делују унутар једне земље;
- Стране НВО – делују у другој земљи, различитој од оне у којој су створене;
- Међународне НВО – делују на глобалном нивоу. Пример је Црвени крст.

3. Према области деловања и људским правима:

НВО се могу разликовати по томе за која људска права се боре и за које групе грађана су створене.

Значај невладиних организација

Данас су НВО озбиљан фактор у грађанском друштву, како код нас тако и у свету. Оне:

- Доприносе развоју демократије;
- Активно укључују грађане од најмлађег узраста;
- Раде на побољшању у слова живота на локалном и глобалном нивоу.

Невладине организације су добровољне и непрофитне

Невладине организације брину о задовољавању потреба грађана

Црвени крст је међународна невладинна организација

Најмлађи активно укључени у рад невладиних организација

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и истражи више о раду Црвеног крста и активностима којима се бави.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Након античке Грчке, идеја грађанског друштва наставила је да се развија у старом Риму, где је филозоф Цицерон користио термин *Societas civilis*, који је представљао заједницу слободних и равноправних грађана. У средњовековној филозофији, идеја *Societas civilis* допуњена је синонимом *multitudo civilis* - грађанска заједница.

Открили смо

Цивилно друштво као посебна сфера у демократском систему заснива се на добровољном учешћу грађана. Они се, кроз формално и неформално удруживање са другим лицима, баве активностима усмереним на заштиту и унапређење грађанских права и побољшање живота у заједници. Невладине организације су главна покретачка снага цивилног друштва. Према свом финансијском пословању деле се на: удружења и фондације, а према територији деловања: националне, стране и међународне.

Деца са посебним потребама и цивилно друштво

Деца са посебним потребама су равноправни чланови друштва и имају иста људска права као и сва друга деца. Цивилно друштво, кроз невладине организације,

игра важну улогу у промоцији и заштити њихових права, посебно права на образовање, здравствену заштиту, једнакост и недискриминацију.

Невладине организације раде на подизању јавне свести, пружању подршке деци и њиховим породицама и стварању услова за њихово потпуно укључивање у заједницу. Тиме цивилно друштво доприноси хуманијем, праведнијем и инклузивнијем демократском друштву.

Активност 1

Поделите се у групе од пет или шест ученика и формирајте невладину организацију. За боље извршавање задатка, пратите следеће кораке са временским оквиром од пет минута за сваки корак или двадесет пет минута за све кораке:

- Мисија ваше организације: промоција и заштита неких од дечјих права;
- Назив ваше организације;
- Активности које би ваша организација предузела да би испунила своју мисију;
- Како ћете спровести активности и који ресурси би вам били потребни да бисте остварили свој циљ;
- Очекивани резултати спроведених активности.

Представите своју невладину организацију и добијене резултате осталим ученицима у вашем разреду и саслушајте њихове идеје.

Активност 2

Замислите да сте члан невладине организације која се залаже за права деце са посебним потребама.

Напишите активност коју би ваша организација спровела у школи или заједници и објасните како та активност помаже у заштити њихових права. (Пример: радионица о прихватању различитости, кампања против дискриминације, заједничке спортске активности.)

Провери знање

1. Шта су невладине организације (НВО) и који су њихови главни циљеви?
2. Објасните својим речима како цивилно друштво штити и промовише људска права.
3. Добили сте три активности: организовање чишћења школског дворишта, петицију за побољшање безбедности на улицама и промоцију еколошких пројеката. Које од ових активности би НВО спровела и како?
4. Према тексту, које су разлике између удружења и фондација и зашто је важно направити ову разлику?
5. Цитат Џона Ф. Кенедија каже: „Не питајте шта ваша земља може да учини за вас – питајте шта ви можете да учините за своју земљу.“ Како бисте применили ову идеју на стварање сопствене невладине организације?

Медији као заштитници људских права

„Занимљиво је колико су моћ и утицај друштвених медија... Зато морамо покушати да користимо друштвене медије на добар начин.“

– Малала Јусуфзаи

За мотивацију

Које медије познајеш?
За шта најчешће користиш медије?

Медији заузимају веома важно место у демократском друштву. Сваки облик комуникације путем којег се информације индиректно преносе назива се медијум. Веома је важно да пренете информације буду истините, а да нису под било чијим утицајем. У савременом друштву свакодневно смо изложени утицају разних медија. Стога је важно критички испитати информације које примамо и проверавати њихову тачност и поузданост.

Развој медија

Медији су одувек били важни за информисање грађана. У прошлости, први „медији“ били су гласници – људи који су ишли од места до места и преносили вести становницима. Касније су се појавили писани медији, попут плаката и новина. Развојем технике и технологије појавили су се нови медији који су брзо променили друштво. Прво је дошао радио, који је емитовао вести, јавне информације, али и музику и забаву. Затим је дошла телевизија, која је, поред звука, емитовала и слику – што је информације учинило још јаснијим и упечатљивијим.

Развојем интернета, улога медија се значајно променила. Људи данас нису само примаоци информација, већ и њихови креатори и делници. Свако ко има основне дигиталне вештине и приступ интернету може да креира веб страницу или блог и објављује садржај. Међутим, брзи технолошки развој доноси и изазове, као што је велика количина информација, од којих су многе непроверене, нетачне или намерно измишљене.

Грађани се путем медија обавештавају о својим правима и догађајима у земљи

Медијска писменост

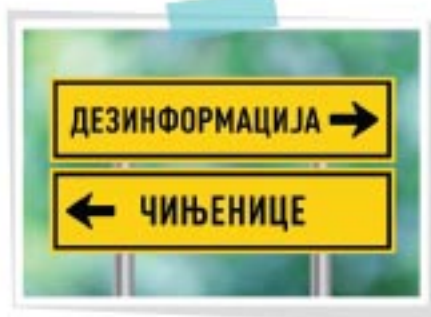
Медији су неизоставни део савременог начина живота и имају значајан утицај на формирање ставова, понашања и размишљања људи. Стога је данас васпитање и образовање деце под утицајем не само породице и школе, већ и медија, који заузимају важно место у њиховом свакодневном животу.

Појавом паметних уређаја, информације се шире брзином муње

Стога је неопходно да млади људи буду медијски писмени. Медијска писменост подразумева стицање знања и вештина које омогућавају ученицима да анализирају, процењују и креирају медијске поруке, без обзира на врсту медија.

Развијање медијске писмености је важно за боље разумевање улоге и функције медија у савременом друштву, као и за јачање основних вештина изражавања, истраживања и активног учешћа грађана у демократском друштву.

Дезинформације - информације које су лажне и намерно створене да нашkode особи, групи, организацији или земљи

Брзи технолошки развој са собом носи одређене изазове: на пример, данас има превише информација, а многе од њих су непроверене, нетачне или намерно измишљене. Тако настају дезинформације – садржај који изгледа убедљиво, има привлачне наслове и брзо се шири, посебно када је у питању актуелна тема.

Када нешто читамо на интернету, веома је важно бити пажљив и:

- Проверити информације на више извора;
- Проверити да ли долазе из поузданог медија;
- Размотрити да ли звуче логично и поткрепљено доказима.

Када правилно бирамо и проверавамо вести, имамо шансу да будемо боље информисани од било које генерације пре нас. Данашњи медији пружају могућност да брзо и слободно сазнамо шта се дешава – од нашег комшилука до друге стране света.

Глас грађана

У демократском друштву, примарна улога медија је да слободно, независно и одговорно информишу јавност.

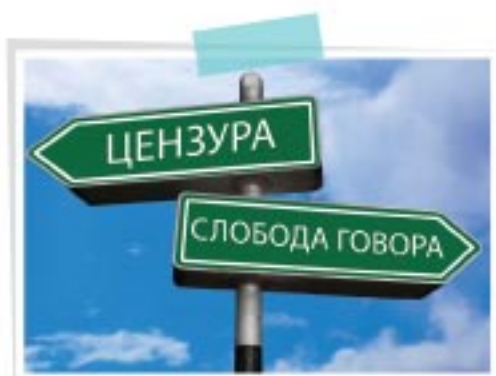
Истраживачко новинарство је посебно важно, јер омогућава грађанима да буду информисани о феноменама као што су дискриминација, злоупотреба моћи, корупција и друге негативне појаве у друштву.

Моћ медија

Када су медији слободни и тачни, грађани постају добро информисани – а то им даје моћ. Информисани грађанин зна која права има, може препознати када су кршена и може лакше предузети кораке да се заштити. Такав грађанин може лакше постати активан део друштва: може учествовати у иницијативама, придружити се невладиним организацијама или групама за подршку које заступају њихове интересе. Када људи имају приступ тачним информацијама, друштво постаје јаче, праведније и демократскије.

Медији стоје у директној заштити људских права када извештавају и пријављују кршења права грађана. Постоји много таквих примера, а најчешћи су они када медији извештавају о дискриминацији, некој неправди нанетој грађанима или злоупотреби моћи. Својим извештајима помажу у предузимању мера за исправљање нанетих неправди било које врсте.

Из овога се може закључити да медији врше директну контролу над владом. Они истражују и објављују неправилности у раду, као и злоупотребе или кршења закона од стране државних институција. Стога се слободно може рећи да су медији „четврта власт“ јер контролишу рад власти, информишу грађане и штите њихова права.

Цензура и пропаганда су феномени путем којих се информације контролишу или искривљују, а могу се препознати када се прикривају важне чињенице, када се представља само једна страна приче или када су поруке доследно усмерене на утицање на мишљење људи.

Примери из стварног живота:

Легендарни говор др Мартина Лутера Кинга Млађег „Имам сан“ емитован је уживо на телевизији 28. августа 1963. године, током Марша на Вашингтон за послове и слободу. Емитован је на све три главне телевизијске мреже и пратила га је огромна публика. Одиграо је кључну улогу у Покрету за грађанска права и постао један од најпознатијих говора у историји.

Открили смо

Слобода медија је важан део демократије и одговорног друштва. Утицај медија расте заједно са њиховим развојем. Данас је тај утицај већи него икада раније. Али моћ коју добијамо путем медија долази са одговорношћу – важно је како је користимо. Када се правилно користе, медији постају наш моћни савезник. Они нам могу помоћи да заштитимо своја права, стекнемо знање, укључимо се у друштво и постанемо активни грађани у демократији. Медији су „четврта сила“ јер контролишу владу, информишу и штите права грађана.

Прочитај, размисли и дискутуј!

До почетка 1990-их, у нашој земљи је постојало само неколико новина, часописа и радио станица, а на телевизији су емитоване само две или три телевизијске емисије. Како мислите да бисте се осећали да сте живели у таквим медијским условима? Разговарајте са старијим члановима ваше породице и питајте их какво је било информисање када је било много мање медија него данас.

Активности

Активност 1

Анализирајте различите медије (ТВ, радио, портале или друштвене мреже) и урадите анкету о томе колико лажних вести можете пронаћи за 15 минута. Како сте их препознали?

Истовремено, урадите анкету о томе колико вести сматрате корисним и корисним за ваша интересовања, и колико сте пронашли вести које вас чине бољим грађанином (вести везане за ваша права и обавезе, како да се активно укључите у друштво волонтирањем у хуманитарним акцијама или невладиним организацијама итд.).

Поделите информације које сте добили са својим друговима из разреда и разговарајте о резултатима. На крају часа, извуците закључак о лекцији коју сте научили из ове анкете.

Активност 2

Покушајте да напишете кратак чланак о једном од дечјих права и кратак чланак о лажној вести. Разговарајте са својим друговима из разреда о томе који је од два задатка био лакши и зашто. Такође, разговарајте о томе када сте се осећали боље, када сте завршили прву или другу вест.

Провери знање

1. Сматра се да медији имају важно место у демократском друштву. Шта мислите, да ли је то тако? Објасните свој одговор.
2. Покушајте да опишете развој медија својим речима.
3. Објасните да ли ви и ваши пријатељи користите медије исправно и савесно?
4. Да ли су вам неке вести добијене из медија помогле да постанете бољи грађанин? Које или какве вести су то биле?
5. Како медији могу утицати на наше ставове и мишљења?
6. Зашто је важно да грађани критички прате и проверавају информације које добијају из медија?

Тема II

ДРУШТВО, ДРЖАВА, ГРАЂАНИ

ПРЕГЛЕД ТЕМЕ

Шта ћу научити:

1. Да направим разлику између друштва и државе;
2. Да наведем и објасним различите типове државних система у савременом свету;
3. Да објасним очекивања грађана у савременом свету;
4. Да објасним шта држава чини да заштити права и интересе грађана.

Друштво и држава – карактеристике и разлике

„Онај ко жели да побољша друштво мора почети од себе.“

- Арне Гарбор

За мотивацију

Како су људи из примитивних заједница успели да створе организована друштва?
Како је настала држава какву данас познајемо?

Настанак друштва

Човек је друштвено биће. То значи да не може да живи сам. Људима је потребно да комуницирају и сарађују са другима. Од најранијих времена људи су схватили да су међусобно зависни. Када су радили заједно, било им је лакше да обезбеде храну, заштиту и друге потребе. Тиме су омогућавали себи бољи напредак. На тај начин се развила потреба за организованим облицима живота. Прво су створене мале заједнице (породице и племена), затим друштва са заједничким правилима, а на крају државе са законима и институцијама.

Живот у заједницама помогао је људима да промене природу и створе нове алатке. Током времена друштво се мењало и развијало. Када су људи почели да се баве пољопривредом, почели су да живе у сталним насељима и да заједно раде на обрађивању земље. Изуми попут точка и развој трговине помогли су им да лакше размењују робу међу заједницама. То је омогућило развој организованих друштава.

Друштво је група људи који живе заједно, комуницирају и сарађују. Људи у друштву стварају заједничке вредности, обичаје и правила која им помажу да се разумеју и правилно понашају. Ред и хармонија се одржавају кроз сарадњу, солидарност и одговорност.

У друштву постоје разне групе и организације које стварају односе између људи, као што су: породица, школска заједница, верске и културне групе, спортски клубови и суседства.

Пример друштва у свакодневном животу је суседство.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Прочитај следеће мисли великог мислиоца Аристотела:

„Када би човек живео сам, без државе и закона, био би слабији од животиња. Зато постоји држава – да би помогла човеку да живи праведно.“

„Човек је по природи друштвено биће; онај ко може да живи ван државе је или звер или Бог.“ Речима „звер“ и „Бог“ Аристотел је желео да каже да само нечовек или натчовек може да живи без заједнице.

- Како разумеш Аристотелову тврдњу да је човек „друштвено биће“?
- Зашто је, према Аристотелу, човеку тешко да живи сам, без других људи?
- Како би по твојем мишљењу изгледао живот некога ко живи потпуно сам?

Прелазак из друштва у државу

Развојем друштва, људи су схватили да обичаји и усмени договори нису довољни да би се одржао ред, безбедност и правда. Како су заједнице расле и постојале сложеније, јавила се потреба за организованијим обликом управљања и јасно дефинисаним правилима.

Тако је настала **држава** – организовано друштво у коме постоје закони, институције и власт која важи у оквиру одређене територије. Улога државе је да осигура безбедност, ред и правду и да заштити права и слободе грађана.

За разлику од друштва, држава располаже са институцијама путем којих спроводи правила у интересу општег добра. Брине о јавним услугама и добрима – као што су образовање, здравствена заштита, инфраструктура и заштита од криминала – омогућавајући људима да живе безбедно и организовано.

Повезаност друштва и државе

Друштво и држава су уско повезани и зависни једно од другог. Друштво ствара потребе и очекивања. На пример, људи очекују и захтевају квалитетно образовање, безбедност, здравствену заштиту и могућности за развој.

Аристотел је државу посматрао као природну заједницу створену ради постизања општег добра и развоја врлинског живота за њене грађане.

Према енглеском филозофу Томасу Хобсу, без државе и закона, људи би живели у хаосу и сукобу – „рату свих против свих“. Зато су склопили друштвени договор и сложили се да ограниче неке од својих слобода како би стекли безбедност. Тако је створена држава која је обезбедила миран и организиран живот.

Државне институције су:

- Скупштина – доноси законе.
- Влада и министарства – спровode законе.
- Судови – обезбеђују правду.
- Председник – представља државу.
- Полиција и војска – одржавају и чувају безбедност.

Држава има задатак да препозна ове потребе и да пронађе начине да их задовољи. На тај начин, друштво и држава су делови јединствене целине: једно поставља циљеве, а друго ствара могућности да се они остваре.

- Грађани желе чист ваздух – држава уводи законе за смањење загађења и контролише фабрике и саобраћај.
- Ђаци и спортски клубови желе више места за вежбање – држава улаже у изградњу спортских хала и терена.
- Да би осигурали безбедност и мир у нашој средини, финансирамо државу (кроз порезе) да запошљава полицију која, на основу закона, контролише и усмерава наше понашање како не бисмо угрожавали друге или себе.

Када грађани учествују на изборима, они директно утичу на састав парламента и одлуке државе. То показује како друштво обликује државу. Ако грађани не поштују законе (на пример, крше саобраћајна правила или бацају отпад на јавним местима), држава мора да реагује кроз институције као што су полиција и судови. То показује како држава регулише друштво и штити ред. Волонтерске активности, грађанске иницијативе и еколошке акције су примери активног учешћа у друштву. Оне доприносе подршци држави и побољшању друштвеног живота свима.

ДРУШТВО

Заједница људи са заједничким интересима и вредностима.

Функционише кроз обичаје, без формалног ауторитета.

Циљ: заједнички живот и сарадња.

Мења се и развија током времена.

Без административних граница.

ДРЖАВА

Организовано друштво са законима и институцијама.

Има формалну власт која управља људима и територијом.

Циљ: обезбеђивање реда, законитости и безбедности.

Стабилна структура и институције.

Има јасно дефинисану територију.

Открили смо

Друштво и држава су уско повезани: друштво се састоји од људи и њихових потреба, а држава ствара правила и институције да би обезбедила ред, правду и безбедност. Када људи сарађују и поштују правила, живот у заједници је организованији и хармоничнији.

Сазнај више

Људи су се населили у Египту око 6.000 година пре нове ере. Временом су се мала села ујединила и постала државе све док се нису појавила два краљевства: Доњи Египат, који је обухватао делту реке Нил до Средоземног мора на северу, и Горњи Египат, који је обухватао долину Нила на југу.

Активности

Активност 1

Наведи и дискутуј примере из стварног живота који показују везу и обострану узависност између друштва и државе.

Примери

Потреба за новим вртићима:

Када расте број деце која треба да се упишу у вртић, друштво шаље поруку да је потребно више места. Држава реагује отварањем нових вртића или надоградњом постојећих.

Квалитет образовања:

Када родитељи и наставници верују да образовање није довољно квалитетно, друштво захтева промене. Држава реагује преко Министарства просвете мерама за побољшање наставних планова и програма и услова за рад.

Дискутуј

На који начин ови примери побољшавају животе људи у заједници?
Шта би се десило ако држава не би реагирала на потребе друштва?

Активност 2

Нацртај сунце на табли или на папиру. У паровима запиши идеје о томе:

1. Шта је било најважније људима у примитивним заједницама?
2. Који су се проблеми појавили када су заједнице почеле да расту?
3. Зашто је било потребно да се створе правила и институције?

Након тога, са целим разредом, направи мапу идеја која приказује како су се заједнице развијале у државе.

Провери знање

1. Шта је друштво? Дефиниши га својим речима.
2. Објасни зашто су људи у првобитним заједницама осећали потребу за стварањем друштва.
3. Који проблеми би настали када држава не би регулисала јавна добра, као што су образовање, здравство и инфраструктура?
4. Објасни како је проналазак точка променио организацију заједница у прошлости.
5. Предложи три нова правила или институције које би помогле у побољшању живота у твојој заједници.
6. Процени: да ли се човек може у потпуности развити, иако није део друштва или државе? Аргументујте свој одговор.

Наше друштво – мултикултурална заједница

„Разноликост је сила која чини човечанство богатијим и јачим.“

- Нелсон Мандела

За мотивацију

Зашто је важно да се у једном друштву поштују различитости?

Како би изгледало друштво у којем људи не поштују различитости?

На које начине различите заједнице доприносе развоју земље (култура, економија, језици, традиције)?

Разноликост и мултикултурализам

Мултикултурализам представља заједничко живљење људи различитих култура, језика и традиција, где су разлике предност, а не као препрека. У свакој култури постоје различите етничке заједнице. Припадници ових заједница треба да негују идеје једнакости и праведности. На тај начин се свим културама и етничким групама обезбеђују једнака права и могућности за развој. Међутим, ако неке групе имају боље услове од других, може доћи до неповерења, сукоба и поремећаја односа у друштву. Важне вредности за мултикултурално друштво су:

- Толеранција – прихватање и поштовање различитости других.
- Праведност – једнак третман и једнаке могућности за све.

Целосни дијалог међу различитим културама није могућ без међусобног поштовања вредности и норми. Добра међуетничка сарадња је основа за мир, стабилност и развој друштва.

Прочитај, размисли и дискутуј!

У нашој земљи, велики део ђака у вишејезичним школама је подељен на основу језика на коме се одржава настава. Често су смештени у одвојеним зградама или уче у различитим деловима исте зграде, а понекад и у различитим сменама. С друге стране, у једнојезичним школама, ученици уопште немају прилику да комуницирају са вршњацима који уче на другом наставном језику.

Да ли би по твом мишљењу требало да буде овако - да ученици уче одвојено према наставном језику? Зашто да или зашто не? Да ли, и како би се променио однос ђака, када би ови ученици учили заједно у истој школи и у истим сменама?

У твојој школској заједници, осећај припадности се гради кроз заједничке догађаје, тимске пројекте и међусобну подршку. Људи у заједници треба да живе заједно, поштујући и прихватајући једни друге. Да би заједнички живот био успешан, потребно је да:

- Сарађују;
- Да се друже;
- Доприносе постизању заједничких циљева који ће користити свима.

Кроз пројекте у школама, учимо како да живимо заједно у свету различитости

Наше друштво – мултикултурална заједница

Наша земља је пример мултикултуралног друштва. То значи да у нашој земљи живе људи различите етничке припадности, језика, религија и традиција: Македонци, Албанци, Турци, Роми, Срби, Власи, Бошњаци и други.

Припадници етничких заједница обогаћују наше друштво својом: културом, језиком, музиком, обичајима и својим начином живота

Културолошка разноликост чини живот у нашој земљи занимљивим, шареним и пуним могућности за учење и дружење. Разноликост нам помаже да разумемо и поштујемо друге, да учимо нове ствари и стварамо пријатељства. Сви грађани имају једнака права и обавезе пред законом, а то значи да свако има могућност да допринесе развоју заједнице и да учествује у доношењу одлука које наше друштво чине бољим за све.

Мултикултурализам и држава

Мултикултурализам је благо – учи нас поштовању, разумевању и толеранцији. Међутим, да би ова разноликост хармонично функционисала, држава има важан задатак:

- Да обезбеди једнакост свим грађанима;
- Да обезбеди да све заједнице учествују у доношењу одлука;
- Да обезбеди образовање и културу на различитим језицима;
- Да изгради јединство кроз поштовање различитости.

Придржавање толеранције је основа саживота. Свака увреда, презир и говор мржње према припадницима различитих етничких група је неприхватљив.

Размисли

Које мере школа или држава могу предузети да би спречиле говор мржње и подстакле поштовање? Које државне институције највише помажу у заштити разлика?

Сазнај више

Истражи и прикупи фотографије или сведочанства (разговори са родитељима, суседима, наставницима) о томе како се људи различитих заједница сарађују и подржавају.

Фотографиши две ситуације у којима посматраш саживот. Питај одрасле у твом комшилуку за приче о саживоту.

Открили смо

Мултикултурално друштво обогаћује државу и доприноси толеранцији, поштовању и заједништву. Разноликост нас не дели – она нас чини јачима и богатијима као заједницу.

Дана 6. августа 2016. године, у Скопљу је за само 24 сата пало 92,9 литара кише по квадратном метру, а у прва два сата је имало више од 800 удара грома. Олујно време изазвало је поплаве, оборена стабла и нестанак струје у више насеља. Људи из целе земље – без обзира на етничку припадност, веру или културну припадност – укључили су се у прикупљању хране, воде, одеће и друге помоћи у координацији са Црвеним крстом и институцијама. Овај пример показује да су у кризним ситуацијама сарадња и међусобна подршка најважнији и да мултикултурално друштво може да уједини људе.

Примери из праксе

Уџбеници у нашој земљи се превode на више језика да би свако дете имало исте могућности.

Наша земља организује културне фестивале на којима се представљају песме, игре и обичаји свих заједница.

Локалне власти укључују заједницу у доношење одлука о парковима, школама или спортским теренима.

У неким школама уводи се двојезична настава, где ученици део наставних предмета уче на свом матерњем језику, а део на македонском.

Активност 1

Поделите се у групе и замислите учионицу као заједничку територију. Дискутујте и запишите у своје свеске:

О „друштву“ у вашој учионици:

- А. Три заједничка интереса која делите.
- Б. Вредности које спајају ученике.
- Ц. Како би требало да се опходите једни према другима?
- Д. Који је ваш заједнички-групни идентитет?
- Е. Којим ресурсима располаже ваше мало „друштво“?

О „држави“ у вашој учионици:

- А. Ко представља власт?
- Б. Која правила важе?
- Ц. Ко одржава ред и решава проблеме?

Свака група укратко представља своје „друштво“ и своју „државу“.

Отворена дискусија

Размисли о карактеристикама Северне Македоније као друштву и као држави:

- А. Зашто је наше друштво мултикултурално?
- Б. Како мултикултурализам утиче на функционисање државе?

Активност 2

Истражи мултикултурализам око себе.

Пронађи примере из твоје школе или окружења где се види коегзистенција међу различитим културама (заједнички догађаји, спортске екипе, пројекти, пријатељства итд.).

Уради кратак интервју.

Питај једну особу:

- Зашто је важно да живимо у мултикултуралном друштву?
- Како разноликост јача заједницу?

Провери знање

1. Које етничке заједнице живе у нашој земљи?
2. Објасни зашто су друштво и држава међусобно зависни.
3. Замисли да је твоја учионица мултикултурална заједница. Направи списак правила која би увео/ла како би се сви ученици осећали прихваћено и поштовано.
4. Какве би биле последице ако држава не би поштовала различитости?
5. Напиши кратак говор како бис подстакao/ла ученике из различитих култура на сарадњу. Укључи три реченице: позив на сарадњу, пример и поруку за јединство.
6. Шта више јача државу: различитост или једнаке могућности за све? Објасни.

Демократска и аутократска држава

„Благостање народа је највиши закон.“

- Цицерон

За мотивацију

Замислите да са твојом школом управља један ученик који сам одлучује о свему. Како би се осећао/ла? Да ли би желео/ла, да имаш право гласа?

Шта би се десило када би моћ била у рукама само једне особе?

Врсте владавина – (државних уређења)

Свака држава има свој начин организовања власти, доношења одлука и управљања народом и територијом. Овај начин функционисања назива се **владавина** или **државно уређење**. Постоје углавном две групе владавина – (државног уређења): демократско и недемократско.

Демократска држава

Демократија је владавина у којој власт долази од народа. То значи да грађани имају право да учествују у управљању државом – директно или преко изабраних представника.

Облици учешћа:

- Директна демократија - грађани сами одлучују о важним питањима (на пример, путем референдума).
- Представничка демократија – грађани бирају политичаре који доносе одлуке у њихово име. Ово је најчешћи облик демократије.

Карактеристике демократских држава

Грађани имају загарантована права, као што су:

- Слобода говора
- Слобода вероисповести;
- Слобода удруживања;
- Право учешћа на слободним и поштеним изборима;

Поред тога:

- Одлуке се доносе према вољи већине, при чему се поштују и права мањина;
- Постоји владавина права – сви грађани су једнаки пред законом;
- Постоје механизми који ограничавају моћ и спречавају злоупотребе.

У Шведској грађани редовно гласају на изборима и одлучују која ће политичка странка водити државу. Закон строго ограничава овлашћења владе, медији слободно критикују политичаре, а ако премијер почини злоупотребу, одговараће пред судом. У демократији нико не стоји изнад закона.

Постојање ђачког парламента је одличан начин да ђаци изразе своје мишљење о одлукама које их се тичу њихове школе.

Ђаци у разреду одлучују где ће ићи на екскурзију. Разредни старешина предлаже два места.

Реч „демократија“ потиче од старогрчких речи *demos* („народ“) и *kratos* („моћ“) – што значи „моћ народа“

Одлука ће бити демократска:

- Ако свако најпре може да изрази своје мишљење о томе где жели да иде на екскурзију;
- Ако сваки ученик има право гласа;
- Ако се прихвати опција за коју је гласало више ученика.

Заједничко доношење одлука назива се **директна демократија** или непосредна демократија.

Прочитај, размисли и дискутуј!

У једној земљи постоје ограничења у вези са поседовањем некретнина (куће, станове, пословни простори), многим грађанима није дозвољено да путују у друге земље, прислушкују им се телефони и проверава им се пошта. Само богати имају право на образовање.

Након читања текста, дискутујте у малој групи ученика:

1. Какав је ово политички систем?
2. Како би ова земља требало да изгледа у једном демократском друштву?

На основу исте приче, размислите о тачном одговору на следеће исказе!

3. Која се права одузимају грађанима у овој земљи?
 - а) На живот
 - б) На кретање
 - ц) На слободу говора

Основни облици недемократских система

Аутократска држава

У **аутократским државама**, власт је у рукама једног владара или мале групе људи. Они доносе одлуке без учешћа народа, а грађани немају право да утичу на политику. У таквим државама често нема слободних избора, медији су цензурисани, а критика власи може бити забрањена или кажњена.

Тоталитарни режим

Тоталитаризам је најекстремнији облик аутократије. У таквом режиму, држава има потпуну контролу над целим друштвом – и над јавним и приватним животом грађана. Чак ни не признаје основна људска права. На пример, у Северној Кореји, сви медији емитују само позитивне информације о влади. У таквим државама, грађани су под сталним надзором, а пропаганда и манипулација јавним мњењем су широко распрострањене. Такође, опозиција и свако различито мишљење су забрањени. Особе које се противе тоталитарној власти могу бити строго кажњене, на пример, присилним радом или великим новчаним казнама од стране државе.

У Европи, у прошлом веку, примери тоталитарних режима били су: фашизам у Италији, нацизам у Немачкој, комунистичке диктатуре у неким земљама.

ДЕМОКРАТСКА ДРЖАВА	НЕДЕМОКРАТСКА ДРЖАВА
 Једнака права и слободе за све грађане	 Неједнак положај људи и дискриминација
 Слободни и фер избори	 Власт и моћ имају једно лице или су мала група
 Слобода медија	 Ограничење права мирних скупова
 Гаранција поштовања људских права	 Кршење права приватности

Задатак: разгледај табелу и додај у свеску још карактеристика.

Пример: Организовање спортског турнира у школи

Група ученика планира да организује турнир у малој одбојци у школском дворишту. Најпопуларнији ученик у групи је одлучио да сам направи распоред тимова и временски редослед утакмица, без питања осталих ученика за мишљење. Свој епредлог је поставио на таблу и такорећи сви су морали да се сложе. Ово је пример недемократског доношења одлука јер избор доноси једна особа, а остали ученици немају право гласа. Ситуација ће се променити када се сви ученици укључе у дискусију о распореду: предложиће своје идеје, гласаће за тимове и редослед утакмица и доћи до заједничке одлуке. У том тренутку, то постаје демократски начин доношења одлука јер свако има прилику да се изјасни, а одлука је резултат заједничког договора.

Размисли

Које су последице када држава контролише сваки аспект живота људи?

Открили смо

Начин на који је влада организована и њен однос према грађанима разликује се од земље до земље. У демократској држави, власт произилази из народа, док је у аутократској држави власт у рукама једне особе или мале групе људи, који владају без контроле и често не полажу рачуне грађанима.

Медијска цензура

Цензура значи ограничавање слободе медија и изражавања.

У земљама са цензуром, новинари не смеју да пишу или емитују информације које критикују власт. Ово ограничава право грађана да буду информисани и да формирају сопствено мишљење. У тоталитарним земљама, новине, телевизијске станице и веб странице су под потпуном контролом државе. Дозвољено је објављивање само позитивних вести о власти. Зашто је важно да медији буду слободни и независни?

Активности

Активност 1

„Демократија и аутократија у акцији“

У групама направите две кратке сцене које приказују:

- власт и њен однос према грађанима у Немачкој (демократија)
- власт и њен однос према грађанима у Северној Кореји (аутократија)

Користите онлајн ресурсе да бисте сцене учинили реалистичним, а затим их представите кроз играње улога. Покажите како држава поступа са људима у оба примера.

Дискусија:

Након представа, размислите и одговорите:

- Ко има власт у сваком примеру?
- Која права имају грађани у обе земље?
- Како се држава односи према њима?
- Које опасности произилазе из аутократије или тоталитаризма?
- Како бисте се осећали да вам није дозвољено да критикујете власт-владу?
- Зашто је демократија важна за развој друштва?

Активност 2

Направи предизборни плакат

- Замисли да се кандидујеш за посланика. На папиру или картону напиши:
- Ко си ти?
- Три важне ствари које ћеш учинити за грађане.
- Зашто би људи требало да гласају за тебе?
- Користи боје и симболе да би постер учинио интересантним.

Провери знање

1. Наведи једну историјску личност која је владала на аутократски начин.
2. Опиши како се доносе одлуке у демократској држави.
3. Како би млађем брату или сестри објаснио/ла шта је аутократија?
4. Замисли да живиш у држави у којој не можеш да критикујеш власт. Како би се осећао/ла и понашао/ла?
5. Направи свој модел „идеалне државе“ – како би изгледала, ко би имао моћ, каква би била права грађана?
6. Оцените да ли је ваша школа демократска од (1-10) и објасните зашто.

Државе по облику владавине

„Власт без контроле води ка злоупотреби“

– Монтескје

За мотивацију

Шта мислиш, да ли је праведно да једна особа има сву власт у земљи?
Које су предности и ризици земље у којој једна особа доноси све одлуке?
Шта мислиш, да ли је већина земаља данас република или су монархије?

Према облику владавине, државе се деле на монархије и републике. Свака од њих има својеврсте и под-типове владавине.

Шта је монархија?

Монархија је облик владавине у коме је на челу државе владар/монарх – краљ, краљица, султан или емир. Титула владара се најчешће наслеђује. Постоје различите врсте монархија, у зависности од тога колико моћи владар има. У различитим земљама и историјским периодима, монарх је имао различиту моћ – од потпуне контроле до церемонијалне и симболичке улоге.

Монархија у историји

Монархија је један од најстаријих облика владавине. Од старог Египта до модерне Европе, владари попут краљева и краљица управљали су државама и имали велики утицај на историју. У прошлости, монарх се често сматрао изабраником богова и имао је апсолутну власт. Временом је његова моћ била ограничена и појавили су се нови облици владавине. Важни догађаји, попут Велике повеље слободе (Magna carta libertatum) – (1215. године) и Славне револуције (1688) у Енглеској, отвориле су пут уставној монархији – систему у којем је монархова моћ ограничена уставом и парламентом. Два најпознатија облика су апсолутна и уставна монархија.

У Великој Британији, парламент доноси законе, а монарх има церемонијалну улогу

Монарх = наследни владар

Монархија = држава са монархом

Монархова власт може бити:
потпуна / ограничена

Магна Карта Либертатум („Велика повеља слобода“) потписао је 1215. године краљ Џон. Значајна је јер је први пут ограничила моћ краља, успоставила владину права и заштитила права грађана.

Шта мислиш, да ли су обични људи имали користи од овог ограничења?

Зашто је овај документ важан?

- По први пут у историји, моћ краља је ограничена.
- Успостављена су права племића
- Почела је владавина права.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Краљ Луј XIV (1643–1715) Француске је рекао: „Држава, то сам ја.“ Луј XIV је у својој 23-години постао краљ, у складу са оправдањем карактеристичним за то време – да је Бог тако хтео. Својим државним министреима је дао до знања да намерава да самостално доноси одлуке, рекавши им: „Наређујем вам да ништа не потписујете.“

- Шта мислиш о овом облику владавине?
- Да ли људи у таквој држави имају права?
- Како је ово државно уређење?
- Наведи у каквом облику владавине би желео/ла да живиш. Објасни зашто?
- Да ли би овај облик владавине био прихватљив данас? Зашто?

Врсте монархија

Апсолутна монархија

У апсолутној монархији, монарх има сву власт у својим рукама. Он доноси законе, управља војском и државним приходима, а његова одлука је коначна. Монарх има потпуну и неограњичену власт. Контролише све институције и сам одлучује о свему. Грађани немају право да бирају владара нити да учествују у доношењу одлука. Апсолутна власт може бити опасна ако је монарх не користи праведно.

Луј XIV од Француске у 17. веку, познат по својој изјави „Држава – то сам ја“. Шта је Луј XIV мислио тиме?

Данас, у Саудијској Арабији, краљ има велику моћ и сам доноси најважније одлуке у земљи. Саудијска Арабија.

Уставна монархија

У уставној монархији постоји устав који ограничава моћ монарха. Монарх је државни симбол и представник, али не влада сам. Он дели власт са парламентом и мора да поштује законе и устав.

Данас је већина монархија у свету уставна. Устав је највиши правни акту држави и има задатак да заштити грађане и ограничи моћ монарха. Тиме се гарантују основна људска права – као што су право на живот, слободу и имовину – а влада се обавезује да поштује и штити ова права. Устав такође штити право приватности, што значи да држава не сме да се меша у приватни живот и верска уверења грађана.

Устав представља темељ демократије, јер штити слободу грађана и спречава злоупотребу власт.

Примери уставне монархије: Шпанија, Велика Британија, Јапан, Шведска, Холандија.

Сазнај више

Луј XIV од Француске је монарх са најдуговечнијим веком у историји – владао је 72 године и био је познат као „Краљ Сунца“. У Малезији је федерална монархија посебан тип монархије. Постоји девет држава, и свака од њих има свог владара – краља. Међутим, титула национални краљ целе Малезије није наследна, већ се бира ротацијом између ове деветорице владара.

Открили смо

У **апсолутној монархији**, монарх има потпуну власт – доноси законе, управља државом и контролише све институције. У уставној монархији, монарх има церемонијалне и представничке функције, а стварна политичка моћ је у рукама владе и парламента. Иако су већина земаља сада републике, многе монархије и даље постоје и представљају спој традиције и демократске владавине. Примери апсолутне монархије су: Саудијска Арабија, Оман, Катар.

Активност 1

Активност 1

Шта мислиш зашто је република чешћи облик владавине у савременом свету од монархије? Направи кратку табелу у којој ћеш упоредити предности и мане апсолутне и уставне монархије. Замисли да си саветник младог монарха.

Која три савета би му дао/ла да би владао/ла праведно и у корист народа?

Активност 2

„Истражи своју монархију“

Радите у групама и изаберите пар земаља (Јужна Арабија – Шпанија; Велика Британија – Јапан; Оман – Шведска; Холандија – Катар).

Припремите кратку видео презентацију или дигитални постер са информацијама о:

- монарху (краљу/краљици/емиру/султану),
- његовој/њеној улози у влади,
- да ли има политичку моћ или је симбол,
- његовим/њеним одговорностима.

Представите и објасните која врста монархије постоји у земљи коју си истраживао/ла (апсолутна или уставна монархија), а затим дискутујте

- које разлике постоје,
- који монарх има више или мање моћи,
- како устав ограничава његову/њену моћ.

Истражи

- Ко је тренутни краљ или краљица Велике Британије?
- Која је њихова улога у доношењу одлука?
- Да ли мислиш да монархија треба да постоји у 21. веку?

Провери знање

1. Наведи три земље са монархом као шефом државе.
2. Упореди апсолутну и уставну монархију. У којој монарх има већу моћ?
3. Направи кратку листу примера закона или правила које би монарх увео у уставној монархији да би заштитио грађане и упореди како се доносе одлуке у апсолутној и уставној монархији.
4. Упореди улогу монарха у Саудијској Арабији и у Уједињеном Краљевству.
5. Који тип монархије је по твом мишљењу бољи за модерно демократско друштво и зашто?
6. Напиши кратку причу или дијалог, у којем грађани разговарају о апсолутној и уставној монархији.

Луј XIV

Краљ Џон од Енглеске

Садашњи краљ Шпаније

Погледај слике, истражи и размисли: по чему се разликује моћ ових монарха? Који од њих је имао највећи утицај на животе људи?

Република – парламентарна и председничка демократија

„Олобода и моћ иду руку под руку – што више контролишете моћ, то више штитите слободу.“

– Плутарх

Размисли

Ко бира председника у нашој земљи?
Да ли све земље имају председника?
Зашто се земље разликују по облику владавине?

Република – опште карактеристике

Држава која нема монарха (краља или краљицу) назива се република. У њој власт врше изабрани представници народа, односно грађани путем избора одлучују ко ће управљати државом. Републике могу бити организоване на различите начине – неке су парламентарне, друге председничке. Данас су већина земаља у свету републике.

Главне карактеристике републике

1. Изборност органа власти: Шефа државе (председника) и представничка тела (скупштина) бирају грађани на изборима. Изборе спроводи народ директно, парламент или посебно тело створено у ту сврху.
2. Одговорност носилаца власти: Изабрани функционери су политички и правно одговорни за своје поступке пред народом и законима.
3. Врста и обим овлашћења: Овлашћења председника утврђена су уставом и законима.

Назив република потиче од латинске речи *res publica*, што значи „јавна ствар“ или „опште добро“.

Мандат је временски период током којег је председник изабран да влада (на пример, четири године).

Прочитај, размисли и дискутуј!

1. Зашто по твом мишљењу неке земље бирају председника који има велику моћ, док друге бирају скупштина која контролише владу?
2. Шта је по твом мишљењу боље: председник који брзо доноси одлуке или парламент и влада који се морају сложити? Објасни свој одговор.
3. Како би твоја општина изгледала када би земља имала председнички систем уместо парламентарног?
 - Ко би доносио најважније одлуке у општини?
 - Да ли би такав систем био бољи или гори за грађане? Зашто?

Врсте република

Према начину избора председника и томе колика је његова моћ, република може бити:

Председничка демократија

У председничкој демократији, председник има јаку извршну власт и у исто време је шеф владе. Он бира министре, а они су њему одговорни за свој рад. Председника бира непосредно народ или путем избора електора. Законодавну власт врши парламент. Председник може да стави вето на донете законе. Примери: САД, Мексико, Бразил.

Парламентарна демократија

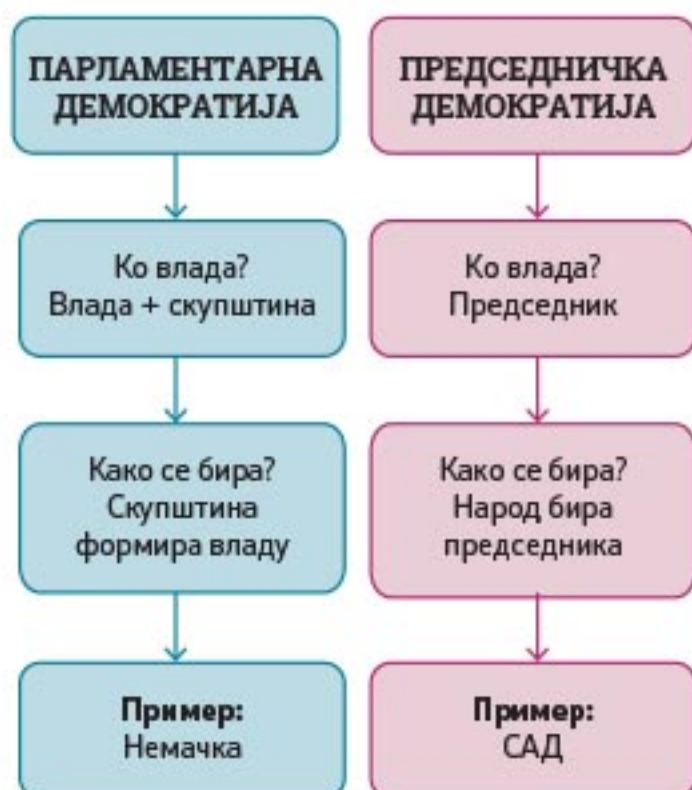
У парламентарној демократији, парламент је највиша институција. Влада произлази из парламента и одговорна му је за свој рад. Парламент представља грађане, доноси законе и контролише извршну власт. Примери: Италија, Немачка, Индија, Словенија.

Канцеларија председништва се налази у Федералној палати у Швајцарској.

Понекад је шеф државе група људи. На пример, у Швајцарској, председништво се састоји од седам чланова који колективно доносе одлуке и ротирају на позицији председника.

ВРСТЕ РЕПУБЛИКА

Када Наставничко веће доноси одлуку о распореду часова, то је пример сличан раду парламента. Ако, пак, директор самостално прави распоред онда то подсећа на поједностављени председнички систем.

Пројекат: Напишите есеј на тему: „Мој избор: парламентарни или председнички систем?“

Данас је најчешћи облик демократије, међу бројним мешовитим моделима, парламентарна демократија са ојачаном улогом шефа државе.

Федерација (Савезна држава)

Федерација је држава створена као унија више јединица – република, држава или провинција-покрајина. Термин потиче од латинске речи *foedus*, што значи унија, веза, споразум. Неке земље, попут Швајцарске, Индије или САД, имају федерални систем уређења. То значи да је власт подељена између централне власти и покрајина (држава, кантона, федералних јединица). Свака држава има одређени степен самосталности, али све заједно чине федерацију.

Зашто се ствара федерација?

Федерација се уводи када земља има:

- различите етничке, језичке или верске групе;
- различите културне или економске потребе;
- потребу за локалном управом.

ЦЕНТРАЛНА ВЛАСТ

Национални закони
Одбрана и спољашни послови
Економија

ПОКРАЈИНСКА ВЛАСТ

Локални закони
Локални ресурси
Управљање регијоном

КОЈИ ЈЕ ТИП ВЛАСТИ (ДЕМОКРАТИЈА/ФЕДЕРАЦИЈА) ПРИКАЗАН У СВАКОМ ПРИМЕРУ? ПРЕПОЗНАЈ СИСТЕМ!

Када чујеш на вестима: „Председник САД је донео одлуку...”

„Немачки парламент је изабрао канцелара...” –

Кантони у земљи су усвојили своје законе...”

Сазнај више

Неке савезне државе, попут Сједињених Држава, имају председничку демократију, док друге, попут Индије, имају парламентарну демократију. Федерација само дели власт између централне и локале власти.

Открили смо

У републици, грађани дају свој глас власти путем избора. У председничкој демократији, председник има најјачу улогу, док у парламентарној демократији, парламент има највећу моћ и контролу. Државе бирају систем који најбоље пружа равнотежу између власти и слободе грађана.

Активност 2

Активност 1: „Како функционише моја земља?“

1. Поделите се у групе и извуците по један лист папира на коме су написане две земље (на пример: Индија – Француска, Италија – Бразил, Нови Зеланд – Јужна Кореја, САД – Швајцарска).
2. Припремите кратку видео презентацију или PowerPoint презентацију: – Ко је носилац власти?
 - Како се бирају председник, парламент и влада?
 - Како је влада организована и ко је контролише?
 - Након презентација, напишите на табли: које земље су парламентарне, председничке и федералне.
 - Затим разговарајте о предностима и изазовима оба система.

Активност 2: Дебата

Тема: „Који систем је бољи за нашу земљу – председничка, парламентарна или федерална демократија?“

Правила за дебату:

- А. Поделите се у три групе – свака представља један систем.
- Б. Сваки тим припрема три аргумента „за“ свој систем.
- В. Презентујте по реду и одговорите на питања осталих група.
- Г. На крају, претходно изабране судије одлучују који је тим победник, односно, који је тим најубедљивије представио своје аргументе.

Провери знање

1. Ко доноси законе у парламентарној демократији?
2. Упореди улогу парламента у председничком и парламентарном систему.
3. Саопштена је вест: „Парламент је изабрао нову владу.“ Који је то систем и зашто?
4. Шта би се десило ако би се извршна и законодавна власт у председничкој демократији умешале?
5. Осмисли мини-сценарио у којем федерална структура решава сукоб између две покрајине.
6. Који систем сматраш ефикаснијим у решавању сукоба у мултиетничкој држави – федерација или република? Објасни.

Државно уређење Републике Северне Македоније

„Онај ко жели да успостави демократију у својој земљи не би требало да чека дозволу за то.“

– Вулент Ецевит

Размисли

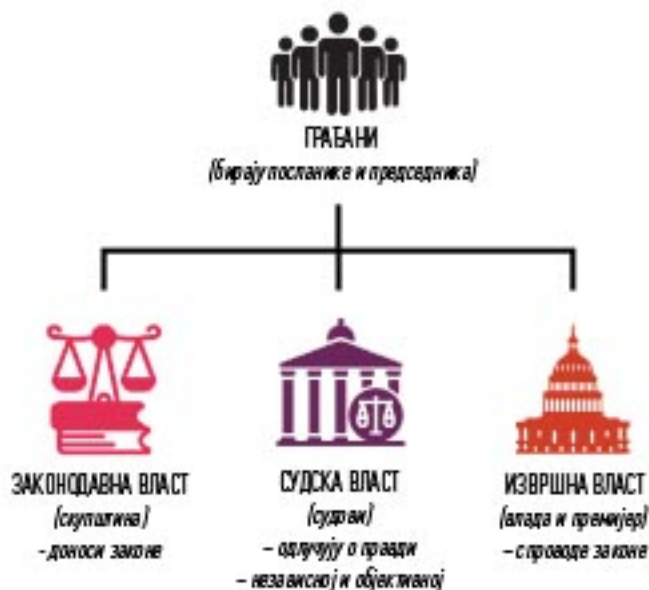
Ко има стварну моћ у нашој земљи – председник или парламент?
Зашто је важно да грађани учествују на изборима и бирају састав парламента

Република Северна Македонија је демократска држава. То значи да власт произилази из народа – грађани одлучују ко ће управљати државом.

Наша држава је парламентарна демократија. Влада врши извршну власт и одговорна је парламенту, а не једној особи. Суштина парламентарне демократије је да је власт контролисана и уравнотежена, а не концентрисана и у рукама једне особе.

Основни принципи управљања:

У нашој држави, грађани бирају представнике који чине Скупштину. Скупштина је задужена да доноси законе и надгледа рад владе, чиме се обезбеђује одговорност и равнотежа у управљању. Истовремено, власт је подељена на три гране – законодавну, извршну и судску – како би се спречила концентрација власти у једној институцији и спречила злоупотреба власти.

Зашто је подела власти важна?

Када је власт под контролом:

- Злоупотреба моћи се спречава;
- Одлуке се доносе за добробит свих;
- Грађани имају могућност да утичу путем избора.

Владавина краљева и царева била је стари стил владавине. Када би све функције биле дате једном човеку или једном државном органу, тај човек или орган постао би свемоћан. Такву државу, Монтескије је назвао тиранијом.

**Прочитај, размисли
и дискутуј!**

Шта је потребно да би се одиграла једна утакмица? Да ли је потребна подела улога и одговорности? Да ли су потребна правила? Зашто се врши подела моћи?

Законодавна власт

Ова власт доноси законе. Носилац ове власти је Скупштина. Дефинише се као представничко тело грађана. Зато што на парламентарним изборима грађани бирају састав Скупштине сваке четврте године. Изабрани представници у Скупштини се називају посланици. Број посланика креће се од 120 до 140. Осим доношења закона, надлежност Скупштине је и да надгледа њихово спровођење.

Надлежност Скупштине:

- Доношење закона и измена Устава;
- Надзор Владе;
- Избор премијера, Владе и омбудсмана;
- Доношење одлука о буџету, јавним порезима, рату и миру.

Скупштина је носилац законодавне власти.

Влада Републике Северне Македоније

Носилац извршне власти у нашој земљи је Влада. Она је одговорна за предлагање и спровођење закона и других прописа. Њена овлашћења су одређена Уставом. Владу чине премијер и министри, као и њени чланови, који руководе министарствима.

Надлежности владе:

- Предлаже и спроводи законе.
- Организује и контролише рад министарстава и других државних органа.
- Успоставља односе са другим државама и признаје њихове владе.
- Спроводи законе које је усвојио Парламент.

Влада је носилац извршне власти.

Судска власт у Републици Северној Македонији

Судску власт врше судови. Кршење правила и спорови између људи су увек постојали и постојаће, а суд је орган који одлучује о правди у таквим ситуацијама. Они су надлежни, примењујући законе, да одлуче шта је праведно и на чијој је страни истина.

Парламент је донео одлуку о буџету за следећу годину.

У обављању своје функције, судови су аутономни и независни. Притом треба да пресуђују објективно и праведно.

Судска власт се састоји од:

- Основних судова
- Апелационих судова
- Управног суда
- Врховног суда Републике Северне Македоније

Председник Републике Северне Македоније

Као орган власти, председник државе се разликује од осталих државних органа власти по томе што га увек представља једна особа која се бира сваких пет година. Он представља државу у земљи и иностранству. Истовремено, он је врховни командант оружаних снага и председава Саветом безбедности. Председник потписује све законе које усваја Скупштина Републике Северне Македоније. Његов утицај на Скупштину је још очигледнији његовим правом, да не потпише уредбу о проглашењу закона који је усвојила Скупштина.

Како се бирају органи власти?

Орган	Начин бирања
Председник	Директно од грађана
Посланици	Путем парламентарних избора
Премијер	Предложен од стране парламентарне већине
Судије	Назначен по закону

У нашој земљи, на општим и непосредним председничким изборима, може бити изабран кандидат кога је претходно подржало:

- 10.000 грађана или
- 30 посланика.

Једна особа може бити изабрана за председника земље највише два пута.

Председник земље потписао је нови закон о образовању.

Ко може бити председник Републике Македоније?

Наша земља је парламентарна демократија.

Које тело може да заустави закон ако није у складу са Уставом?

Грађани → бирају → чланове парламента (Парламент)

Парламент → бира → премијера и Владу

Грађани → бирају → председника

Сазнај више

Идеја о подели власти није само модеран концепт. Француски филозоф Монтескје је још у 18. веку написао да ако је сва власт концентрисана у рукама једне особе или једног тела, то води ка тиранији. Зато је предложио да се власт подели на законодавну, извршну и судску, како би се осигурала равнотежа и контрола. То је основа данашњих парламентарних демократија, укључујући и Републику Северну Македонију.

Открили смо

Да је Македонија парламентарна демократија, где власт произлази из народа. Власт је подељена на три гране власти – законодавну, извршну и судску. Влада је одговорна скупштини, а председник представља државу.

Активности

Активност 1

Поделите се у мале групе. Сваки тим добија изабране чланове из Устава Републике Северне Македоније (61, 62, 63, 68, 79, 80, 88, 90, 92).

Задатак: На основу добијеног радног материјала, требало би да одговорите на једно од следећих питања у вези са председником, Владом и Скупштином Републике Северне Македоније.

А. Ко их бира и каква је процедура за избор сваког од њих;

Б. Које су надлежности сваког од њих;

В. Каква је веза између њих (ко је коме одговоран).

Затим припремите кратку видео презентацију. Након презентација, разговарајте о томе зашто је Република Северна Македонија парламентарна демократија.

Активност 2

Пластични производи који нису биоразградиви угрожавају животну средину. Требало би их потпуно избацити из употребе и производње. На основу онога што си већ научио, запиши које кораке ћеш предузети да би иницирао/ла овај предлог да би се донео као закон. Ко треба да донесе тај закон? Уколико се изгласа, да ли председник државе има право да не потпише указ о његовом проглашењу? Шта даље?

Провери знање

1. Које тело доноси законе у нашој земљи?
2. Зашто је Влада одговорна парламенту, а не председнику?
3. Да ли се пример конкуренције (подела улога и правила) може упоредити са функцијом власти у земљи? Објасни.
4. Упореди надлежности парламента и владе. Које су најважније разлике?
5. Направи сопствену табелу о подели власти са кратким описом надлежности.
6. Процени да ли тренутни модел парламентарне демократије најбоље штити слободу грађана.

Активни грађанин у демократском друштву

„Гласање је најмоћније ненасилно средство које имамо у демократији.“

– Џон Луис

Размисли

Да ли сматраш да је важно да реагујеш када нешто није у реду у твојој школи или у твом насељу? Зашто?

Шта мислиш да ли право гласања само право или обавеза? Зашто?

Шта мислиш зашто неки људи не гласају или не учествују у важним одлукама?

Шта значи бити грађанин?

Бити грађанин у демократском друштву не значи само живети на одређеној територији. Грађанин је активни учесник који има своја права, али и одговорности према заједници у којој живи. Демократија функционише када су грађани информисани, размишљају и доприносе општем добру. Када грађани не учествују у доношењу одлука или предлагању решења, постају пасивни и чекају да други реше њихове проблеме.

Одговорности које имамо као грађани:

- Гласање на демократским изборима;
- Поштовање закона који су у складу са Уставом земље;
- Плаћање пореза и других обавеза;
- Брига о заједници.

Твој глас је твоја моћ. Њиме говориш какву будућност желиш за себе и за друге.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Ко одлучује о парку?

У насељу „Сунчани брег“ постојао је запуштен парк. Општина се обратила грађанима за њихово мишљење да ли ту треба изградити дечји парк или паркинг и у вези тога организовала јавну расправу.

Марко и његови пријатељи су желели парк, али нису присуствовали расправи, већ су остали кући играјући видео-игре мислећи како ће и остали хтети исто. На расправу је дошло само двадесетак људи – углавном власници продавница који су тражили паркинг. Пошто није било супротстављених мишљења, општина је одлучила да изгради паркинг. Када су багери стигли, Марко и његови пријатељи били су љути. Али да ли је то била неправда или последица њихове пасивности? Како је Марко могао да промени ситуацију?

Ако желимо чист парк, није довољно само да гласамо, потребно је да не бацамо отпад и бринемо о животној средини, што је пример активних и одговорних грађана.

Иако сви који су млађи од 18 година немају право гласа, могу да учествују у демократији кроз ђачки парламент, омладинске иницијативе и јавне дебате, доприносећи бољој школи и заједници.

Гласање на демократским изборима

Гласање на изборима једна је од најважнијих улога сваког одраслог грађанина. Кроз изборе, грађани директно одлучују ко ће у њихово име водити државу или општину. Својим гласом, свака особа утиче на то ко ће доносити одлуке о јавним питањима као што су образовање, здравствена заштита, инфраструктура и заштита животне средине.

Зашто је важно да гласамо?

- Омогућава нам да бирамо представнике.
- Наше мишљење утиче на политичке одлуке.
- Учешће јача демократију и заједницу.
- Гласањем утичемо на будућност.
- Показујемо осећај одговорности као грађани.

Како функционише гласање

Гласање је тајни, слободан и лични избор. На дан избора, сваки грађанин са правом гласа одлази на бирачко место, добија гласачки листић и заокружује кандидата или листу коју подржава. Резултати избора одређују будућу власт, због чега се избори сматрају темељем демократије. Када грађани активно учествују, држава је стабилнија, а институције имају већу подршку. Али када велику део грађана не гласа, умањује се легитимитет институција и постоји реалан ризик да мали број људи одлучује у име свих.

Активност и будност: није довољно само гласати

Улога грађанина се не завршава на дан избора. Активан грађанин је будан грађанин у току целе године.

- Грађани треба да буду опрезни, да ли изабрани представници испуњавају своја обећања.
- Ако нешто није у реду, грађани имају право и обавезу да реагују – путем петиција, мирних протеста, писама медијима или јавних дебата. То је оно што демократију чини „живом“.

Инспирација вршњака:

Ученици једне школе у Тетову приметили су да је боја на пешачком прелазу испред школе обрисан. Уместо да се међусобно жале, написали су писмо Општини и прикупили потписе родитеља. За две недеље, прелаз је поново обележен. То је моћ активног грађанина!

Придржавање законима

Демократско друштво се заснива на владавини права. То значи да закони подједнако важе за све – и за обичног грађанина и за председника државе.

Зашто су нам потребна правила?

- Замислите фудбалску утакмицу без правила – настао би хаос. Исто важи и за државу. Закони и прописи постоје да би заштитили наша права, безбедност и имовину.
- Последице непоштовања: Када неко не поштује закон (на пример, баца смеће на места на којима није дозвољено, пребрзо вози или не плаћа порез), тај неко тада чини штету свима. Друштво постаје небезбедно, а поверење међу људима се губи.

Пример:

Када прелазимо улицу на пешачком прелазу када је зелено светло, поштујемо закон и штитимо сопствену безбедност.

Када не оштећујемо школску имовину, показујемо одговорност.

Да ли знаш за догађај (из филма или вести) где је неко мислио да је „изнад закона“?

Како се тај догађај завршио и каква је порука послата гледаоцима или грађанима?

Сазнај више

Малала Јусафзаи из Пакистана бори се за право образовања девојчица. После напада на њу, наставила је своју мисију и постала најмлађа добитница Нобелове награде за мир. Данас је она симбол храбрости и веровања да образовање може променити свет. Да ли познајеш неког младог активисту из твоје околине или на друштвеним мрежама?

Како млади могу да учествују?
Млади су важна група у друштву њихове идеје и ставови могу подстаћи промене.
Препоруке:

Предлог за дигитални активизам:
Подели проверене информације о важним темама на друштвеним мрежама или пријави говор мржње и сајбер насиље.

Покрени иницијативу за постављање више канти за отпад.

Затражи састанак са директором у вези твог проблема.

Организуј еколошку или акцију донације.

Открили смо

Активни грађанин учествује, информисан је и преузима одговорност за своју заједницу. Гласање је један од најважнијих начина утицаја на одлуке и будућност земље. Када сваки грађанин испуњава своје обавезе, демократија је јача и праведнија за све.

Активности

Активност 1

Формирајте групе и направите постере. Постери треба да садрже наслов, 3-5 кључних порука и једноставну илустрацију

- Група 1: Шта значи гласати?
(право, избор, одговорност)
- Група 2: Шта ако људи не гласају?
(непредвидивост, губитак демократске контроле)
- Група 3: Како млади могу да изразе своје мишљење?
(јачки савет, медији, активизам)
- Група 4: Како би изгледала земља без избора?
(ауторитаризам, недостатак слобода, неправедне одлуке)
- Група 5: Зашто је важно да се грађани придржавају закона?
(безбедност, ред, једнакост, заштита права)

Активност 2

Да ли си спреман да изабереш своју будућност? Прати упутства!

ФАЗА 1: Кампања (Припрема програма)

1. Формирајте студентске странке: Поделите се у групе. Свака странка је морала да смисли ИМЕ и ЛОГО.
2. Затим напишите: шта ћете променити? (нпр. бољу ужину, музику на одморима, помоћ око домаћих задатака).
3. Одржите говор: Имате тачно 5 минута да убедите бираче. Будите креативни!

ФАЗА 2: Процес гласања (Припрема за процес гласања)

- Изборни одбор: 3 ученика који се не кандидују (проверавају списак).
- Бирачко место: Параван или клупа где се гласа тајно.
- Гласачка кутија: Место где се убацују гласачки листићи.
- Гласање.

ФАЗА 3: Резултати

- Јавно бројање гласова и проглашење победника!
- Затим следи дискусија:
Како су се осећали они који су изгубили?
Хоће ли победници испунити обећања?

Провери знање

1. Које су твоје одговорности као грађана?
2. Ако би твоји пријатељи одлучили да не учествују у иницијативи за побољшање школе, како би поступио/ла?
3. Како пасивност грађана утиче на резултате избора или јавних одлука?
4. Да ли мислиш да би млади требало да имају већу улогу у доношењу одлука? Објасни свој став.

Грађански активизам и волонтирање

Волонтирање је израз солидарности и покретач позитивних промена. Улагање у омладинско волонтирање значи улагање у бољу будућност за све.

- Глен Микалеф

За мотивацију

Напишите три речи које повезујеш са активизмом.

Да ли је могуће показати солидарност само речима (на друштвеним мрежама) или се солидарност мора показати кроз конкретна дела?

Шта је грађански активизам?

Грађански активизам је када грађани предузму акцију да би побољшали нешто у заједници. Ако предложиш акцију за чишћење школског дворишта – то је активизам. То значи да чиниш корак, а не само да имаш став. Грађански активизам обухвата мале локалне активности, као што су уређење школе, до активности на националном или међународном нивоу. Активизам, између осталог, подразумева:

- Добијање подршке истомишљеника.
- Јавна презентација акције.
- Креирање постера, видео записа или реклама.
- Организовање и спровођење акције.

Активизам НИЈЕ:

- Само критиковање на интернету;
- Жалбе и негодовања без покушаја у проналажењу решења;
- Вређање или исмевање.
- Критика има смисла само када је усмерена ка решењу и побољшању.

Шта је волонтирање?

Волонтирање је добровољна активност у којој људи улажу време и труд да би помогли другима или учинили нешто добро за заједницу. Особа која волонтира назива се волонтер и не тражи накнаду за свој рад. Волонтирање је облик грађанског учешћа, јер кроз њега грађани директно реагују на проблеме у заједници – сиромаштво, загађење, усамљеност, дискриминацију – и покушавају да направе промену. Главна разлика од плаћеног рада је у томе што је код волонтирања мотив опште добро, а не зарада.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Ана је ученица осмог разреда. Сваке среде волонтира у својој школи и помаже деци са сметњама у развоју. Чита им приче, помаже им око домаћих задатака и игра са њима едукативне игрице. Одвајајући време, а са пуно љубави и стрпљења Ана им помаже да се осећају прихваћено, охрабрено и равноправно. Кроз волонтирање, она учи о важности емпатије и разумевања, а заједница постаје инклузивнија и топлија за све.

Како Ана помаже деци са сметњама у развоју и зашто је то важно?

На који начин волонтирање помаже Ани да би се развила као личност?

Зашто млади људи волонтирају?

Млади људи волонтирају јер желе да допринесу и учине нешто добро за заједницу. Кроз волонтирање показују хуманост, уче да сарађују, развијају емпатију и лакше се повезују са људима различитог узраста и порекла.

Овим искуством, млади људи израстају у одговорне и активне грађане који и касније као одрасли, учествују у изборима, дебатама и иницијативама које доносе позитивне промене.

Примери волонтирања:

- Учешћем у акцијама чишћења животне средине стварамо чистију и здравију средину за све.
- Посета домовима за старе – посвећујемо пажњу и време људима који се често осећају усамљено.
- Помажући деци и особама са сметњама у развоју и инвалидитетом, уносимо радост, подршку и осећај пријатељства.

Има много је породица којима је потребна храна.
Донирајте вишак хране!

Где и како млади могу да волонтирају?

Млади могу да волонтирају на многим местима и различитим облицима помоћи. На пример:

- У школи: да помогну у библиотеци, да организују добротворне базаре, да учествују на спортским турнирима са хуманитарном сврхом.
- У локалним организацијама и општинама: да учествују у еколошким акцијама, да подрже своје пријатеље у њиховим студијама, да посете домове за старе.
- У националним и европским програмима за омладинско волонтирање: ови програми омогућавају младима да волонтирају у другим градовима или земљама, да стекну нове пријатеље и вештине и да допринесу општем добру.

Тинејџер помаже свом вршњаку са Дауновим синдромом око домаћег задатка

На пример, у Европи постоје програми попут Европског корпуса солидарности, путем којих се млади могу укључити у разне пројекте и стећи искуство које ће им помоћи у будућности.

Шта је солидарност?

Да ли си икада позајмио свеску другу из разреда који је заборавио своју? Или си можда помогао старијем суседу да понесе торбе до свог стана? То је солидарност на делу. Солидарност је спремност да помогнемо једни другима, не зато што морамо, већ зато што осећамо одговорност и бригу о другим људима. Показује се када делимо своју пажњу, време или ресурсе како бисмо олакшали ствари другима. Солидарност нам даје осећај да смо део тима – тима човечанства.

Солидарност не познаје границе. Може се изразити у твом насељу, али и међу земљама у даљем хиљадама километара.

Открили смо

Одговорни грађани не брину само о себи – они се брину и о другима. Солидарност ствара друштво у којем људи подржавају и сарађују. Учешће у заједници и волонтирање су важни начини на које свако може допринети ка бољем и хуманијем свету.

Сазнај више

Марли Дијаз из Сједињених Држава покренула је иницијативу 1000BlackGirlBooks са 11 година када је приметила да библиотекама недостају књиге са црним девојчицама као главним ликовима. Уместо да се жали некоме, Марли је сакупила више од 11.000 књига и донирала их школама и библиотекама. Она је постала пример како једно дете може да види неправду и учини праву промену у својој заједници.

Провери знање

1. Шта значи волонтирање?
2. Како Ана помаже деци са сметњама у развоју и зашто је то важно?
3. Можеш ли да направиш малу волонтерску акцију у свом крају и објасниш како ће то помоћи заједници?
4. Шта би се десило када нико не би предузео мере за решавање проблема које уочаваш у својој заједници?
5. Направи постер или кратки видео који промовише солидарност међу твојим другарицама и друговима из разреда.
6. Како волонтерске активности могу да промене твоју перспективу о људима различитих култура и различитих друштвених слојева?

Одговорни грађани препознају када постоји проблем и предузимају акцију.

Солидарност је део одговорности: када смо одговорни, помажемо другима.

Буди гласник безбедности

Направи постер, флајер или кратку дигиталну поруку са упутствима о томе како се треба понашати у кризним ситуацијама. Изабери једну тему: земљотрес, пожар, олуја или поплава.

У твоју поруку унеси најмање три јасна корака која би деца требало да следе, како би заштитила себе и помогла другима.

Представ своју поруку разреду и објасни зашто је важно да људи остану мирни и организовани у опасној ситуацији.

Мој план евакуације

Нацртај своју учионицу. Означи где су врата, прозори, табла и клупе. Затим, црвеном линијом означи руту којом би ћаци безбедно изашли из учионице. Зеленом линијом означи место окупљања након евакуације. Испод цртежа напиши шта ћеш учинити у случају земљотреса: где ћеш се склонити, како ћеш се заштити и када ћеш напустити учионицу. Правилно планирање кретања и понашања је важан део личне безбедности у кризним ситуацијама.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирај код и сазнај како треба да поступаш у случају опасности.

Активност 1

Поделите се у мале групе (3–5 ученика) и изаберите једну од „мисија“ датих у наставку, која се односи на волонтирање и солидарност.

Мисија 1: Помагање старијим особама

Наведи примере из стварног живота када неки људи не помажу старијим особама и објасни како то утиче на њих и друштво.

Мисија 2: Чиста животна средина

Истражи случајеве где људи бацају одпаке и не учествују у акцијама чишћења. Објасните шта се дешава са животном средином и људима ако се ово настави.

Мисија 3: Подршка социјално угроженим особама

Пронађи примере када људи не помажу сиромашнима или не донирају. Објасни какве то има последице по заједницу.

Мисија 4: Хуманитарне акције

Размисли о случајевима где нико не посећује домове за старе или домове децу без родитеља. Шта се тада дешава са људима и заједницом?

Мисија 5: Школске акције

Истражи како неодговорно понашање ученика утиче на помоћ коју школа пружа заједници.

Мисија 6: Подстицање волонтерства

Пронађи примере када млади људи не подстичу друге на волонтерство. Објасни шта се дешава ако само мали број грађана учествује у волонтерским акцијама.

Твоја екипа треба да:

- Припреми презентацију или постер о својој мисији.
- Наведи примере из стварног живота када људи не испуњавају своју улогу.
- Објасни последице по друштво.

Презентација и дебата:

- Сваки тим представља своју мисију пред разредом.
- Затим заједно разговарају о томе зашто је важно да грађани поштују своју улогу и како то чини друштво јачим и здравијим.
- На крају, креирајте заједнички „кодекс одговорног грађанина“ који ће садржати све улоге мисије и њихов значај за волонтирање и солидарност.
- Поставите га на видљиво место у учионици као подсетник.

Активност 2

1. Изаберите једну од пројектних активности у току године и реализујте је.

Предлози за волонтерски пројекат:

- Направи мини документарца, цртеж, пројекцију слајдова или кратку драмску сцену о једној од горе наведених мисија.
- Одржи говор из перспективе некога коме је потребна помоћ.
- Изабери тему за своју волонтерску акцију и испланирај акцију.

Направи акциони план, на пример: - Чишћење околине или школе.

- Помоћ старијим особама (посета, разговор, шетња, учење уз помоћ технологије).
- Подршка социјално угроженим особама (прикупљање хране, књига, одеће).
- Организовање креативне радионице за децу из дома за децу без родитеља или у околини у којој живиш.
- Подизање свести о важним темама (здравље, екологија, правима деце)

Из учионице до природе: наша грађанска одговорност

„Образовање је најмоћније оружје које можете употребити да промените свет.“

- Нелсон Мандела

За мотивацију

Како би изгледало друштво без образовања? Који проблеми би се јавили? Шта значи бити одговоран и информисан грађанин?

Знање као алат за промене

Знање је једно од најмоћнијих „алатки“ које сваки грађанин поседује. Када учимо, постајемо не само паметнији, већ и способнији да доносимо добронамерне, одговорне и информисане одлуке.

Зашто је образовање важно за грађанина?

- За боље разумевање света: Образовани грађани лакше разумеју законе, политичке процесе и начине на које могу активно

учествовати у друштву. На пример, знање о грађанским правима нам омогућава да разумемо како можемо учествовати на изборима и утицати на одлуке које доноси друштво.

- Спремност за будућност: Свет се стално мења новим технологијама и професијама. Када континуирано учимо, лакше нам је да се носимо са новим технологијама и променама у свету.

- Подстицање одговорности: Када знамо више, можемо постављати питања, захтевати одговорност и помоћи да наша заједница буде боље место за живот.

Сваки мали корак који направимо код куће, у школи или са пријатељима помаже да природа буде чистија. Заједно можемо направити велике промене.

Континуирано учење значи стално унапређивање знања, кроз књиге, интернет, курсеве, разговоре и свакодневна искуства.

Ана је научила да програмира и направила једноставну апликацију која помаже њеним друговима из одељења да уче. Она показује како знање може да донесе промене у свакодневном животу.

Знање је моћ!

Прочитај, размисли и дискутуј!

Бурим је ученик седмог разреда који воли науку. На часу је чуо о загађењу река у свом граду и о томе како отпад из домаћинства и фабрика уништава природу и животињски свет. Када се вратио кући, приметио је да његова породица често бацају пластични отпад заједно са органским и да вода из чесме и непотребно тече док перу судове.

Бурим је почео да размишља:

„Ако знам да је ово лоше за природу, зар не би требало да предузнем нешто? Да ли је само знање довољно или треба да преузем одговорност?“ Шта је Бурим схватио? Шта би ти урадио да си Бурим?

Активност грађана у заштити животне средине

Животна средина је све што нас окружује – ваздух који удишемо, вода коју пијемо, шуме, реке, животиње и биљке. Сви зависимо од ње да бисмо живели здравим и срећним животом. Међутим, људске активности узрокују климатске промене, изумирање многих биљних и животињских врста и загађење воде и ваздуха.

Грађани могу много допринети у заштити животне средине. Када су људи информисани и свесни проблема, могу предузети акције које побољшавају стање у природи. На пример, можемо:

- Уштедети енергију и воду користећи их разумно.
- Одвојити- селектирати отпад и рециклирати га, смањујући тиме количину одпада.
- Садити дрвеће и бринути се о парковима и зеленим површинама.
- Учествовати у еколошким акцијама и пројектима, као што су чишћење река и плажа.

Која од ових активности по твом мишљењу има највећи ефекат? Објасни зашто.

Активност грађана је важна јер када делујемо удружено, можемо учинити велике промене. Осећај одговорности и солидарности према природи и другим људима помаже нам да створимо чистију и безбеднију природу.

Шта ћеш сутра урадити да би помогао у заштити природе?
Које навике укупана из твог дома, могу помоћи у заштити животне средине?

Шта мислиш, зашто се соларни панели постављају на кровове?

Открили смо

Заштита животне средине није само обавеза институција, већ и лична одговорност сваког појединца. Знањем и деловањем, свако од нас може бити део решења за бољи свет. Само знање није довољно. Права промена почиње када знање претворимо у одговорно понашање и конкретна дела.

Сазнај више

Једна компанија је планирала изградњу малих хидроелектрана на реци Дошници на планини Кожув. Општина и надлежне институције су одобриле изградњу. Ипак, удружења за заштиту природе се нису сложила.

Упозоравали су да би изградња хидроелектрана угрозила еко-систем реке, животу риба и других ендемских врсти. Организовали су протесте, блокаде прилазних путева и јавне акције, чак су и поднели тужбе против изградње. Захваљујући њиховом отпору, механизација компаније је повучена са градилишта, а пројекат је обустављен.

Овај пример показује да грађани и еколошка удружења могу утицати на одлуке институција, посебно када је у питању заштита природе.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Волонтерска иницијатива УНИЦЕФ-а је одлична могућност за младе људе да стекну нова искуства, развију нове мултимедијалне и писмене вештине, организационе и комуникацијске вештине, истраживачке и аналитичке као и вештине решавања проблема, тимског рада, лидерства, емоционалне интелигенције и многе друге. Волонтери добијају простор за изражавање својих виђења, идеја и могућности да се укључе у активности за унапређење права и благостања за сву децу и младе.

Активности

Активност 1

„Од знања до дела“

1. Поделите се у мале групе од 3-5 ученика.

2. Изаберите један од понуђених еколошких проблема:

- „Загађење пластиком - пластични отпад завршава у рекама и океанима и штети животињама.“
- „Загађење ваздуха - дим и испарења чине ваздух нездравим.“
- „Уништавање шума - сеча дрвећа угрожава животиње и климу.“
- „Прекомерна потрошња воде - превише потрошње воде утиче на људско здравље и природу.“

3. Задатак групи је да:

Свака група истражи проблем и објасни зашто је изабрани проблем важан. Које последице произилазе из проблема? Затим свака група предлаже решења: три конкретне и практичне активности које сваки ученик може да уради како би помогао у решавању проблема.

4. Презентација: Свака група презентује свој рад пред разредом у трајању од 5 минута. А затим, у току недеље, спроводи једну од предложених активности.

Активност 2

Интервју са одраслом особом

1. Изабери једну одраслу особу (родитеља, баку, наставника, комшију).

Активности

2. Постави следећа три питања:

- „Шта сте научили о природи када сте били у основној школи?“
- „Који је по вашем мишљењу, највећи еколошки изазов данас?“
- „Како људи у нашој заједници могу помоћи?“

3. Запиши одговоре одраслих.

4. Размисли како би могао да примениш неке од ових савета и идеја у свом свакодневном животу.

Активност 3

Активно грађанство се не показује само кроз екологију, већ и кроз учешће у демократским процесима. Данас све мање људи излази на гласање.

Да ли је ово непоштовање према онима који су се борили за ово право?

Које обавезе имамо када користимо своје право гласа?

У паровима направите постер или PowerPoint презентацију са поруком:

„Зашто је важно гласати?“

Користите слике и речи да би објаснили зашто је важно гласати. Затим изложите постере у школи или их поделите на друштвеним мрежама и са својим породицама.

Иницијатива „Пондер“ у Битољу организује културне догађаје, сајмове, размене и објављивање стрипова, посебно за омладинску публику. Како би се проширило женско писање и подстакло присуство женских гласова у књижевности и јавности, активна је и иницијатива „Подели ауторку“. Књиге ауторки се прикупљају и донирају јавним библиотекама, омладинским и културним центрима, омогућавајући размену књига, идеја и мишљења. Иницијатива је почела 2021. године, прве књиге су дониране градској библиотеци у Битољу, а до сада је донирано око 2.000 књига у 15 градова и насељених места. Пројекат воде активисткиње из „Мрежа Стела - удружења за једнаке могућности“.

Активност 4

Истражите проблем у заједници и предложите активизам као решење.

Кораци:

Поделите се у групе и изаберите тему: чишћење школског дворишта, помоћ деци са сметњама у развоју, подршка социјално угроженим особама.

Истражите примере из стварног живота и документујте шта се дешава када нико не делује.

Направите кратак видео или презентацију на тему „Како наше деловање може да промени проблем?“

Провери знање

1. Наведи три свакодневне навике које могу помоћи у заштити природе.
2. Објасни зашто је образовање важно за сваког грађанина.
3. Наведи две промене које можеш предложити својим укућанима и објасни зашто су важне?
4. Да ли загађење ваздуха може утицати на воду? Како су повезане сече шума са климатским променама?
5. Осмисли идеју за малу кампању која промовише заштиту природе у твојој околини.
6. Да ли је образовање довољно да би се променило понашање људи или је потребна и друга мотивација? Објасни своје мишљење и наведи примере мотивације (лични пример, вршњаци, медији, награде).

Држава као заштитник права и чувар реда

„Без закона, људи су као дивље животиње; са законима су слободни и безбедни.“

– Монтескје

За мотивацију

Шта би се десило уколико држава не би обезбеђивала безбедност и ред, какве би биле последице?

Који људи и институције у твом окружењу брину о томе да се поштују праила и да смо безбедни?

Улога државе

У демократским друштвима, држава има задатак да створи услове у којима сви грађани могу живети слободно, безбедно и достојанствено. Две најважније улоге државе су:

1. Заштита права и слобода грађана;
2. Обезбеђивање јавне безбедности и реда.

Ове две улоге су међу собно повезане: нема праве слободе ако грађани нису безбедни, и нема праве безбедности ако држава крши права.

Заштита права и слобода грађана

Сваки човек има права која му припадају од рођења – право на живот, слободу, једнакост, приватност, слободу говора, слободу вероисповести, право на протест и многа друга. Ова права су гарантована Уставом и односе се на све грађане, без обзира на пол, старост, етничку припадност или вероисповест. У савременом друштву, посебно је важно право на приватност: нико те не сме снимати без твоје дозволе, фотографисати, објављивати садржај са тобом или прикупљати податке путем телефона и интернета без твоје дозволе.

Како држава штити права грађана?

Да би се ова права поштовала, држава их мора активно штитити. То чини кроз разне **институције и механизме**, као што су:

СКУПШТИНА

Доноси законе који штите грађане од дискриминације, насиља и злостављања.

ИНСПЕКТОРИ

Контролишу да ли се закони поштују у школама, јавним установама, болницама и предузећима.

КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ.

Делује у случајевима неједнаког и неправедног третмана.

СУДОВИ

Они обезбеђују праведне поступке и кажњавају прекршаје.

ОМБДСМАН

Понаже грађанима када су им права повређена.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Дан без правила

У граду Миродом, једног дана, све службе су престале да раде: полиција, ватрогасна служба, саобраћајна служба и општина. Ајше (13) је кренула у школу и одмах је приметила хаос. Аутомобили се нису заустављали, пешаци нису знали када да пређу улицу, а ученици су се расправљали, зашто је неко објавио фотографије без њихове дозволе.

Касније је избио мали пожар у близини игралишта, али није било никога да интервенише. Људи су покушавали да помогну једни другима. Увече су службе поново почеле да раде, а Ајше је схватила колико је важно да држава одржава ред и штити права грађана.

По твом мишљењу, који део дана је био најопаснији за људе? Зашто?

Шта мислиш, како су се осећали ученици, када у школи нису имали коме да се пожале?

Замисли да си новинар који извештава о дану у Миродому. Напиши 3-4 реченице:

Које службе нису радиле тог дана?

Зашто је то било опасно за грађане?

Последице ако држава не штити права

Када држава не штити права грађана, друштво се суочава са озбиљним последицама. Неправда се шири и често долази до злоупотребе моћи, а грађани губе поверење у институције које би требало да их штите. У таквој средини, дискриминација и неједнакост се повећавају, а друштво постаје нестабилно и подложно конфликтима. Без сигурности и заштите права, људи тешко могу да живе слободно, да уче, раде и планирају своју будућност.

СКЕНИРАЈ МЕ!

„Где да се обратим ако...?“

Скенирајте и откријте која те институција штити у свакодневним ситуацијама.

Безбедан град, безбедна земља
Систем „Безбедан град“ је уведен ради повећања безбедности на путевима и праћења поштовања правила.

Коме можеш да се обратиш ако вам је нешто украдено?

Индивидуална права имају своја ограничења. На пример, слобода говора не укључује ширење лажи о другим људима.

Како да пријавим проблем?

- Корак 1: Фотографиши проблем (нпр. поломљену клупу, рупу на путу, смеће).
- Корак 2: Ко је одговорна институција? (Општина / Комунална хигијена).
- Корак 3: Напиши кратко електронско писмо / твит општини, у којем љубазно пријављујеш проблем и тражиш решење.

Које би последице настале ако држава не би обезбедила безбедност и ред?

- Хаос у саобраћају;
- Повећана стопа криминала;
- Неповерење у институције;
- Сви се осећају незаштићено;
- Плаше се плаше да изађу напоље.

Напиши пример из твог окружења људи или институција које доприносе миру и реду (нпр. школски педагог, локална-месна заједница, не-владина организација, волонтери...).

„Направи акциони план“ – направи кратак план шта ћеш предузети ако се суочиш са кршењем правила или хаосом у школи.

Повезаност између слободе и безбедности

Иако су ове две функције различите, оне су међу собом зависне.

С једне стране, држава мора да створи средину-окружење у којем су људи безбедни. С друге стране, мора да брине да не ограничава права и слободе више од потребног.

- Полиција има право да регулише саобраћај али нема право да поступа дискриминаторно.
- Држава може да уведе мере за јавну безбедност, али не сме ограничавати слободу говора без оправданог разлога.

Зато се у демократском друштву увек тражи равнотежа: држава гарантује безбедност, али истовремено поштује и штити права сваког грађанина.

Сазнај више

Да ли знаш да Министарство унутрашњих послова има посебно „Црвено дугме“? То је апликација и веб-сајт где свако (чак и анонимно) може да пријави онлајн насиље, говор мржње или злостављање деце на интернету.

Задатак: Отвори веб-сајт Министарства унутрашњих послова (црвено дугме) и погледај које три категорије насиља могу бити пријављене. Разговарај са друговима из школе: Зашто је важно да држава буде присутна и на интернету, а не само на улицама?

Обезбеђивање безбедности и реда

Полиција: спречава криминал и насиље и штити грађане од опасности.

Ватрогасци и спасилачке службе: реагују на пожаре, поплаве, саобраћајне незгоде и друге ванредне ситуације.

Саобраћајна правила и контроле: штите безбедност пешака, возила и бициклиста.

Без њих би на улицама владао хаос. Саобраћајна полиција и општинске службе обезбеђују да улице буду безбедне за све.

Апликација „Црвено дугме“ је намењена пријављивању било каквих сазнања или информација у области злостављања деце*, злочина из мржње и подстицања на насиље, као и трговине људима.

Више детаља на следећем линку:
<http://redbutton.mwr.gov.mk/>

Открили смо

Заштита права и слобода, обезбеђивање безбедности грађана и реда у њиховом свакодневном животу, су основа сваког демократског друштва. Када држава испуњава ове улоге, грађани живе слободно, безбедно и са поверењем у институције. Када се ове функције занемаре, последице осећају сви.

Активност

Активност 1

Поделите се у групе. Твоја група је „Истраживачки тим“. Изаберите једну институцију из ваше општине (Полицијска станица, Дом здравља, Општина или Центар за социјални рад).

Ваша мисија је да:

Направите кратак видео или постер под називом „Како ова служба помаже нама?“

Требало би да садржи:

1. Слику/цртеж институције;
2. Шта тачно та институција ради? (Њена супермоћ);
3. Број телефона или начин на који би их контактирали.

Активност 2

(Рад у паровима)

Сортирај следеће ситуације у две колоне: „Кршење права“ или „Недостатак безбедности“.

1. Неко је ушао у твој налог на Инстаграму.
2. Семафори испред школе не раде три дана.
3. Директор налаже да се поставе камере у тоалетима како би се спречило пушење. (Дискутујте: Да ли је ово безбедност или кршење приватности?)

4. Полиција зауставља возила, али само возаче који изгледају сиромашно.

На крају, свако појединачно треба да напише реченицу која почиње са:

„За грађане је опасно када држава не...“

Шта сам научио о улози институција?

Провери знање

1. Које су две основне улоге државе које су обухваћене у овој лекцији?
2. Како су безбедност и слобода међусобно повезане?
3. Ако је ученик у твојој школи дискриминисан због своје етничке припадности, које институције му могу помоћи?
4. Која је од ове две улоге, по твом мишљењу важнија – заштита права или обезбеђивање безбедности? Објасни свој став.
5. Дискутујте у групи: „Да ли повећана безбедност понекад може значити смањење слободе?“ Наведи примере и пронађи решење којим би се уравнотежити обе вредности.
6. Припреми постер за школски хол под називом „Моја права и моја безбедност“. На постеру прикажи: једно битно грађанско право, једну битну услугу која обезбеђује јавни ред и кратко објашњење зашто су они важни за тебе.

Јавна добра и услуге

„Опште добро је темељ сваке моћне државе.“

– Аристотел

За мотивацију

Шта би се десило када би све школе или паркови били приватни?
Шта је опште добро у вашој заједници?

Шта представља опште добро?

Аристотел, један од најзначајнијих античких филозофа, веровао је да држава не постоји само да би владала, већ да би обезбедила добар живот за све. Оно што је корисно за све грађане – безбедност, образовање, чист ваздух – називамо заједничким општим добром. Опште добро се постиже кроз јавне услуге и јавна добра. Оно не припада једној особи, већ свима нама.

Јавне услуге

Јавне услуге су активности које држава организује и финансира (из наших пореза) како би обезбедила једнаке могућности. Доступне су свима, без обзира на пол, доб или финансијске могућности. Примери јавних услуга су:

- Образовање: наставници, бесплатни уџбеници, превоз за ђаке;
- Здравство: лекари, вакцинације, брза помоћ;
- Култура: бесплатни догађаји, фестивали које подржава Министарство културе;
- Социјална помоћ – подршка породицама и људима у тешким финансијским ситуацијама.

Министарство просвете почело је доставу бесплатних уџбеника школама – јавну услугу ђацима.

У неким општинама, ученици добијају бесплатан превоз до школе јавним превозом.

Држава и локалне самоуправе организују бесплатне културне догађаје и фестивале, као што су Бела ноћ и Златни славј, који су отворени за све.

Дигиталне јавне услуге, као што је национални портал uslugi.gov.mk, где грађани могу да добију личне карте и друга документа путем мобилне апликације.

Прочитај, размисли и дискутуј!

У Надјином насељу, улична светла су једне вечери престала да раде. У почетку је било забавно, али су се брзо појавили проблеми: родитељи су били забринути, возачи нису могли а виде пешаке, а деца су престала да се играју напољу. Након пријава грађана, општина је послала екип која је заменила старе каблове и светла су поново почела да раде. Овај случај показује да је улична расвета јавно добро које утиче на безбедност и на свакодневни живот.

1. Зашто је улична расвета јавно добро, а не Надјино приватно власништво?
2. Који проблеми могу настати када јавно добро престане да функционише?
3. Ко треба да одржава уличну расвету?
4. Како грађани могу помоћи у таквим ситуацијама?

Јавна добра

Јавна добра су простори или ресурси које свако може да користи, а о њима се брине држава. Доступна су свима и нико не може бити лишен њиховог коришћења. Примери јавних добара су:

- Инфраструктура: путеви, мостови, тротоари;
- Животна средина: градски паркови (нпр. парк у насељу Карпош или Градски парк у Скопљу), јавна хигијена;
- Безбедност: јавни ред и мир.

Када се држава не би бринула о овим добрима, путеви би били оштећени, улице прљаве, а јавни простори нефункционални.

Како држава и општине реагују на проблеме са јавним добрима (нпр. одклањање рупа на путевима, поправка уличне расвете)?

Јавна библиотека је „хибрид“. Сама зграда и простор за читање су јавна добра, али је и процес позајмљивања књиге и помоћ библиотекара је јавна услуга.

Градски базен – вода и простор су јавна добра, али су и часови пливања су јавне услуге.

приватна болница = није јавна услуга

приватни базен = није јавно добро

Јавне услуге треба да гарантирају да свако дете може да учествује – без обзира на његове способности.

Права вредност јавних услуга се види у начину на који брину о најугроженијима.

- Рампе за инвалидска колица нису само „бетон“ – оне су приступачност.
- Звучни семафори нису само „звук“ – она су независност за следе особе.

„Нови парк отворен у Карпошу“

Општина је отворила нови парк са игралиштем и зеленим површинама.

Простор је бесплатан и доступан свима – јавно добро.

Које јавно добро или услуга у вашем насељу није довољно доступно свима?

Врста	Пример	Шта пружа	Последице ако је нема
Јавна услуга	Основно образовање 	Сва деца уче, стичу знање и вештине за будућност	Велики део деце би остао необразован, са мање могућности за рад и развој.
Јавна услуга	Јавно здравље 	Грађани добијају лечење, вакцине и медицинску негу када су болесни.	Више болести, већа смртност и лошији квалитет живота, посебно међу сиромашнима.
Јавно добро	Путеви и мостови 	Безбедно и брже кретање људи и робе кроз државу	Оштећени путеви, саобраћајне несреће, споро кретање и слаба повезаност међу градовима
Јавно добро	Паркови и деčја игралишта 	Простор за рекреацију, дружење и игру за децу и одрасле	Нема места за игру и одмор, деца више времена проводе у затвореном простору.

Сазнај више

Улична расвета се сматра једним од најстаријих јавних добара – још у 17. веку, Париз и Лондон су почели да пале уличне светиљке како би смањили криминал.

У Скопљу постоји око 33.000 уличних светиљки – све су део јавног добра. Све јавне услуге и јавна добра финансирају се од пореза. То значи да свако ко зарађује новац – индиректно улаже у школе, болнице, паркове и путеве.

Открили смо

Јавне услуге и јавна добра омогућавају свим грађанима да живе боље и безбедније. Када не би постојали, друштво би постало другачије у негативном сислу, а свакодневни живот би био много тежи. Стога, држава има обавезу да очува и унапреди ове системе од заједничког интереса.

Провери знање

- Објасни разлику између јавне услуге и јавног добра. Наведите пример из твоје заједнице за свако од њих.
- Ситуација: Улична расвета у твом кварту је престала да ради. Како би општина и грађани требало да реагују?
- Шта би општина требало да уради ако на илицама има рупа?
- Напиши кратку причу или нацртај постер који приказује како би ваш град изгледао да нема јавних услуга и јавних добара.
- Шта мислиш, да ли држава чини довољно да би обезбедила јавне услуге и јавна добра? Објасните своје мишљење.
- Дизајнирај QR постер који објашњава разлике између јавног добра и јавне услуге.

Активност 1

Дебата у учионици

Тема 1: „Да ли јавни превоз треба да буде потпуно бесплатан за све грађане?“

- Група А (ЗА): Тврди да ће то смањити загађење и помоћи сиромашнима.
- Група Б (ПРОТИВ): Тврди да је то прескупо за државу и да новац треба да иде у болнице.

Тема 2: „Да ли све јавне услуге треба да буду доступне преко интернета?“

- Група А (ЗА):

Тврдња: Доступност јавних услуга преко интернета учиниће администрацију ефикаснијом и бржом.

- Група Б (ПРОТИВ):

Тврдња: Немају сви грађани интернет или поседују дигиталне вештине, тако да их то може искључити.

Правила за дебату

• Поштовање саговорника

- Не прекида се нико док говори.
- Користите културан говор.

• Јасни и концизни аргументи

- Сваки тим износи аргументе који су логични, разумљиви и повезани са темом.

• Време за говор

- Сваки тим има одређено време (нпр. 2–3 минута) за презентацију без прекида.

• Контрааргументација

- Након презентације, други тим има право да одговори чињеницама или логичним контрааргументима, без увреда.

• Докази и примери

- Аргументи треба да буду поткрепљени примерима из свакодневног живота, искустава или друштвене логике.

• Улога модератора (наставника)

- Прати време, даје реч, смирује расправе ако је потребно и обезбеђује фер-плеј игру.

• Завршне речи

- Сваки тим има кратко време (1 минут) за закључак.

• Победник

- Тим са јаснијим, јачим и практичнијим аргументима, према договореним критеријумима (логика, релевантност, пристојност) побеђује.

Ниво 4: Пројектни задатак „Моја општина“

У групама од по три, изађите у свој комшилук.

1. Фотографишите (или нацртајте) јавно добро које је оштећено (поломљена клупа, рупа на путу, пуна канта за одпадкр);
2. Напишите кратак „Предлог за акцију“ градоначелнику:
 - У чему је проблем?
 - Зашто је важно решити га?
 - Како ти, као ђак, можеш помоћи (нпр. акцијом чишћења)?

Направи QR кодове или постере за дигиталне јавне услуге и подели их осталим ђацима.

Регулација тржишта и спољна политика

„Тржиште може бити ефикасно, али не увек праведно – стога држава мора интервенисати када је то потребно.“

– Џон Мејнард Кејнс

За мотивацију

Замисли да идеш у продавницу и купујеш своју омиљену чоколаду, али примећујеш да је рок трајања истекао. Како би се осетио/ла? Шта би урадио/ла? Шта би се десило са произвођачима вина у нашој земљи када више не би могли да извозе вино на европско тржиште?

Како држава брине о нашем свакодневном животу

Држава не постоји само да би доносила законе. Она штити грађане у свакодневном животу – када купују храну, путују, студирају или сарађују са страним земљама. Регулисање тржишта и спољне политике су две важне функције кроз које држава обезбеђује постојање праведних правила у економији и мирних, корисних односи са осталим земљама у околини и свету. Замисли какав би нам био дан када би тржиште било у хаосу и када са суседним земљама не би било трговине, путовања или сарадње.

Регулација тржишта

Регулација тржишта значи да држава утврђује правила по којима је компанијама дозвољено да продају и да производе на тржишту. Ово спречава преваре, опасне производе и неправедне цене које штите потрошаче. Држава не производи све што купујемо, али брине о томе шта купујемо кроз четири главна механизма:

1. Контрола цена: Да би се осигурало да основни производи (хлеб, уље, лекови) не буду прескупи за обичног човека;
2. Заштита потрошача: Ако купиш покварени јогурт, имаш право да се жалиш и неко може да казни фабрику или продавницу;
3. Хигијена и квалитет: Инспектори проверавају да ли су ресторани чисти и да ли су играчке безбедне за децу;
4. Заштита од монопола: Држава забрањује једној компанији да буде једини продавац нечега јер би та компанија тада могла да диктира цену какву жели (то се зове фер конкуренција).

Државни тржишни инспекторат кажњава продавнице које продају покварене или небезбедне производе.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Скенирајте код и, према упутствима, спроведи активност под називом „Права вести“.

Прочитај, размисли и дискутуј!

Замисли да твоја локална продавница продаје храну којој је истекао рок трајања или садржи бактерије које могу изазвати тровање храном.

- Зашто је важно да постоји инспекција које ће открити и уклонити небезбедну храну?
- Шта би се десило са ценама и квалитетом ако би компаније знале да их нико не контролише?
- Које групе грађана би биле највише погођене високим ценама и производима лошег квалитета?

Спољна политика

Спољна политика показује како се једна земља понаша/ сарађује са другим земљама. Она укључује:

- **Уговоре** – када се земље договарају о правилима за сарадњу;
- **Дипломатију** – када представници једне земље разговарају и преговарају како би решили проблеме без сукоба;
- **Трговину** – куповину и продају робе међу државама;
- **Учешће** у међународним организацијама – као што су УН или Европска унија, где земље сарађују по важним питањима.

Спољна политика је важна за мир, сарадњу, размену робе и идеја, али и за економски и политички напредак земље.

Наша земља и свет

Наша земља настоји сарадњи са земљама из окружења као и приближавању Европској унији, што отвара више могућности за трговину, запошљавање, студирање и путовања. Уколико се прекину дипломатски односи са неком од суседних земаља, могло би доћи до престанка трговине, поскупљења производа, и погоршавање односа међу грађанима са обе стране граница.

Уколико би наша земља прекинула дипломатске односе са ЕУ, то би значило губитак финансијске подршке, строжих услова путовања као и озбиљан ударац за економију.

Влада често уводи цену максимума основних производа, као што су брашно, уље и хлеб, како би спречила прекомерне цене у временским кризама.

Хиљаде инспекција се спроводе сваке године и тоне небезбедне хране се уништавају, да би се спречиле нежељене последице и заштитило здравље грађана.

Ми смо чланица УН и желимо да будемо чланица ЕУ како би имали подршку и исте стандарде као развијене земље.

Трговински споразуми омогућавају да се македонско вино или ајвар продају у Немачкој без високих царина.

Функција	Како се спроводи (Алатке)	Последице ако ЈЕ НЕМА
Регулирање тржишта	Инспекције, казне, закони о ценама	Тровање, преваре, енормно високе цене
Спољна политика	Договори, амбасадор и, чланство у ЕУ/УН	Затворене границе, конфликти, немање извоза

Открили смо

Регулација тржишта штити грађане безбедним производима и реалним ценама. Спољна политика ствара мир, сарадњу и могућности за развој. Заједно, ове функције чине свакодневни живот грађана срећнијим и безбеднијим.

Сазнај више

У 2023. години, инспектори у нашој земљи открили су увезене месне производе који су садржали бактерије и одмах их повукли из продавница да би заштитили грађане.

Активност 1

Министри 40 минута

Поделите се у две велике групе (или неколико мањих).

- ГРУПА А: „Агенција за храну и тржиште“

Задатак: Ви сте инспектори. Открили сте да популарна фабрика чипса користи јефтино, штетно уље. Напишите на папиру: Шта ћете урадити? Које законе ћете користити?

Како ћете заштитити јавност?

- ГРУПА Б: „Министарство спољних послова“

Задатак: Ви сте дипломате. Суседна земља је изненада затворила своје границе за наше камионе са бресквама. Брескве труле. Напишите на папиру: Како ћете преговарати да бисте решили проблем без свађе и расправе?

Презентација: Свака група има пет минута да представи своје решење испред табле.

СКЕНИРАЈ МЕ!

Поделите се у парове, скенирајте QR код и спроведите активност.

Активност 2

Поделите се у шест група: три групе ће радити на теми „Регулација тржишта“, а три групе на теми „Спољна политика“. Ваш задатак је:

- Да објасните како држава обавља ову функцију – које су институције укључене, који закони то регулишу и које се активности предузимају.
- Да размислите шта би се десило када држава не би обављала ову функцију – користећи примере из свакодневног живота (тржиште, границе, путовања, цене, запослење).
- Припремите кратку презентацију или постер са јасним илустративним примерима (нпр. тржишни инспектор, гранични прелаз, потписивање међународног уговора, седница УН).

Након представљања својих решења, разговарајте о следећим питањима:

- Ко има највише користи од добро регулисане спољне политике?
- Ко највише страда када тржиште није регулисано?
- Где проналазиш себе у овим ситуацијама – као потрошача, као будућег радника, као грађана?

Провери знање

1. Које институције могу да врше инспекцију тржишта?
2. Објасни својим речима шта је монопол и зашто је штетан.
3. Како би једна школа могла имати користи од добре спољне политике међу државама?
4. Анализирај следећи случај: Који фактори су довели до појаве небезбедне хране?
Инспектори у нашој земљи су 2022. године открили низ скандала. У неколико складишта пронађена је храна са истеклим роком трајања, на којој су лепљене нове етикете, или храна која је чувана у неадекватним условима за то.
5. Процени важност контроле цена основних производа.
6. Замисли да си министар спољних послова – предложи нови начин сарадње са неком од земаља у окружењу.

РЕЧНИК ПОЈМОВА

Аутократија - систем владавине једне особе са апсолутном влашћу.

Аутократска држава - држава којом управља владар који има апсолутну моћ.

Активни грађанин - особа која учествује и реагује у заједници.

Апсолутна монархија - друштвено уређење у коме један владар (краљ или краљица) има врховну, неограничену власт у држави, неограничену законима, уставима или законодавним телима, често оправдану божанским правом на владавину и обично се власт преноси наслеђем.

Волонтирање - добровољни рад без финансијске надокнаде.

Грађански активизам - грађани се организују да би утицали на јавну политику, друштвене норме или економске услове за јавно добро, превазилазећи формалне политике кроз методе као што су протести, заступање, друштвено корисни рад или бојкоти, у циљу системских промена ка бољем друштву.

Грађанска права - права грађана на политичку и друштвену слободу и једнакост.

Грађанско друштво - независни део друштва састављен од организованих група или појединаца који делују ван било које власти.

Декларација - званична изјава о основним принципима и ставовима који се односе на неко веома важно питање.

Демократија - систем владања целокупног становништва или свих подобних чланова једне државе, обично путем изабраних представника.

Демократска држава - држава у којој власт врши целокупно становништво или сви подобни чланови државе, обично преко изабраних представника.

Дипломатија - активност или вештина управљања међународним односима, обично од стране представника државе.

Дискриминација - неправедан или предрасудан третман различитих категорија грађана, нарочито на основу етничке припадности, религијске, старости, полу или физичком и менталном инвалидитету.

Европски суд за људска права - суд који спроводи Европску конвенцију о људским правима.

Законодавац - особа која доноси законе, тј. члан законодавног тела.

Иницијатива - предлог за промену покренуто од стране грађана.

Јавна дебата - разговор грађана о одлукама од јавног интереса.

Јавно добро - ресурс или услуга која се бесплатно пружа свим члановима друштва.

Конвенција - међународни споразум о важним питањима.

Конвенција о правима детета - међународни споразум којим се гарантују права сваког људског бића које није напунило осамнаест година.

Легитимност - прихватање власти од стране грађана.

Мандат - одређени временски период владавине или управљања у једном демократском друштву.

Медији - различите врсте средстава за преношење информација великом броју људи.

Међународни пакт - међународни споразум, обично од великог политичког значаја, од обостране користи за сарадњу, савез и слично.

Монарх - суверени владар државе, краљ, краљица или цар.

Монархија - облик друштвеног уређења са монархом-краљем на челу државе.

Одговорност – стање дужности или полагање рачуна појединаца или групе о својим поступцима.

Омбудсман (народни правобранилац - заступник) – независни службеник који истражује и решава жалбе против владиних органа или државних институција.

Пакт – формални споразум између појединаца или група људи.

Парламентарна демократија – друштвено уређење у коме парламент, тј. скупштина, има највећу моћ.

Пасивност – неучествовање и чекање да неко други реши проблем.

Политичка права - права грађана на политичку слободу и једнакост.

Права - оно што је морално исправно, правно праведно или поштено.

Председничка демократија - друштвено уређење у коме највећу моћ има председник државе.

Ратификација - чин потписивања или давања формалне сагласности на уговор или споразум, чине он и званично постаје важећи.

Република - држава у којој врховну власт има народ и његови изабрани представници и у којој постоји изабрани или именовани председник.

Слободе - моћ или право да се делује, говори или мисли како се жели без сметњи или ограничења.

Савет Европе – водећа међународна организација на европском континенту, посвећена заштити и унапређењу људских права, демократије и владавине права.

Солидарност - осећање и деловање у подршци засновано на поверењу.

Спољна политика – стратегија владе у односима са другим земљама, тј. народима.

Статут - писани правилник, који регулише функционисање организације или институције.

Тоталитарни режим - систем владавине који је централизован и диктаторски и захтева потпуну потчињеност држави.

Транспарентност - отворено и јавно доступно информисање о свему што је урађено, што показује поштење и одговорност у раду.

Универзална декларација о људским правима - општеприхваћена званична изјава о основним принципима и ставовима који се односе на људска права.

Устав - писани документ који наводи законе помоћу којих се управља и регулише држава.

Уставна монархија - друштвено уређење у коме монарх (краљ или краљица) служи као церемонијални шеф државе али су њихова овлашћења ограничена уставом, а стварну политичку моћ имају изабрани парламент и влада.

Федерална држава - део друштвеног система где је власт подељена између централне националне владе и регионалних влада, при чему оба нивоа имају различита, уставно дефинисана овлашћења, омогућујући национално јединство и регионалну аутономију.

Цензура – сузбијање, потискивање или забрана делова књига, филмова, вести и сличног, који се сматрају непристојним, политички неприхватљивим или претњом по безбедност.

Медијска цензура - сузбијање или забрана говора, јавне комуникације или других информација које владе, медији или друга тела за контролу медија сматрају неприхватљивим, штетним, осетљивим или незгодним.

ИЗВОРИ

- [1] Атанасов, П., Мултикултурализмот како теорија, политика и пракса, Скопје: Евро Балкан Пресс, 2003.
- [2] Академија за судии и јавни обвинители, Достапно на: <http://www.jpacademy.gov.mk>
- [3] A Handbook for Teachers, Cultural Heritage and Cultural Diversity Lessons, 2012.
- [4] Бајалџиев, Д., Вовед во правото, Скопје: Академски печат, 2007.
- [5] Бајалџиев, Д., Развиток на политичкиот и правниот систем на Република Македонија. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен Факултет, 2000.
- [6] Bäckman, E., Bernard, T., Demokratsko upravljanje školama, Council of Europe Publishing, 2007.
- [7] Божовиќ, С., Анастасовска, И., Учиме право, учебник за граѓански и политички слободи и права, Скопје: Младински образовен форум, 2015.
- [8] Валдерсон, Г., Натали Х.С., Меѓународни институции и институции на заедницата, Скопје: Конгресен сервисен центар, 2006.
- [9] Visnjic, F., Monteskie: O duhu zakona, Tom I i II, Beograd, 1989.
- [10] Gomien, D., Краток водич низ Европската конвенција за човекови права (Short Guide To The European Convention Of Human Rights)", Македонска верзија, Совет на Европа, Стразбург, (1991).
- [11] Граѓанско образование за VIII одделение: водич за ученици, Скопје: Македонски центар за граѓанско образование, 2019.
- [12] Гир, С., Европска конвенција за човекови права, Скопје: Просветно дело, 2009.
- [13] Додовски, И., Мултикултурализмот во Македонија: модел во настанување, Скопје: Фондација Институт Отворено Општество, 2005.
- [14] EU institutions and other bodies, Достапно на: http://europa.eu/institutions/index_en.htm;3.
- [15] International Federation of Journalists. „Putting Children in the Right“, 2002, Достапно на: www.unicef.org/magic/resources/Childrights_and_media_coverage.pdf.
- [16] International Federation of Journalists. „Children’s Rights and Media“, Guidelines and Principles for Reporting Involving, 1998.
- [17] Клековски, С., Кржаловски, А., Јаковлевска, А. Г., Општествена одговорност на Граѓаните, Македонски центар за меѓународна соработка, 2008.
- [18] Lončarić-Jelačić, N., Ogrinšak, T., Основи на демократијата, Загреб, 2010.
- [19] Митрова, К., Низамовски, Д., Поповска, Т., и др., Реализација на наставата по граѓанско образование во основните училишта – Извештај од испитувањето, Македонски центар за граѓанско образование, 2016.
- [20] Петроска-Бешка, В., Најчевска, М., Николина, К., и др., Студија за мултикултурализмот и меѓуетничките односи во образованието, Скопје: Канцеларија на УНИЦЕФ, 2009.
- [21] Организација на обединетите нации (ООН). Универзалната декларација за човекови права, 1948, Достапно на: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- [22] Pavičević, V., Sociologija religije-sa elementima filozofije religije, Beograd: BIGZ, 1986.
- [23] Information all eaflet for the citizens of the European Union, Достапно на: ed.www.europaforum.lu.
- [24] Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, и др., Теорија на праведност, Скопје: Слово, 2002.

